

**GEÇ ERGENLİKTEKİ BİREYLERDE EBEVEYNLEŞME VE
DEPRESYON ARASINDAKİ İLİŞKİDE UTANCIN ARACI
ROLÜNÜN İNCELENMESİ**

HACER SENA MUMCU

**IŞIK ÜNİVERSİTESİ
TEMMUZ, 2023**

GEÇ ERGENLİKTEKİ BİREYLERDE EBEVEYNLEŞME VE
DEPRESYON ARASINDAKİ İLİŞKİDE UTANCIN ARACI
ROLÜNÜN İNCELENMESİ

HACER SENA MUMCU

Işık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans
Programı
2023

Bu tez, Işık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'ne Yüksek Lisans (MA)
derecesi için sunulmuştur.

IŞIK ÜNİVERSİTESİ
TEMMUZ, 2023

IŞIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

GEÇ ERGENLİKTEKİ BİREYLERDE EBEVEYNLEŞME VE DEPRESYON
ARASINDAKİ İLİŞKİDE UTANCIN ARACI ROLÜNÜN İNCELENMESİ

HACER SENA MUMCU

ONAYLAYANLAR:

Doç. Dr. Berna Akçınar (Tez Danışmanı)	Işık Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Buket Ünver	Işık Üniversitesi
Doç. Dr. Neslihan A. Özcan	Medeniyet Üniversitesi

ONAY TARİHİ: 15/06/2023

**AN INVESTIGATION OF THE MEDIATOR EFFECT OF
SHAME IN THE RELATIONSHIP BETWEEN
PARENTIFICATION AND DEPRESSION AMONG LATE
ADOLESCENTS**

ABSTRACT

Parentification is defined as a role change between parent and child, in which the children undertake on parental roles that are not appropriate for their age. As a result of this role change, it was thought that there might be significant relationships between the concept of parentification and the concepts of depression and shame. This study aimed to examine the mediating role of shame in the relationship between parentification and depression in late adolescence individuals. The secondary purpose of the study is to examine whether the variables of parentification, depression and shame differ through sociodemographic variables. The sample of the study consisted of 212 participants between the ages of 18-21. Data were collected using the Sociodemographic Characteristics and Information Form, Parentification Inventory, the shame sub-dimension of the Trait Shame and Guilt Scale (SUSÖ) and the depression sub-dimension of the Depression, Anxiety and Stress Scale (DASS-21). Data were collected face-to-face and online. The analysis of data in the research was done with the SPSS program. The hypotheses of the research were analyzed with t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), Pearson correlation, hierarchical regression and PROCESS Model. As a result of the analysis, it was determined that the parentification levels of the first children were significantly higher than the middle and last children. It was found that the shame levels of the participants with a low socioeconomic level were higher than the shame levels of the participants with a middle and high socioeconomic level. It was concluded that the shame variable predicted depression positively and significantly. Finally, it was found that parentification affect depression through shame. Parentification increases the level of shame and the increased level of shame causes depression. According to the findings, it was concluded that the concepts of depression and shame should also be addressed

while studying the concept of parentification in a clinical context. Different therapy techniques are mentioned that should be used in the relationship of parentification with depression and shame. Also, it has been suggested that the concept of parentification should be studied more and more visible in our country.

Keywords: Late Adolescence, Parentification, Depression, Shame

GEÇ ERGENLİKTEKİ BİREYLERDE EBEVEYNLEŞME VE DEPRESYON ARASINDAKİ İLİŞKİDE UTANCIN ARACI ROLÜNÜN İNCELENMESİ

ÖZET

Ebeveynleşme, çocukların kendi yaşlarına uygun olmayan, ebeveynlere ait olan rolleri üstlendiği, ebeveyn ve çocuk arasındaki rol değişimi olarak tanımlanmaktadır. Bu rol değişimi sonucunda, ebeveynleşme kavramının depresyon ve utanç kavramlarıyla arasında anlamlı ilişkiler olabileceği düşünülmüştür. Bu çalışma, geç ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı rolünün incelenmesini amaçlamıştır. Çalışmanın yan amacı ise ebeveynleşme, depresyon ve utanç değişkenlerinin sosyodemografik değişkenler aracılığıyla farklılaşp farklılaşmadığını incelemektir. Çalışmanın örneklemini 18-21 yaş aralığında 212 katılımcı oluşturmaktadır. Veriler Sosyodemografik Özellikler ve Bilgi Formu, Ebeveynleşme Envanteri, Sürekli Utanç ve Suçluluk Ölçeği'nin (SUSÖ) utanç alt boyutu ve Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği'nin (DASS-21) depresyon alt boyutu ile toplanmıştır. Veriler, yüz yüze ve çevrimiçi olarak toplanmıştır. Araştırmada yer alan verilerin analiz çalışması SPSS programı ile yapılmıştır. Araştırmanın hipotezleri t-test, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Pearson korelasyon, hiyerarşik regresyon ve PROCESS Model ile analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, ilk çocukların ebeveynleşme düzeylerinin, ortanca ve son çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Düşük sosyoekonomik düzeye sahip katılımcıların utanç düzeylerinin, orta ve yüksek sosyoekonomik düzeye sahip katılımcıların utanç düzeylerinden fazla olduğu sonucu bulunmuştur. Utanç değişkeninin depresyonu pozitif ve anlamlı düzeyde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak, ebeveynleşmenin utanç aracılığıyla depresyonu etkilediği bulunmuştur. Ebeveynleşme, utanç düzeyinin artmasında etkili olmakta ve artan utanç düzeyi ile depresyon arasında ilişki oluşmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, klinik bağlamda ebeveynleşme kavramı çalışılırken depresyon ve utanç kavramlarının da ele alınması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Ebeveynleşmenin depresyon ve utanç ile ilişkisinde kullanılması gereken birbirinden farklı terapi tekniklerine değinilmiştir. Aynı

zamanda, ebeveynleşme kavramının ülkemizde daha çok çalışılması ve daha görünür olması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geç Ergenlik, Ebeveynleşme, Depresyon, Utanç

TEŞEKKÜR

Tez sürecimin başından sonuna kadar her sorumu cevaplayan, desteğini esirgemeyen, endişelendiğimde beni rahatlatan ve bu süreci en verimli şekilde geçirmemi sağlayan değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Berna Akçınar Yayla'ya teşekkür ederim. Tez jürimde yer alan, yorumları ve yönlendirmeleri ile değerli katkıları olan değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Buket Ünver ve değerli hocam Doç. Dr. Neslihan Arıcı Özcan'a teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini eksik etmeyen, bilgilerini esirgemeyen ve kendimi geliştirmemi sağlayan değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Z. Deniz Aktan'a teşekkür ederim.

Tez yolculuğumda her ihtiyacım olduğunda yardıma koşan Doç. Dr. Birsen Banu Okutan'a ve Dr. Öğretim Üyesi Muhammet Erdal Okutan'a, beni hep destekleyen dedem Ali Mumcu başta olmak üzere tüm aileme ve dostlarıma teşekkür ederim.

Hacer Sena MUMCU

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	i
ABSTRACT	ii
ÖZET.....	iv
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM 1.....	1
1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2.....	4
2. LİTERATÜR	4
2.1 Ergenlik Dönemi	4
2.2 Ebeveynleşme	11
2.3 Depresyon	24
2.4 Utanç	30
2.5 Değişkenler Arası İlişkiler	33
BÖLÜM 3.....	37
3. AMAÇ VE HİPOTEZLER	37
3.1 Araştırmanın Amacı	37
3.2 Araştırmanın Hipotezleri.....	37
BÖLÜM 4.....	40
4. YÖNTEM.....	40
4.1 Örneklem.....	40
4.2 Veri Toplama Araçları	41
4.3 İşlem.....	44
4.4 Veri Analizi.....	44

BÖLÜM 5.....	45
5. BULGULAR.....	45
5.1 Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	45
5.2 Araştırma Değişkenlerinin Normal Dağılıma Uygunluğunun ve İç Tutarlılığının İncelenmesi	50
5.3 Ebeveynleşme Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması .	50
5.4 Utanç Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması	53
5.5 Depresyon Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması	56
5.6 Ebeveynleşme, Utanç ve Depresyon ile Katılımcının Yaşı, Kardeş Sayısı ve Aile Geliri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	58
5.7 Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi.....	59
5.8 Ebeveynleşme ve Depresyon Arasındaki İlişkide Utancın Aracı Rolünün İncelenmesi	61
5.9 Ebeveynleşme Alt Ölçeklerinin Normal Dağılıma Uygunluğunun ve İç Tutarlılığının İncelenmesi	63
5.10 Ebeveynleşme Alt Ölçekleri ile Utanç ve Depresyon Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	63
5.11 Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi	64
5.12 Kardeş Odaklı Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi.....	66
5.13 Algılanan Yarar ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi.....	68
5.14 Algılanan Yarar ve Depresyon Arasındaki İlişkide Utancın Aracı Rolünün İncelenmesi	70
BÖLÜM 6.....	72
6. TARTIŞMA	72
6.1 Sosyodemografik Değişkenlerin Ebeveynleşme, Depresyon ve Utanç Üzerindeki Etkisi.....	72
6.2 Ebeveynleşme, Utanç ve Depresyon ile Katılımcının Yaşı, Kardeş Sayısı ve Aile Geliri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	81
6.3 Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi.....	87
6.4 Ebeveynleşme ve Depresyon Arasındaki İlişkide Utancın Aracı Rolünün İncelenmesi	89
6.5 Ebeveynleşme Alt Ölçekleri ile Utanç ve Depresyon Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	90
6.6 Ebeveynleşme Alt Ölçekleri ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi.....	93

6.7 Algılanan Yarar ve Depresyon Arasındaki İlişkide Utancın Aracı Rolünün İncelenmesi	95
BÖLÜM 7.....	97
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	97
KAYNAKÇA	103
EKLER.....	123
ÖZGEÇMİŞ.....	135

TABLolar LİSTESİ

Tablo 5.1 Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı	47
Tablo 5.1 (devamı) Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı	48
Tablo 5.1 (devamı) Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı	49
Tablo 5.2 Araştırma Değişkenlerinin Normal Dağılıma Uygunluğunun Test Edilmesi	50
Tablo 5.3 Ebeveynleşme Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması51	
Tablo 5.3 (devamı) Ebeveynleşme Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması	52
Tablo 5.4 Utanç Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması.....	54
Tablo 5.4 (devamı) Utanç Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması	55
Tablo 5.5 Depresyon Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması.....	56
Tablo 5.5 (devamı) Depresyon Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması	57
Tablo 5.6 Ebeveynleşme, Utanç ve Depresyon ile Katılımcının Yaşı, Kardeş Sayısı ve Aile Geliri Arasındaki İlişkiler.....	58
Tablo 5.7 Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi.....	60
Tablo 5.8 Ebeveynleşme Alt Ölçeklerinin Normal Dağılıma Uygunluğunun Test Edilmesi	63
Tablo 5.9 Ebeveynleşme Alt Ölçekleri ile Utanç ve Depresyon Arasındaki İlişkiler	64
Tablo 5.10 Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi	65
Tablo 5.11 Kardeş Odaklı Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi	67
Tablo 5.12 Algılanan Yarar ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi.....	69

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 5.1 Ebeveynleşme ve Depresyon Arasındaki İlişkinin Utanç Aracılığıyla Açıklandığı Paralel Çoklu Aracı Değişken Analizi	62
Şekil 5.2 Algılanan Yarar ve Depresyon Arasındaki İlişkinin Utanç Aracılığıyla Açıklandığı Kontrol Değişkenli Aracı Değişken Analizi	71

KISALTMALAR LİSTESİ

APA: Amerikan Psikiyatri Birliği

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

SUSÖ: Sürekli Suçluluk Utanç Ölçeği

DASS-21: Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği-21

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Ebeveynleşme kavramı, son zamanlarda alanyazındaki çalışmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Ebeveynleşme, ebeveyn-çocuk arasındaki rol değişimi olarak ele alınırken çocuğun kendi istek ve ihtiyaçlarını geri plana atarak ebeveynlerinin istek ve ihtiyaçlarını karşılamak durumunda kalmasına değinmektedir (Chase, 1999). Ebeveynleşmiş çocuklar, ebeveynlerinin fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaya ya da duygusal olarak onları rahatlatmaya yönelik bir çaba içindedir (Jurkovic, 1997). Hooper'a göre (2007a) ebeveynleşme kavramı duygusal ebeveynleşme ve enstrümantal ebeveynleşme olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Duygusal ebeveynleşmede çocuk, aile içindeki çatışmaları önleme, huzuru sağlama, uzlaşmacı olma gibi roller üstlenmekteyken enstrümantal ebeveynleşmede ise çocuk, aile içindeki maddi ihtiyaçları karşılama, kardeşlere bakma, ev işlerinde aktif olma gibi roller üstlenmektedir (Jurkovic, 1997).

Depresyon, toplumda yaygın olarak görülen bir duygudurum bozukluğu olup kişinin kendini mutsuz ve yorgun hissettiği, hayata karşı isteksizlik ve zevk alamama durumudur (Reddy, 2012). Bu belirtilere ek olarak depresyona; uyku bozuklukları, olumsuz benlik algısı, intihar düşüncesi gibi belirtiler de eşlik etmektedir (Beck ve Alford, 2009). Depresyon, ergenlik döneminde sıkça görülen bir rahatsızlıktır. Eskin'e göre (2001), dış dünya odaklı kontrol algısı yaşayan ve problemlerinin sebeplerini kendilerinde bulan ergenlerin depresyona girmeye meyilli oldukları düşünülmektedir. Kuramlar incelendiğinde, depresyonun açıklanmasında bilişsel kuramdan yararlanıldığı görülmektedir. Bilişsel model; bireyin kendisine ve diğerlerine, hayatına ve geleceğine dair yaptığı yorumlamalardır (Türkçapar, 2015). Depresyonu açıklamak için bilişsel üçlü, şema ve bilişsel hatalara değinmek gerekmektedir. Bilişsel üçlü ile

kişi kendini, dünyayı ve geleceği olumsuz yorumlarken şemalar ile depresif kişinin olumlu olaylara bile depresif bir şekilde tepki vermesi üzerinde durulur. Bilişsel hatalar kısmında ise depresyondaki kişinin hatalı bilgi işlemesi görülmektedir (Beck, Rush, Shaw ve Emery, 1987).

Utanç, kişinin tüm benliğini küçültecek olumsuz bir değerlendirme ile ortaya çıkmaktadır (Lindsay-Hartz, 1984). Değersizlik, içe kapanma ve zayıflık hislerinin bir araya gelmesiyle utanç duygusu yaşanmaktadır (Tangney ve Dearing, 2002). Goldberg'e göre (1988) utanç, içselleştirilmiş bir ego idealine ulaşamama sonucunda oluşmaktadır. Bir çocuğun içselleştirdiği ego ideali gerçekçi olmadığında, örneğin çocuk ebeveynlerinin beklentilerini karşılayamadığında utanç ortaya çıkmaktadır (Wells ve Jones, 2000). Freud, utanç kavramını farklı zamanlarda farklı şekilde yorumlamıştır. Başlarda Freud'a göre utanç Oedipus kompleksi ile ortaya çıkan cinsel ve saldırgan dürtülerin sebep olduğu gerilimden kaynaklanırken sonrasında utanç, süperegö çatışmaları sonucunda oluşan bir kavram olarak ele alınmıştır (Tangney ve Dearing, 2002). Piers ve Singer'a göre (1971) ise utanç, ego ve ego idealinin çatışması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ebeveynleşme de ebeveyn taleplerini içeren bir ego ideali ile ilişkilidir (Wells ve Jones, 2000). Ebeveynleşen çocuğun ego ile ego ideali arasındaki çatışmasının utanç duygusu ile sonlandığı yorumu yapılabilir. Alanyazına bakıldığında, utancın depresyon (Gilbert, 2000; Henderson ve Zimbardo, 1998; Tangney, Wagner, Fletcher ve Gramzow, 1992) ve ebeveynleşme (Wells ve Jones, 2000) ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Literatür incelendiğinde, ebeveynleşme ile ilgili çalışmalar (Hooper, Doehler, Wallace ve Hannah, 2011; Jurkovic, Thirkield ve Morrell, 2001; McMahon ve Luthar, 2007) sıkça görülürken depresyon ile ilgili çalışmalar da (Beck ve Alford, 2009; Blechman, McEnroe, Cardella ve Audette, 1986) çok fazla bulunmaktadır. Utanç kavramıyla ilgili olarak da alanyazında birçok çalışma (Hermans, 1999; Lewis 1971) mevcuttur. Alanyazında ebeveynleşme ile depresyon ilişkisine değinen çalışmalar (Carroll ve Robinson, 2000) olsa da ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı rolünün araştırıldığı çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yüzden, bu çalışma ile utanç değişkeninin ebeveynleşme ve depresyon arasında aracı rol olarak çalışılması amaçlanmaktadır. Son olarak, uluslararası alanyazına bakıldığında ebeveynleşme ile ilgili çalışmalar geç ergenlik dönemini kapsasa da (Borchet ve Lewandowska-Walter, 2017; Borchet, Lewandowska-Walter ve Rostowska, 2016) Türkçe alanyazında bu yaş dönemi çalışmalarının eksikliği göze çarpmaktadır. Bu sebeple, bu çalışmada geç

ergenlik dönemindeki bireylerle çalışılmak istenmiştir. Bir sonraki bölümde araştırmada değinilen değışkenlere ait alanyazın bilgileri ve ilgili çalışmalar aktarılacaktır.

BÖLÜM 2

2. LİTERATÜR

2.1 Ergenlik Dönemi

İnsanlar yaşamları boyunca birbirinden farklı gelişimsel süreçlerden geçerler. Bu süreçlerden biri de ergenlik dönemini kapsamaktadır. Ergenlik kelimesi, Latince “adolescere” kelimesinden türemiş olup “büyümek” anlamına gelmektedir (Garrison ve Öner, 2019). Ergenlik dönemi; bilişsel, duygusal, sosyal ve biyolojik değişimlerin meydana geldiği bir yeniden yapılanma dönemidir (Lerner ve Steinberg, 2004). Çocukluk ile yetişkinlik arasındaki yaşam aşaması olan ergenliğin başlangıcı gün geçtikçe öne çekilirken bitişi yirmili yaşları bulmaktadır (Sawyer, Azzopardi, Wickremarathne ve Patton, 2018). Ergenlik dönemi için en sık kullanılan kronolojik tanım 10-18 yaşlarını içerse de farklı kaynaklara bakıldığında 9 ila 26 yaşları arasında kapsayan bir dönem olarak bahsedilmektedir (APA, 2002). Yaşla birlikte ergenlik dönemi, cinsiyet bazında da değerlendirilmektedir. Ergenlik, 13 yaşından önce başlayıp uzun seneler boyunca devam edebilmektedir; kızların erkeklerden daha önce olgunlaştığı, erkeklerin ergenliğinin bitmesinin 28 yaşına kadar bulabildiği tespit edilmektedir (Little ve Etkin, 2019). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2006) ise ergenlik dönemindeki bireylerden 10-19 yaş arasındakileri “ergen”, 15-24 yaş arasındakileri “genç” olarak tanımlamakta; bu iki topluluğu 10 ila 24 yaş aralığında toplayıp “genç insanlar” olarak adlandırmaktadır (WHO, 2006).

Ergenlik döneminin ele aldığı yaş aralığı ile ilgili kaynakların birbirinden farklı yaklaşımları mevcuttur. Ortak görüş ise ergenlik sürecinin üç döneme ayrıldığıdır (Derman, 2008; Koç, 2004; Steinberg, 2016).

2.1.1 Ergenlik Dönemi Aşamaları

Ergenlik, başlangıç ve bitiş süresi içinde belirli periyotlara ayrılan bir dönemi kapsamaktadır. Psikososyal gelişime bakıldığında ergenlik; erken, orta ve geç ergenlik dönemlerinden oluşmaktadır (Chambers, 1995). Erken ergenlik dönemini 10-14 yaşları arasındaki bireyler oluştururken, orta ergenlik dönemini 15-17 yaş ve geç ergenlik dönemini 18-21 yaş arasındaki bireyler oluşturmaktadır (Çuhadaroğlu, 2000).

Erken Ergenlik Dönemi (10-14 yaş): Bir geçiş süreci olan bu dönemde, ergen deneyimlediği değişimleri sindirmeye çalışmaktadır (Bee ve Boyd, 2009). Ergende fiziksel ve davranışsal değişimler görülmekte, beden imgesi gelişmektedir. Cinsel kimliğin algılanmasıyla birlikte toplumsal cinsiyet rolleri de anlam kazanmaktadır (Derman, 2008). Bir kimlik oluşturma ihtiyacı hissedilirken bağımsızlık kazanmak için çabalama başlamıştır (Bee ve Boyd, 2009).

Orta Ergenlik Dönemi (15-17 yaş): Anne babadan ayrışmanın hakim olduğu bu dönemde ergen, bireyleşmeye önem vermekte ve otonomi kazanmak istemektedir (Derman, 2008). Ergen için dış görünüşün önemi artarken rol modellerini seçerek onlara benzemeye çalışmaktadır (Arman, Bereket ve Ateş, 2011). Bu dönemdeki ergenler içinde buldukları ortamlarda kendilerini kanıtlama ve kendilerini kabul ettirme ihtiyacı hissetmektedir (Yücel, 2009). Arkadaş ilişkilerine verilen önem artarken riskli davranışlarda bulunan ergenler için anne baba ile çatışmalar yaşanmaktadır (Özer, 2013).

Geç Ergenlik Dönemi (18-21 yaş): Büyük değişim ve gelişimlerin yatıştığı bu dönemde, ergen için yeni bir denge kurulmaktadır. Ergen, hedefleri ve edindiği yeni roller ile bütünsel bir kimlik sahibi olmaktadır (Bee ve Boyd, 2009). Akademik amaçlarla birlikte sanatsal arayışlar ve kurulan sosyal bağlar, ergenin kendini daha iyi tanıması için bir fırsattır. Bu dönemde ergen, yeni değerler edinmekte ve kendisine sorduğu “ben kimim?” sorusuna cevap bulmaktadır (Derman, 2008). Ebeveynlerle olan çatışmanın azalması ve özerkliğin kazanılması da bu dönemde görülmektedir (Özbey, 2019).

2.1.2 Ergenlik Dönemi Gelişimsel Özellikler

Ergenlik döneminin gelişimsel süreçleri etkilemesi ilk olarak biyolojik değişimler ile görülmekte, devamında ise cinsel, zihinsel, duygusal ve psikososyal süreçlerdeki dönüşümleri kapsamaktadır. Ergenlik boyunca gençlerin vücutlarındaki

değişimler fark edilecek, yeni zihinsel becerilerin yanında kişisel ve cinsel kimlik kazanımları da ortaya çıkacaktır (Christie ve Viner, 2005).

2.1.2.1 Ergenlik Dönemi Fiziksel Gelişim

Büyüme ve gelişme ile ilgili en yoğun değişimlerin görüldüğü zamanlardan biri olan ergenlik, fizyolojik değişim dönemi olarak ortaya çıkmaktadır (Yavuzer, 2021). Bu dönemde hormonların aktifleşmesi ile büyüme atağı gerçekleşmekte, ergenlerin boy ve kilolarında hızlı bir artış görülmektedir (Kınık, 2000; Parlaz, Tekgül, Karademirci ve Öngel 2012; Steinberg, 2016). Pubertal büyüme atağı hem yoğunluğu hem de zamanlaması açısından kız ve erkeklerde farklı şekillerde karşılık bulmaktadır. Büyüme atılımı erkeklerde, kızlardan iki yıl sonra zirveye ulaşır (Tanner, 1962). Bu atak kızlarda 11-12 yaş civarında görülmekteyken erkeklerde 14 yaşlarında meydana gelmektedir (Christie ve Viner, 2005). Cinsiyet açısından bakıldığında, iskelet yapısında da farklılaşma olduğu bilinmektedir. Ergenlik dönemi boyunca kemikler sertleşmeye ve yoğunlaşmaya başlasa da kaslar erkeklerde daha hızlı gelişirken bedendeki yağlarda artış kızlarda daha fazla oluşmaktadır (Steinberg, 2016).

2.1.2.2 Ergenlik Dönemi Cinsel Gelişim

Cinsel gelişim, ergenliğin en önemli parçalarından biridir. Ergenlik döneminde ergenler, vücutlarında aktive olan hormonlardan etkilenmektedir. Erkeklerde testosteron üretiminde artış meydana gelirken kızlarda ise östrojen miktarı artmaktadır (Hashmi, 2013). Hem erkeklerde hem de kızlarda ikincil cinsiyet özellikleri görülmektedir (Parlaz vd., 2012). Erkeklerde pubik kıllanma, testis gelişimi, penis büyümesi, ses değişikliği, yüzde kıl oluşumu; kızlarda menarş başlangıcı, genital kıllanma, meme gelişimi, kalça genişlemesi ortaya çıkmaktadır (Alver, 2013; Steinberg, 2016). Cinsel olgunlaşma ile ergen, cinsel kimlik oluşturma sürecine önem vermeye başlar. Bu süreç, uyarılmayla birlikte cinsel çekimi, cinsel duyguları ve davranışları kapsamaktadır (Santrock, 2019).

2.1.2.3 Ergenlik Dönemi Bilişsel Gelişim

İnsan yaşamı boyunca, zihinsel süreçler birtakım değişimlerden geçmektedir. Ergenlik dönemi, ergenin bilişsel açıdan kazanımlar sağladığı ve düşüncelerinde değişiklikler meydana geldiği bir dönemdir. Bu dönemde ergenler, zihinlerindeki

gerçeklere ek olarak hayali düşünceleri oluşturmaktadır. Yani, somut fikirlerin yanında soyut kavramlar meydana gelmekte, düşünceler gözleyebildiklerinin dışına çıkmakta ve olasılıklara yer açılmaktadır. Düşünme sürecinin kendisinin de önem kazandığı ergenlik dönemi, bireylerin düşünce üzerine düşündükleri bir süreci kapsamaktadır. Çocukluğun tek boyutlu düşüncelerinden çok boyutlu bilişsel süreçlere adım atan ergenler için yeni bakış açıları, sorgulamalar ve göreceli yaklaşımlar önem kazanmaktadır (Hashmi, 2013; Steinberg, 2016). Bilişsel süreçlerin yapısındaki değişimlerle birlikte içerik ve konularda da çeşitlilik meydana gelmiştir. Dolayısıyla, ergenin düşüncelerinin içeriğine felsefe, ahlak, din, cinsellik, idealizm gibi konular da dahil olmuştur (Gander ve Gardiner, 1998).

2.1.2.4 Ergenlik Dönemi Duygusal Gelişim

Ergenlik sürecindeki ergenin yaşadığı değişimlerden biri de duygusal alanda görülmektedir. İnsan yaşamında doğumdan itibaren hissedilen duygular, ergenlik döneminde yoğun olarak deneyimlenmektedir. Duygusal bir geçiş dönemi olarak ele alındığında; çocukluktan farklı olarak ergenler üzüntü, endişe, korku gibi duygularla tek başlarına baş etmeye çalışmaktadır (Hashmi, 2013). Buna rağmen ergenlik dönemi, ergenlerin şimdiye kadar yaşadıkları en hassas dönem olmaktadır. Süreç boyunca ergenlere duygusal açıdan ruh hali değişimleri, hayal kırıklıkları, depresif semptomlar ve umutsuzluk eşlik etmektedir (Rosenblum ve Lewis, 2003). Kulaksızoğlu (2022) ise ergenlerdeki duygusal gelişim süreçlerini açıklarken bu dönemde üzüntü, sevinç, öfke gibi duyguların yoğunluğundaki artıştan, bir anda neşeli duygunun üzüntüye dönüşerek duygulardaki kısa süre içinde olan değişimlerden, ilk aşk heyecanı ile birlikte görülen ve kendini saklamayla sonuçlanan utangaçlıktan bahsetmekte; ergenin gerçekleşmemiş arzularını hayal gücü ile ortaya çıkarmasına değinmektedir. Ergenler için yeni duygusal süreçleri deneyimlemek kolay olmamaktadır. Karmaşa hissi verip endişe yaratan bu yeni deneyimlerle baş etmek, ergenlerin duyguları tanıma, kabul etme ve çözüme ulaştırma çabalarıyla zaman almaktadır (Şirin, 2020).

2.1.2.5 Ergenlik Dönemi Psikososyal Gelişim

Ergenlikteki fiziksel, cinsel, zihinsel ve duygusal geçişlere eşlik eden bireyler için psikososyal alandaki gelişmeler de önemli olmaktadır. Ergenler; aile, arkadaş ve romantik ilişkilerindeki değişikliklere uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu dönemde,

aile ile geçirilen süre azalırken arkadaş ve partnerlere daha çok zaman ayrılmaktadır. Ergenler, kendilerine oluşturdukları gruplar içerisinde güvenli hissetmekte, grup üyelerine sadakat ve bağlılık geliştirmektedir. İlişkilerdeki yakınlık arayışının artmasıyla ergenlik döneminde, duygu ve düşüncelerin sıklıkla paylaşıldığı görülmektedir (Hashmi, 2013). Psikososyal süreçleri, ergenin gelişimsel açıdan kazanım elde etmesi için gerekli gören Aytekin (2021) ise, ergenlik döneminde bireyler arasında sağlıklı bir iletişimin oluşmasına katkı sağlayan sosyal becerinin geliştiğinden, iş birliği, empati, paylaşım gibi prososyal davranışların arttığından, bir gruba ait hissettirecek sosyal kimliğin oluşumundan bahsetmektedir. Ergenlik dönemindeki bireylerde, bir gruba ait olma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Birden fazla yaşıtı tarafından benimsenmek isteyen ergenler, kendilerini ifade edebildikleri grupların içinde güçlenmeyi arzulamaktadır (Kulaksızoğlu, 2022).

2.1.3 Ergenlik Dönemi ile İlgili Kuramlar

Ergenlik dönemindeki bireyin yaşadığı değişimler birbirinden farklı sebeplerden oluşsa da bu değişimlere tarih boyunca farklı bakış açılarından yaklaşılmış; ergenlik dönemi birçok kuram ve kavramın ortaya çıktığı bir süreç haline gelmiştir. Ergenlik sürecinin ne olduğu ve nasıl devam ettiğine dair yapılan birçok yaklaşım, süreci daha iyi anlamaya yardım ederken aynı zamanda sürece ait birçok farklı noktayı işaret ederek ergenlerle ilgili tutumlara da ayna olmaktadır. Tarihte, ergenlik dönemine dair birçok bilim insanı ve düşünürün kuramı olmakla birlikte bunlardan bazıları; psikanalitik, bilişsel, psikososyal, biyolojik ve sosyal bilişsel kuramdır.

2.1.3.1 Psikanalitik Kuram

Ergenlik dönemi, psikanalitik bakış açısının üzerinde en fazla durduğu çocukluğun ilk yıllarından sıyrılıp yeni bir sürece adım atılmasıdır. Anna Freud'a göre ergenlik, psikanalizin üvey çocuğu tanımını almaktadır. Ergenlerin egosunun hayatta kalma uğraşını bir savaşa benzeten Freud, ergenlikteki ego ve id arasındaki mücadele sonucu oluşabilecek içsel tehlike, kaygı, savunma ve semptom oluşumlarına değinmektedir. Ergenlik, ergenin yetişkin bilinci üzerinde güç kazanmak için çaba harcadığı duygusal bir savaş yeridir ve ergenler, yetişkinlerin kendilerini kontrol etme ve bastırma çabalarıyla mücadele etmektedir (Kaplan, 1996).

Melanie Klein'in çalışmalarına bakıldığında ergenlik alanına pek girmediği görülse de bu dönemle ilgili görüşleri mevcuttur. Klein'in doğum süreciyle birlikte ölüm dürtüsüne verdiği önemle ergenlik döneminde cinsel olgunlaşmanın yapı taşlarından görülen libido kavramına verilen değer azalmıştır. Kleinci düşüncede ergenlik, çocukluk döneminin uzantısı olarak çocuksu ödipal süreçlerin tekrarı olarak ele alınmaktadır (Perret-Catimovic ve Ladame, 1999).

Sigmund Freud ise ergenlik dönemi ile nevroitik örgütlenmeyi ilişkilendirmiş, cinsel gelişim süreçleri ile ergenin ruhsal yapısının arasındaki köprüye değinmiştir. Gizil dönemdeki gelişmeler ergenin baş etme gücünü aştığında dürtüler ortaya çıkmakta, ergen ise o dürtüleri bastırmaya çalışmaktadır (Emmanuelli, 2006b).

Genel olarak psikanalitik bakış, ergenin çatışmalarına, dürtülerine ve savunmalarına odaklanmaktadır. Ergenlik dönemindeki bireyler, kendi dışındaki nesnelere değiştirmek, var olan nesnelere ayırmak ve çoğunlukla tek başına kalmak istemektedir. Bu süreçte, narsisizm ile depresif pozisyon bir arada bulunurken ergenin bu çatışmayı çözmesi beklenmektedir (Emmanuelli, 2006a).

2.1.3.2 Bilişsel Kuram

Ergenlerin bilişsel dünyaları süreçten etkilenmekte ve düşünce sistemlerini değiştirmektedir. Bilişsel olarak ergenlik döneminin ana yeniliği, yalnızca somut işlemler değil, akıl yürütme ve soyut işlemlerin kullanılabilirliği açısından da zihinsel kapasitedeki artıştır. Varsayımsal olarak akıl yürütme becerisi, önceki zamanlardan farklı olarak ergenlik sürecinde ortaya çıkan bir gelişmedir. Yani ergen zihni, gerçeğin ötesini düşünme kazanımı elde etmiştir. Böylece ergenler, biçimsel akıl yürütmede esneklik kazanmış, önermeleri birleştirme yeteneğine sahip olmuştur (Piaget, 1972). Ergenlerin düşüncelerindeki değişikliklerden biri de kendileriyle ilgili artan düşünme eğilimi olarak ortaya çıkmaktadır. Düşünme süreci üzerine düşünen ergenler, zihinlerinde olan bir düşüncenin neden var olduğuyla ilgili fikir yürütmektedir. Ayrıca ergenler, problemler üzerine de düşünerek akıl yürütme yolları aramakta, çözümleri sistemli olarak tasarlamaktadır (Santrock, 2019).

Piaget'e göre ergenlik dönemindeki bireyler, düşüncelerini önemli ve önemsiz olarak ikiye ayırmakta; düşünceleri arasında bağlantı kurmaktadır. Böylece çevrelerinde gözlemledikleri olayları ve durumları zihinlerindeki süzgeçten geçirerek uyum sağlama davranışı konusunda aksiyon almaktadır (Miller, 2011).

2.1.3.3 Psikososyal Kuram

Psikososyal kuramın öncüsü olan Erikson, bir bireyin hayatını süreçlere bölmekte, her süreci bir bunalım dönemi olarak ele almaktadır. Ergenlik dönemi, “kimlik dağınıklığına karşı kimlik kazanımı” şeklinde oluşmaktadır. Birey, ergenliğin başından sonuna kadar bir kimlik inşa etme çabası içindedir. Erikson için ergenin kimlik kabulü, kendisi ile çevresi arasındaki ilişkinin sonucudur. Ergen kendini toplumun isteğine göre şekillendirerek var olmaya çalışmakta, “ben kimim?” sorusuna cevap aramaktadır. Bu dönemdeki en büyük uğraşlardan biri, ergenin kim olduğuna dair bunalımını çözme ihtiyacıdır. Ergen, olduğu kişiyle, olmak istediği kişi arasındaki çatışmayı çözmeye çalışırken, kim olması gerektiğini de düşünmektedir (Steinberg, 2016). Düşünceleri arasında karmaşa yaşayan ergen; tutarlı, dağınık olmayan bir kimlik oluşturma ihtiyacı hissetmektedir. Kendisini çocukluktan farklı olarak gören ve bu yolda çaba harcayan ergen, kendisini tanımak ve geliştirmek, yeni bir benlik yaratmak için içindeki yoğun dürtülerle savaşımaktadır. Böylece kimlik oluşturma, kendi süreci içinde var olmakta, ergene baskı yapmakta ve ergenin harekete geçmesini sağlamaktadır (Kulaksızoğlu, 2022).

2.1.3.4 Biyolojik Kuram

Ergenlik dönemi, biyoloji ile iç içe değişimlerin gözlemlendiği bir süreçtir. Stanley Hall, hormonal değişimlerin duygu ve davranışları etkilemesiyle ergenlerin tüm süreçteki değişimlere bir reaksiyon verdiğinden bahsetmektedir. Benmerkezci yaklaşım, hayatta kalma iç güdüsü ve hayvansal dürtülerle dünyaya gelen bireyler için, ergenliği ikinci bir doğum olarak gören Hall, bu döneme “fırtına ve stres” kavramıyla yaklaşmıştır (Adams, 2000; Miller, 1989). Hormonal değişimler sonucu öfkeli ve stres sahibi olan ergen, çatışmaların bol olduğu çalkantılı bir zamandan geçmektedir. Duygu, düşünce ve davranışları arasında kalan ergenler, iyinin ve kötünün arbedesi içinde bir yol bulmaya çalışmaktadır (Santrock 2019; Steinberg, 2016). Darwin’in evrimsel bakışından etkilenen Hall, ergenlik dönemindeki bireyleri yeniden doğuşa iten kalıtsal dürtülerin özgeci ve özverili olabileceğinden bahsetmekte; çevreye duyarlı, vicdanlı ve sorumluluk sahibi ergenlere değinmektedir (Grinder, 1969). Ergenlik dönemindeki hormonal değişiklikler, bireyleri sosyal ve kültürel açıdan da etkilemektedir. Örneğin, adrenalin ve androjen hormonları yüksek olan erkek ergenler, suçla ilişkili davranışlara sıkça başvurmaktadır (Miller, 1989). Böylece, ergenlerin

biyolojik altyapısı, hem kendi davranışlarını bireysel olarak etkilemekte hem de toplumsal açıdan birçok durumla ilişkili olabilmektedir. Sonuç olarak ortaya çıkan görüş, ergenin gelişiminde biyolojik tarafın göz ardı edilmeden çevreden gelen katkılarla olgunlaşmanın sağlanmasıdır (Miller, 1989).

2.1.3.5 Sosyal Bilişsel Kuram

İnsanlar doğumdan itibaren sürekli öğrenmeyi deneyimlemektedir. Ergenlik sürecindeki bireyler için de yeni bilgiler öğrenme ve bunları hayatlarına uyarlama durumu kaçınılmazdır. Öğrenme kuramcılarında biri olan Albert Bandura'ya göre, ergenler bir durum karşısında nasıl tepki göstermeleri, hangi davranışta bulunmaları gerektiği konusunda bilgi sahibi olmaktadır. Ergenler bilgileri edinmeyi ve öğrenmeyi model alarak, taklit ederek ve gözlemleyerek gerçekleştirmektedir (Steinberg, 2016). Sosyal öğrenme adıyla da bilinen sosyal bilişsel kurama göre, ergenler sosyal yollarla başka insanlar aracılığı ile yeni bilgiler edinmektedir. Örneğin; ergenlik dönemindeki bireyler gözlemleyerek ya da model alarak cinsiyete dayalı davranışları kazanmakta, kurallara uymayı ve iletişim becerilerini öğrenmektedir. Çevrenin ergenin davranışı üzerindeki etkisiyle ergenler, girdikleri farklı ortamlarda farklı şekillerde davranmaktadır (Miller, 1989). Bunun sebebi, bir davranış bir ortamda ödüllendirilirken, diğerinde cezalandırılmaktadır. Aynı zamanda, çevrelerindeki diğer kişilerin verdiği tepkiler, ergenlik dönemindeki bireylerin düşünce ve davranışlarını şekillendirmektedir. Sosyal bilişsel teori, ergenliği bir kargaşa şeklinde yorumlamaktan ziyade, kişisel gelişim için fırsat sağlayan bir süreç olarak ele almaktadır. Bandura, önem verdiği öz yeterlik kavramına ergenlik sürecinde de vurgu yapmakta; yakın ilişkiler kuran, duygusal iniş çıkışları deneyimleyen ergenlerin yeterlik duygusuna olan ihtiyaçlarından da bahsetmektedir (Bandura, 2006; Miller, 1989).

2.2 Ebeveynleşme

Aile atmosferi, çeşitli aile üyelerinin dahil olduğu ilişkisel etkileşimlerin sonucu oluşmaktadır. Anne, baba, çocuk veya çocuklardan oluşan aile, içinde bulunduğu sistemdeki etkileşimlerden ve ilişkisel süreçlerden etkilenmektedir (Bitter ve Byrd, 2017). Bir çocuğun ebeveynleri ile ilişkisi onu hayata hazırlamakta, geleceğini

şekillendirmektedir. Sağlıklı aile işleyişine bakıldığında, aileyi oluşturan bireyler arasında açık ve sağlıklı sınırların olması gerekmektedir. Eğer çocuk o ailenin içinde kendi taşıması güç olan birden fazla role sahipse, aile sistemi içindeki sınırlar aşılmaktadır. Ebeveyn ve çocuk arasındaki sınırların tahrip olması ile çocuğun gelişim süreci olumsuz olarak etkilenmekte, sorunlar meydana gelmektedir (Minuchin, 1974). Aile içinde çocuk ne kadar fazla rol üstlenirse, ebeveynlerin rolü o kadar azalmaktadır. Böylece, çocuklarına hem fiziksel hem de duygusal olarak bakım vermekle, onların gereksinimlerini karşılamakla görevli olan anne babalar bu görevlerini yerine getirmediklerinde, ebeveynlerinin sorumluluklarını çocuklar üstlenmekte, aile sistemi devam ettirilmeye çalışılmaktadır (Minuchin, 1988). Aile içi bağların istismar edildiği, ebeveynlerin görev ve sorumluluklarının ihmal edildiği durumlarda, ilişkiler bozulmakta, çocuklara ekstra bir yük yüklenmektedir. Bu durumda, aile içindeki alma verme dengesi tahrip olarak “ebeveynleşme” adı verilen süreç meydana gelmektedir (Jurkovic, 1997). Ebeveynleşme, aile içinde ebeveynlere ayrılan rollerin çocuklar tarafından üstlenilmesidir. Rollerin karmaşası, aile ilişkilerindeki çarpıtmaya dayanmaktadır. Aile sisteminde ebeveynlere ayrılan görev ve sorumlulukların, uygun olmayan bir şekilde çocukların üzerine yüklenmesiyle oluşan dengesiz rol dağılımı olarak da tanımlanabilmektedir. Ebeveynleşme ile çocuk, kardeşinin ebeveyni olarak kendine bir rol çizebilir ya da anne babasına ebeveynlik yapmak zorunda kalabilir. Aile sistemi içinde çocuk, kendini kardeşinin ya da anne babasının ihtiyaçlarını sağlayan bir konumda görüp koruyucu ya da destek verici rolüne bürünmektedir (Boszormenyi-Nagy ve Spark, 1973; Hooper, 2007b). Çocuğun yaşına uygun olmayan görev, sorumluluk ve rolleri yüklenmesi; çocuğun gelişim süreçlerini olumsuz etkilemekte, hem fiziksel hem de psikolojik açıdan sorun oluşturabilmektedir. Chase’e göre (1999) ise ebeveynleşme, bir çocuğun ebeveynlerini korumak, desteklemek ve onlara ilgi göstermek için kendi istek ve ihtiyaçlarından feragat etmesidir. Ebeveynleri yerine kız ve erkek çocuklar, yaşlarına uygun olmayan aile içi rolleri üstlenmekte; diğerlerinin istek ve ihtiyaçlarını kendi gereksinimlerinin önüne koymaktadır.

Ebeveynleşme kavramı, duygusal ebeveynleşme ve enstrümantal ebeveynleşme olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır (Byng-Hall, 2008; Hooper, 2007b; Jurkovic, 1997). Duygusal ebeveynleşme ile çocuk, içinde bulunduğu ailenin üyelerine koruyucu yaklaşmakta, onlara karşı refakatçi figürünü üstlenmekte, aile üyeleri arasındaki çatışma ve fikir uyuşmazlıklarında arabuluculuk görevi görmektedir.

Duygusal olarak ebeveynleşmiş çocuk, ailenin geri kalanı için tek destekçi konumunda, duygusal açıdan bakıcı rolündedir. Enstrümantal ebeveynleşme ise market alışverişi, yemek yapma, evi temizleme gibi ev içi sorumlulukların yanısıra ebeveynin fiziksel bakımını üstlenme, kardeş bakımından sorumlu olma, aile için para kazanma gibi görevleri içermektedir. Enstrümantal ebeveynleşmede çocuk, ebeveynlerinin sorumluluğunda olan işleri yapmaktadır (Hooper, 2007b; Jurkovic, 1997). Her iki ebeveynleşme durumunda da çocuk; bağımlı ve talepkar ebeveyni korumak, ona destek olmak ve onun ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalsa da yapılan araştırmalara göre duygusal ebeveynleşme, enstrümantal ebeveynleşmeye göre daha sıkıntı verici, mental açıdan daha problem yaratıcı olarak görülmektedir (Hooper ve Wallace, 2009; Karpel, 1976).

2.2.1 Ebeveynleşme Kuramları

Ebeveynleşme, psikoloji tarihindeki popüler kuramların incelendiği, birbirinden farklı bakış açıları tarafından yorumlanan bir kavramdır. Aile Sistemleri Yaklaşımı ile aile ilişkileri ve dinamikleri açısından ebeveynleşmiş çocuk değerlendirilmiş, Bağlanma Kuramı ile bakım veren ve çocuk arasındaki bağlanma üzerinden ebeveynleşme incelenmiş ve Psikanaliz Kuramı ile analitik teorilerin ebeveynleşmedeki yerine değinilmiştir.

2.2.1.1 Aile Sistemleri Yaklaşımı

Anne, baba ve çocuk üyeleri ile bu üyelerin birbirleriyle olan etkileşiminden oluşan aile, herkes için farklı bir şekilde meydana gelmekte ve varlığını sürdürmektedir. Her ailenin birbirinden farklı düzenleri, kuralları, değerleri vardır ve ailelerin sahip olduğu bu görüşler aile bireylerince yorumlanarak sistematik olarak ele alınmıştır (Yalın, Oral, Gökler ve Yılmaz, 2007). Aileye bir sistem olarak yaklaşıldığında Minuchin (1974), ebeveyn alt sistemi, eş alt sistemi ve kardeş alt sistemi olarak üç alt parçadan oluşan bir aile tasvir etmektedir. Aile üyelerinin birbirleriyle oluşturdukları ilişkiler, alt sistemler içinde karşılık görmektedir. Yani, bir kadın anne olarak ebeveyn alt sistemi içindeyken kocası olan bir kadın olarak da eş alt sistemine uymaktadır. Alt sistemler içinde geçişken ve dinamik bir ilişki söz konusudur. Aynı zamanda, alt sistemlerin içeriği ve içindeki üyelerin rolleri birbirinden farklılaşmaktadır. Örneğin; çocukların bakımından ve ihtiyaçlarından

sorumlu olan ebeveynlerin görevlerini yerine getirmesi gerekmekte; ebeveyn alt sisteminin gerektirdiği çocuğa örnek ve rehber olma sorumluluklarını bilmeleri beklenmektedir. Bununla birlikte, kardeş alt sisteminin içindeki kardeşler arası ilişki ve paylaşımların ebeveyn kontrolünde olması, gerektiği zaman anne baba olarak müdahale edilmesi ve her kardeşin haklarına sahip çıkarak eşit şekilde davranılması gerekmektedir (Minuchin, 1974).

Ailenin sistemsel olarak ele alınması; oluşan alt sistemlerin birbirleri ile olan konumunu değerli hale getirmektedir. Aile içinde, alt sistemler arasındaki bazı sınırlar olmakla birlikte bu sınırlar birçok yönden işlevsel bulunmaktadır. Bu sınırların görevi, alt sistemlerin farklılaşmasına engel olarak her sistemin kendi içindeki üyelerinin görev ve sorumluluklarını korumaktır (Vetere, 2001). Sınırlar söz konusu olduğunda, sınır aşımı ve ihmal kavramları da ortaya çıkmaktadır. Bunun üzerine anne, baba ve çocuktan oluşan aile sistemi değerlendirildiğinde, olası birtakım sınır aşmaları ve ihmallerle birlikte ebeveynleşme kavramı meydana gelmektedir.

Aile üyelerinin sahip olduğu rollerin birbirine karışmasıyla ebeveynler çocuksulaşmakta; çocuklar ise ebeveynleşmektedir. Bu durumu Minuchin ve diğerleri (1967) iç içe geçmiş aile olarak yorumlamaktadır. Bu ailelerde bir sömürü meydana gelmekte; çocuklar aile içindeki kötü muameleye ebeveynleri tarafından maruz kalmaktadır. Yani aile içindeki denge ve düzen, yetersiz ebeveyn davranışları sonucunda tahrip olmaktadır (Hooper, 2007b).

Yapısal aile sistemleri teorisine göre ebeveynleşme; aile yapısının belirsiz ve tutarsız sınırlara dayandığı, hiyerarşilerin olmadığı, rollerin ve sorumlulukların birbirine karıştığı sistemlerde yıkıcı bir şekilde görülmektedir. Böylece ebeveynleşme, aileyi oluşturan üyelerin birbirine ayrılan görevlere dahil olmasıyla alt-üst sistemlerde belirsiz bir yapıya neden olabilmektedir. Sınırların çarpık, birbirine karışmış ve düzensiz görüldüğü bu aileler, aileyi oluşturan bazı üyelerin ihtiyaçlarının karşılanmamasıyla ve diğer üyelerin rollerini yerine getirememesiyle birlikte uygunsuz şekilde varlığını sürdürmektedir (Hooper ve Wallace, 2009). Ebeveynlerin sorumluluğundaki davranışlar, çocuklar tarafından üstlenilmekte; ebeveynleşme çocukların kendini bir sömürü altında bulmasıyla sonuçlanabilmektedir. Bu bağlamda çocuklar, anne babaların yapması gereken davranışları üstlenerek yaşlarına uygun aktivitelerden yoksun bırakılmaktadır (Minuchin vd., 1967).

Aile sistemleri kuramının belirttiği üzere olması gereken aile kavramında, bakım ve ilgi gösteren taraf ebeveyn; bakım ve ilgi talep eden taraf ise çocuktur. Bu dengenin bozulduğu ve tarafların birbirinin rollerini üstlendiği durumlarda ise olması gereken aile kavramı sekteye uğramakta, aile içi ilişkilerdeki denge bozulmaktadır (İplikçi ve Şahin-Acar, 2019).

2.2.1.2 Bağlanma Kuramı

Ebeveynleşme kavramını açıklayan kuramlardan biri de bağlanma kuramıdır. İnsan yaşamının bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik süreçlerinde yakın ilişkiler ve kurulan bağlar çok önemlidir. Özellikle erken dönemde bakım veren ve bebek arasındaki ilişki, iletişim ve örüntüler hassasiyet içermekte; kurulan bağlar sonraki yaşam için birçok şey söylemektedir. Erken dönemde bakım veren ve bebek arasında kurulan bağ üzerine bağlanma kuramını oluşturan John Bowlby'ye göre (1979), birincil bakım veren ve bebek arasında karşılıklı gerçekleşen bir duygusal etkileşim vardır. Bu etkileşim sonucu bebek, kendisi için önemli olan figürle duygusal anlamda bağ kurarak yakın ilişki geliştirmiştir. Güçlü ve duygusal bağ kurma arayışı, bebekte doğumundan itibaren var olmaktadır (Bowlby, 1988). Dünyaya gelişle birlikte bebek; en çok gördüğü, vakit geçirdiği ve onunla ilgilenen nesne ile yakınlık kurmaya ve duygusal bağ geliştirmeye meyillidir. Bağlanma kavramı, bebek ihtiyaç duyduğunda bakım verenin o ihtiyacı karşılayıp karşılamadığına göre şekillenmekte ve farklı tiplerde ortaya çıkmaktadır (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978).

Ainsworth ve diğerleri (1978), Yabancı Ortam tekniği ile bağlanma kavramını detaylı şekilde incelemiştir. Annesiyle bir odada vakit geçiren bebeğe bir yabancıyla eşlik etmesi ile deney başlamaktadır. Bir süre sonra annesi tarafından yabancı ile baş başa bırakılan ve bir süre de yalnız kalan bebeğin annesiyle tekrar buluşmasıyla birlikte verdiği tepkilere bakılmıştır. Bebek anneden ayrılırken çok zorlanmamış ve odadaki keşfine devam etmişse, anne döndüğünde de olumlu karşılama ile temastan kaçınmayıp sakinleşmişse bu bir güvenli bağlanma işaretidir. Bebek anneden ayrıldığında farkında olmamış ama anne geri döndüğünde temastan kaçınmışsa bu güvensiz bağlanmanın kaçınmacı boyutudur. Güvensiz bağlanmanın bir diğer çeşidi olan ikircikli boyutta ise bebek, anne ayrıldığında telaşlanmış ve anne döndüğünde sakinleşememiş, öfkesini göstermiştir. Bu bebekler odada anneye yapışkan haldeyken ayrılma konusunda zorluk çekmiştir. Güvensiz bağlanmanın dağınık boyutunda ise

bebek karmaşık duygular hissederken kaçınma ve ikircikli boyutların karışımını yaşıyor haldedir (Ainsworth vd., 1978; Main ve Solomon, 1990).

Ebeveynleşme ile bağlanma kavramı birlikte incelendiğinde, Bowlby'nin (1979) kompulsif bakım verme tanımı göze çarpmaktadır. Kompulsif bakım vermede çocuk, aile üyelerinin gereksinimlerini yerine getirmek için sürekli çaba sarf etmekte, ebeveyn-çocuk ilişkisinde duygusal açıdan bir bağlantı oluşturmak için ebeveyne düşen görev ve sorumlulukları üstlenmektedir. Böylece bakım veren tarafa çocuk geçerken bakım alan taraf ise ebeveynler olmaktadır. Bazı zamanlarda ise ebeveyn, çocuktan kendisine bakım vermesini istemekle birlikte bu görevi kardeşi üzerinde de göstermesini beklemektedir. Çocuk hem anne babasının hem de kardeşinin tüm ihtiyaçlarını karşılayan, ilgi ve destek verip karşılık alamayan bir konuma gelir. Talepkar ebeveyn fiziksel veya duygusal olarak erişilemezken bakım isteme hakkı elinden alınan çocuk ise ona yüklenen görev ve sorumluluklarla baş başa kalmıştır. Ebeveynleşen çocuk, ebeveynleriyle yakınlık kurabileceği tek yolun bakım veren rolüne bürünmesi olduğunu fark ettiğinde, var olan ilişkiyi sürdürmek için ilgi ve sevgi beklemek yerine ebeveyn gibi davranmak zorunda kalır. Bunun sebebi, ebeveynleriyle arasında bir rol değişimi olan çocuk, anne babasına güvensiz bağlanma gerçekleştirmiştir. Ortada duygusal bir bağ olmadığından bu bağı oluşturma ihtimali olan tek şey, ebeveynin yapması gereken rolleri üstlenmektir. Böylece çocuk, ebeveynleri ile arasında bir bağ ve yakınlık oluşması için kendini feda etmiş; ebeveyn ilgisine, bakımına ve sevgisine muhtaç olmasına rağmen bakım veren konumuna geçmiştir (Bowlby, 1979; West ve Keller, 1991). Güvenli bağlanmada çocuğun tek başınalık duygusu hissetmemesinin aksine aralarında güvensiz bağlanma gerçekleşen ve ebeveynleşmenin olduğu ebeveyn çocuk ilişkisinde; çocuk kendini yalnız ve yetersiz hissetmekte, kaygı ve öfke duygularıyla boğuşmaktadır. Bu duyguları yaşamasına rağmen çocuk, ebeveynleri ile duygusal bağ kurma ihtimali oluşturan seçenek olan ebeveyn rolüne bürünmeyi seçmektedir.

2.2.1.3 Psikanaliz Kuramı

Ebeveynleşme ile incelenen anne-baba-çocuk ilişki üçgeninde psikanaliz kuramındaki öğretiler önemli bir yer kaplamaktadır. Sigmund Freud'un 1890'larda bilinçdışı süreçleri keşfiyle birlikte ortaya çıkan psikanaliz kuramı, bireyin içsel dünyasına ve derinliğine ulaşarak onu iyileştirme amacıyla ruh sağlığı alanında

kendine yer bulmuştur (Geçtan, 2020). Psikanaliz ve Freud kelimeleri bir arada olunca, ilk olarak buzdağı teorisi olarak da bilinen topografik model akla gelmektedir. Freud, insan ruhunu bir buzdağına benzetmiş; buzdağının su üzerinde kalan bölümünü bilinç, su altında kalan bölümünü ise bilinçdışı olarak aktarmıştır. Sonrasında ise Freud, insan ruhunu daha detaylı ele almaya karar vermiş ve bireyin kişiliğini açıklayan yapısal model ortaya koymuştur (Geçtan, 2020; Oktuğ, 2007). Yapısal model kişiliği üç ana kısım olarak incelemekte ve kişilik; id, ego ve süperego üçlüsünden oluşmaktadır. İlk olarak zevk ve haz alma eğilimi içinde olan id, bireyi tatmin edici davranışlara yönlendirmektedir. Toplumun dayattığı kurallara, çevrenin beklentilerine ve gerçeklere ters düşen istekler barındırmakta, kişi sınır tanımaksızın canının istediğini yapmaktadır. Acıdan kaçınma ve haz duyabilme ilkelerine sahip olan id, kişiliğin temel sistemini oluşturmaktadır. Kişiliğin gerçeği değerlendirme görevini üstlenen kısmı olan ego, akıl ve gerçeklik ilkesini kapsamaktadır. İdin sahip olduğu talepleri değerlendirerek bilinçli bir yol izleme, yargılama ve yürütme gibi işlevleri gerçekleştirir. Ego, idden gelen ve toplum içinde sorun yaratabilecek libidinal dürtüleri kontrol ederek kişiliğin çevreyle uyum sağlamasını amaçlamakta, dış dünya ile bir köprü kurma vazifesi görmektedir. Kişiliğin son gelişen kısmı süperego ise, ahlaki ve vicdani yönü temsil etmektedir. Kişinin suçlu hissetmesine sebep olarak kontrol sağlamayı amaçlar. Süperego, ebeveynler başta olmak üzere çevresi tarafından kişiye aktarılan tüm değer yargılarının oluşumudur ve yapılması gerekenle, doğru kabul edilenle, dayatma ve kurallarla ilgilenmektedir (Geçtan, 2020; Lapsley ve Stey, 2011; Oktuğ, 2007).

Ego ideali kavramı, bir bireyin ebeveynlerinin güçlerini paylaşmakla ilgili fantezilerini içermekte olup kişinin kendi zayıflığını fark etmesi ile sonuçlanmaktadır. Hayal kırıklığına uğrayan kişi, ebeveynleri gibi olma idealini yaratarak güçlenmek istemektedir. Burada süperego devreye girerek ebeveyn kısıtlamalarına ve ebeveynin taleplerine uymayı teşvik eder. Böylece kişi, süperegonun da aracılığıyla ego idealini gerçekleştirmektedir (Lampl-de Groot, 1962). Ebeveynleşen çocukta ego ideali görülür. Çocuk, kendi benliğinden vazgeçerek ebeveynin yansıması olan bir ego ideali ile kendini bağdaştırmaktadır. Ebeveynlerinin desteklediği kimliği içselleştiren çocuk, ebeveynin ego idealini gerçekleştirdiği benliğine bağlanmaktadır (Wells ve Jones, 2000).

Psikanalizde yaşamın ilk yıllarından itibaren bakım veren ile çocuk ilişkisine dair yaklaşımlardan biri olan “ayrılma-bireyleşme” kavramı, Mahler, Pine ve Bergman

(1975) tarafından ele alınmıştır. Bu kavram, bireylerin başkalarıyla ilişki kurmaya devam etmeleriyle birlikte birbirlerinden bağımsız var olabileceklerine dair bir öğreti sunmuştur. Ayrılma ile çocuk bakım vereninden ayrıldığında da kendi olarak devam edebildiğini fark ederken bireyleşme ile ise bu ayrılığı kabul etmektedir (Mahler, Pine ve Bergman, 1975).

Ayrılma-bireyleşme kavramının aşamalarına bakıldığında, ilk olarak bebeğin ilk birkaç ayı ele alınmaktadır. Bu zamanlar bebek, istek ve ihtiyaçlarını karşılayan ötekinin farkına varır. Bebek beşinci aya geldiğinde dış dünyaya olan ilgisinin artmasıyla bakım verenini diğer insanlardan farklılaştırır. Dünya bebek için bakım vereni ve yabancılar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bebek onuncu aylarından itibaren çevreye olan ilgisini artırıp başkalarını fark ettiğinde ilgisini tekrardan bakım verenine çevirir. Burada, birincil bakım verenini kaybetmekten korkan bir bebeğin ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmaktadır. Yirminci aylardan itibaren ulaşılan son aşamada ise bebek, bakım vereninin yokluğuna alışmaya başlamakta ve tekrar buluşmalarda sakin kalmayı deneyimlemektedir (Mahler vd., 1975; Masterson, 2012). Ebeveynleşme tarafından bakıldığında, ebeveyn çocuk arasındaki ebeveynleşme durumu, ayrılma-bireyleşme süreçlerini etkilemektedir. Ebeveynleşmiş çocuk, istek ve ihtiyaçlarını göz ardı edip hayatının kontrolünde zorlandığından, bireyleşme aşamalarını tam olarak gerçekleştirememektedir. Ebeveynleşme ile çocuk, kendine ait yeni rolleri fark edemeyebilir. Gerçek benliğine ulaşmakta zorluk çeken çocuk için sahte bir özerklik algısı oluşsa da kendini keşfetme ve bireyleşme süreçleri zarar görmektedir. Ayrılma-bireyleşme aşamaları, ebeveynleşme ile kesintiye uğramaktadır (Stevens, 2015). Birey olma yolunda engellerle karşılaşan ve gerçek benliğine ulaşmakta zorlanan çocuk, yaşamla mücadelesinde bir takım savunma mekanizmaları kullanmaya başlamaktadır.

Savunma mekanizmaları, psikanalizde egonun ön plana çıktığı kavramlardan biridir. Bilinçdışı ve dış dünya arasındaki ilişkide yaşanabilecek istenmeyen olay, duygu ve düşüncelere karşı egonun ayakta kalma mücadelesidir. Bu mücadelede, savunma mekanizmalarını oluşturan bazı araçlar bulunmaktadır. Bu araçlardan biri de bölme (splitting) mekanizmasıdır. Bu mekanizma; kişinin sahip olduğu dürtülerinin kontrol edilemez bir hal almasıyla birlikte ötekini ya tamamen iyi ya da tamamen kötü olarak ayrıştırması ve kişinin diğerlerine olan tavrının olumlu-olumsuz uçlar arasında değişime uğraması şeklinde görülmektedir (Geçtan, 2020).

Ebeveynleşmeyle birlikte bölme kavramı sık sık ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi, ebeveynleşmiş çocuğun ayrılma-bireyleşme aşamalarını başarıyla

tamamlayamadığında egosunu korumak için bölme savunma mekanizmasına eğilimi olmasıdır. Ebeveynler çocuklarıyla yeteri kadar fiziksel veya duygusal olarak ilgilenmediklerinde, onların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamayıp ilgi, sevgi ve desteklerini esirgediklerinde yoğun hayal kırıklığı, üzüntü ve rahatsız edici duyguları hisseden çocuk, bölmeyi kullanarak kendini korumayı seçmektedir (Wells ve Jones, 2000). Hem ayrılma-bireyleşme kavramı hem de bölme savunma mekanizması, kendilik gelişimini tamamlayamayan bireylerin yaşamlarındaki önemli kavramlardır. Ebeveynleşmiş çocuk, gerçek benliğini geliştiremedikçe bir bütünlükten de söz edilemez. Böylece, kişi ve durumlar ya bütünüyle iyi ya da bütünüyle kötü olup ebeveynleşen çocuğun hayatı uçlarda ve birbirinden zıt şekilde algılamasına neden olmaktadır.

Ebeveynleşme açısından bakıldığında iki çeşit bölme mekanizması vardır. Ebeveynin çok fazla idealleştirilmesiyle kendiliğin değersizleştirildiği mazoşist bölünme ile görkemli bir kendilik imajının yaratılmasıyla diğerlerinin küçümsendiği narsistik bölünme olarak görülmektedir. Mazoşist ebeveynleşmiş çocuk, üstlenmesi gereken çocuk rollerinden çok daha fazlasını yüklenerek ebeveynlerine bakım vermek zorunda hisseder. Takdir görmek isteyen davranışlar, çocuğun kendinden utanma duygusunun yanı sıra bakım verenlerinden onay görme isteğini de ortaya çıkarmaktadır. Narsist ebeveynleşmiş çocuk ise bakım vereni tarafından sevilen bir sahte benlik kazanarak ebeveyn takdirini toplamak için gerçek benliğini baskılamaktadır. Bastırdıkları yüzünden utanç ve öfke hislerini engellemek için kendini yenilmez, güçlü ve önemli bir kimlik içinde görmektedir. Hem mazoşist hem de narsist ebeveynleşmede, çocuklar ebeveynleri ile olan ilişkilerinin etkilenmemesi amacıyla kendi benliklerinden vazgeçip bakım verenlerinin beklentilerini karşılayan bir sahteliğe bürünmektedir (Wells ve Jones, 1999).

2.2.2 Ebeveynleşmenin Olumlu ve Olumsuz Sonuçları

Çocukların bakım verenlerine ait olması gereken görev ve sorumlulukları üstlendikleri bir kavram olan ebeveynleşme, içinde bulunduğu koşullara göre hem olumlu hem de olumsuz şekilde yorumlanmıştır. Yapılan çalışmalarda ebeveynleşmenin olumsuz sonuçlara etki etmesinin yanı sıra çocuklara katkı sağlayan sonuçlar da bulunmuştur (Black ve Sleight, 2013; Goldner, Abir ve Sachar, 2016; Jurkovic, 1997; McMahon ve Luthar, 2007; Wells ve Jones, 2000).

2.2.2.1 Ebeveynleşmenin Olumsuz Sonuçları

Ebeveynleşmenin zararlarına değinen bir çalışma, ebeveynleşmiş çocuğun ileriki yaşamında kendi olmayı ve kendisini dış dünyaya yansıtmayı tercih etmeyebileceği sonucuna ulaşmıştır (Goldner vd., 2016). Bununla birlikte, ebeveynleşmenin çocukların duygularını olumsuz etkilediği, psikolojik olarak sıkıntı yarattığı da bilinmekte; özellikle aile üyelerine bakmakla görevlendirilen ve kendi yaşına uygun olmayan sorumlulukları üstlenen çocuğun bu durumu adaletsizlik olarak algılaması sonucu kötü hissettiği görülmektedir (Black ve Sleigh, 2013; Hooper, Marotta ve Lanthier, 2008).

Wells ve Jones' un (2000) yaptığı bir araştırmaya göre ebeveynleşme, kişilik özellikleri ile yakından ilişkilidir. Ebeveynleşmiş çocukların zamanla kendini beğenen, narsist ve kendine zarar verici eğilimleri olan mazoşist bir kişilik geliştirmesi beklenmektedir. Aynı zamanda, ebeveynleşmenin aile içindeki ilişkileri duygudan yoksun bir duruma indirgemesiyle birlikte, çocuğun utanç duygusuna sahip olabileceği de aktarılmaktadır.

Ebeveynleşme, sosyal ilişkileri de olumsuz yönde etkilerken Johnston'ın (1990) yaptığı araştırma, bakım verenlerinin hem fiziksel hem de duygusal ihtiyaçlarını karşılayan çocukların arkadaşlarına vakit ayırmakta zorlandığını, sosyal açıdan ilişki kuramadığını ve sosyal ortamlardan çekindiğini göstermektedir.

Ebeveynleşme görülen ailedeki ilişkilere değinen çalışmalar ise, ebeveynleşmenin ortaya çıkmasıyla birlikte bakım verenlerle kurulan bağın zarara uğradığını ve ebeveyn-çocuk bağlanmasının güvensiz tarafa geçtiğini söylemekte; bakım verenleriyle ilişkisi bozulan çocuğun farklı duyguları bir arada deneyimlediği ve bu durumdan olumsuz etkilendiği sonucu çıkarılmaktadır (Jones ve Wells, 1996; Zeanah ve Zeanah, 1989).

2.2.2.2 Ebeveynleşmenin Olumlu Sonuçları

Ebeveynleşme üzerine yapılan çalışmalarda, yaşına uygun olmayan yaşam koşullarını deneyimleyen çocuğun gelecekte özgür bir iradeye sahip olabildiği, kendi hak ve özgürlüklerini benimsediği görülmektedir (Murphy, Greenwell, Resell, Brecht ve Schuster, 2008). Burada, ebeveynleşmiş çocuğun benlik kavramındaki değişimlerin görüldüğü yorumu yapılabilir. Ebeveynleşmeyle birlikte bakım verenleriyle ilgilenen çocuk, özgüvenli bir benlik geliştirmekte (East, 2010); aile üyelerinin ihtiyaçlarını

karşılması ve onlara yardım etmesi sonucu olumlu bir benlik algısına sahip olmakta ve kendine saygısında artış görülmektedir (Byng-Hall, 2008; Walker ve Lee, 1998). Bununla birlikte ebeveynleşmiş çocuk, aile üyelerine karşı hem fiziksel hem de duygusal anlamda çaba harcarken kendine yetme açısından gelişmekte, öz yeterlik duygusu kazanmakta (Jurkovic, 1997) ve problem çözme becerilerini artırmaktadır (McMahon ve Luthar, 2007). Üstlendiği görev ve sorumluluklar, ebeveynleşmiş çocuğun ailesiyle bütünleşmesini sağlarken aynı zamanda bir aidiyet hissini yaşatarak aile üyeleriyle ilişkisini geliştirmektedir.

Ebeveynleşme kavramını yarattığı travma açısından ele alan bir araştırma, ebeveynleşmiş çocuğun yaşadığı travma sonrasındaki gelişiminden bahsetmekte, çocuğun baş etme becerilerini artırdığına değinmektedir (Hooper vd., 2008). Travma sonrası büyüme deneyimini gerçekleştirebilen çocuk, bakım verenleriyle olan uygunsuz ilişki dinamiklerine rağmen sürecin içindeki kazancı elde etmiştir.

Ebeveynleşme kavramı incelenirken, süreci adaletli bir şekilde algılanıp algılanmadığı da önemli bir etkidir. Çocuk, ebeveynleşmeyi adil olarak karşılarsa bu süreçten daha kolay bir şekilde çıkmakta; baş etme becerileri artmaktadır (Kuperminc, Jurkovic ve Casey, 2009).

2.2.3 Ebeveynleşmenin Risk Faktörleri

Ebeveynleşme aile üyeleri arasındaki ilişki dinamikleri sonucu oluştuğundan her aile üyesinde, her bakım veren ile çocuk arasında görülebilecekken bazı koşulların ebeveynleşme açısından daha riski olduğu söylenebilmektedir.

Wallerstein'e göre (1985), boşanma ile birlikte ebeveynlik görevleri azalmakta; anne babalar görev ve sorumluluklarını yerine getirirken çocuklardan destek almaktadır. Üstlenmesi gereken rolden çok daha fazlasına maruz kalan çocuk, ebeveynin eksik bıraktığı görev ve sorumlulukları yerine getirmeye mecbur bırakılmaktadır. Böylece, boşanma sonucu tek ebeveyni ile yaşayan çocuk, sık sık ebeveyni yerine geçerek ebeveynlik otoritesi ile eşitlenmiş bir konumda bulunmaktadır. Boşanma sonrası aile ilişkilerini inceleyen araştırmalar, çocuğun boşanma sonrası yaşadığı sorunlara değinmektedir. Sonuçlar göstermektedir ki anne babası boşanan çocuklar, kendilerine bakan ve kendi ihtiyaçlarını gideren bir konumda bırakılmaktadır. Ebeveynleşmiş çocuk; anne, baba ve kardeşine destek olmakla birlikte onların maddi manevi ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü hale gelmektedir.

Ortada bir rol değişimi vardır ve ebeveynleri boşanan çocuk, ebeveynlerinin yerini almaktadır. Yapılan araştırmalarda, ebeveynleri boşanmış kişilerin, çocukken ailesinde ebeveynleşme sürecini deneyimleme riskinin, boşanmamış ailelere göre iki kat fazla olduğu bulunmuştur (Jurkovic, Morrell ve Casey, 2000).

Opiat bağımlıları ve aileleri üzerinde yapılan bir araştırma, bağımlıların ve çocuklarının ortak bir probleme sahip olduğunu göstermektedir. Bu problem, çocukların bakım verenin görevlerini küçüklükte üstlenmek zorunda kalmaları olmuştur. Uyuşturucu bağımlısı ebeveynler, aile içindeki rollerine göre yaşamayınca ve bakım vermeyi sağlayamayınca, onun yerine çocuğu bir bakım veren şeklinde yaşamaya başlamaktadır (Barnett ve Parker, 1998). Uyuşturucu ile birlikte alkolizmin de ebeveynleşme için bir risk faktörü olduğu ortaya çıkmış ve alkolik evde büyümenin getirdiği ebeveynleşmiş çocuk olmanın olumsuz sonuçlarla ilişkilendiği ortaya çıkmıştır (Burnett, Jones, Bliwise ve Ross, 2006; Chase, Deming ve Wells, 1998).

Ebeveynleşmedeki risk faktörlerine cinsiyet açısından bakıldığında, aile içinde huzursuzluk, tartışma ve problemler olduğunda kız çocuklarının denge kurmada ve problem çözmeye daha çok çaba harcadığı belirtilerek çatışmaların içinde ebeveynleri ya da kardeşleri için bir bakım veren konumuna geldiklerine değinilmiştir (Vuchinich vd., 1988). Aynı zamanda, annelerin çocuklarını ebeveynleştirme olasılığının daha yüksek olduğuna işaret eden araştırmalar, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha çok ebeveynleştirme yaşadığını ve kız çocukları arasında da en çok etkilenenlerin en büyük kızlar olduğunu belirtmiştir (Schier, Herke, Nickel, Egle ve Hardt, 2014).

Çocuk cinsel istismarı, aile içinde ebeveynleşmeye yol açan faktörlerden biridir. Baba-kız arasındaki ensest ilişkide, aile içi istismarda ve bu istismarların kronik olması durumunda ebeveynleşmenin daha yaygın olması beklenmektedir (Fitzgerald vd., 2008).

Doğum sırası ve cinsiyet kavramları, ebeveynleşme ile ilişkilendirilerek incelenmiştir. Sonuçlara göre, ailedeki ilk doğan çocuk, bakım verenlerin görev ve sorumluluklarını üstlenmede daha çok pay sahibidir. Özellikle sosyoekonomik açıdan düşük gelirlili ailelerde, ebeveynlerine bakma rolünü en büyük ya da tek çocuk üstlenmektedir. Bununla birlikte, ailedeki en büyük çocuk enstrümantal ebeveynleşme açısından bir risk altındayken ailenin tek çocuğunun ise duygusal ebeveynleşme açısından risk altında olduğu belirtilmektedir (McMahon ve Luthar, 2007).

Eski Sovyetler Birliği'ndeki anne ve çocukların ilişkisi ile yerli bir Alman grubunun anne ve çocuk ilişkisinin karşılaştırıldığı araştırmanın sonuçlarına göre; göçmen çocuklar hem duygusal hem de enstrümental olarak daha çok ebeveynleştirilmektedir. Çocukların yeni bir kültüre annelerinden daha kolay uyum sağladığında, ebeveynleşme artmaktadır. Yerli Alman grubunun ebeveynleşme seviyelerine bakıldığında ise eşlerinden Őikayetçi olan annelerin çocuklarında ebeveynleşme daha sık ve yoğun görülmektedir (Titzmann, 2012).

Depresyon, ebeveynleşmede görülen risk faktörlerinden biridir. Bakım verenlerin yaşadığı depresyon, diğer aile üyelerini etkilemektedir. Depresyon geçmişi olan ve olmayan annelerin çocuklarında ebeveynleşme düzeyleri karşılaştırıldığında, depresyon geçmişi olan annelerin çocuklarının ebeveynleşme açısından daha riskli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Champion vd., 2009).

Sosyoekonomik açıdan düşük ve yüksek gelirli aileler karşılaştırıldığında, Kağıtbaşi'na (2007) göre, düşük sosyoekonomik düzeyi olan ailelerde çocuklara karşı olan beklentilerin daha fazla olduğu, çocukların ev işlerinde daha aktif olduğu belirtilmiştir. Gelir durumu ile ebeveynleşmenin ilişkisine Türk kültüründe bakan bir çalışma ise aile içindeki görev ve sorumluluklar açısından düşük sosyoekonomik düzeyi olan ailelerde enstrümental ebeveynleşmenin daha fazla olduğunu göstermekteyken duygusal ebeveynleşme açısından düşük ve yüksek gelirli ailelerde bir fark bulunmamıştır (Karagöbek, 2014).

Hasta ebeveynlerine bakan çocukların hem fiziksel ve psikolojik hem de sosyal açıdan kısıtlandığı göz önüne alındığında ebeveynleşme açısından risk altında olduğu bilinmektedir (Fitzgerald vd., 2008). Araştırmalar; ocukların hasta ya da bir engele sahip ebeveynlerine bakım göstermesiyle daha çok ebeveynleşme yaşadıklarını bildirmekte (Fitzgerald vd., 2008); fiziksel rahatsızlığı bulunan ebeveynlerine bakan çocukların ebeveynleşme açısından risk altında olduğunu işaret etmektedir (Thastum, Johansen, Gubba, Olesen ve Romer, 2008). Bununla birlikte; ebeveynleri kanser hastası olan (Thastum vd., 2008), migreni ve kronik ağrıları olan (Fagan, 2003; Umberger, Risko ve Covington, 2015) ocukların ebeveynleşmeye daha sık maruz kaldığı gözlemlenmektedir. Ebeveynleri AIDS olan ergenlerle yapılan bir çalışmada ise, bakım vereninde hayati tehlike yaratacak bir hastalık olan ergenlerin stres altında oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Zayas ve Romano, 1994).

2.3 Depresyon

Depresyon kavramının kökeni, M.Ö. dördüncü yüzyıla kadar uzanmaktadır. Günümüzdeki depresyon semptomlarıyla benzerlik gösteren melankoli, Hipokrat tarafından tanımlanmıştır. Üzüntülü duygudurum, kendine karşı eleştirel ve küçümseyici bir bakış, kendine zarar verme isteği ile utanç verici delüzyonların birleşiminden melankoli tanımı ortaya çıkmıştır (Beck, 1967). Günümüzde ise depresyon; çökkün duygudurum, hayattan zevk alamama, bedensel şikayetler, hayata karamsar yaklaşım, azalan istek ve enerji ile olumsuz, çarpık düşünceler ve özgüven kaybından meydana gelen bir ruhsal bozukluk olarak tanımlanmaktadır (Beck, 1967; Morris, Ayvaşık ve Sayıl, 2002; Schulz ve Arora, 2015). Kişinin hislerine, düşüncelerine ve davranışlarına odaklanan depresyon; stres, çarpık düşünme, kaygı ve huzursuzlukla eşleşerek kişinin zorluklar yaşamasına neden olmaktadır (APA, 2017). Depresyonla birlikte kişi, birtakım değişimlerden geçmektedir. Bir yandan depresif duygularla uğraşırken bir yandan da çevresiyle olan ilişkilerinde bozulmalar meydana gelmekte; sosyal hayatı zarar görmekte, hayata karşı işlevselliği ve verimliliği azalmaktadır (Tezcan, 2011).

Dünyada yaygın olarak görülen psikolojik bozukluklardan biri olan depresyon, Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre yaklaşık olarak 322 milyon insanı etkilemektedir (WHO, 2017). Tüm yaş gruplarında görülebilen depresyon, çocuklarda ve yaşlı nüfusta daha az; ergen, genç yetişkin ve orta yaş grubunda daha fazla görülmektedir. Genel olarak, erkeklerle karşılaştırıldığında, kadınlarda depresyon görülme sıklığı daha fazladır (WHO, 2017). Dünya Sağlık Örgütü, depresyonun semptomlarını mutsuzluk, ilgi kaybı, kendini suçlayıcı düşünceler, özgüven kaybı, uyku ve iştahta dengesizlik, konsantrasyon bozukluğu olarak saptamaktadır. Bununla birlikte, depresif dönemler hafif, orta ve şiddetli olarak üç farklı düzeyde görülebilmekte, bu düzeyler semptomların sayısına ve şiddetine bağlı olarak değişmektedir (WHO, 2017).

Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı (DSM) V. versiyonu, majör depresyon bozukluğunu maddelerle ele almaktadır (APA, 2013). Tanı kriterlerine göre depresyon tanısı alınması için aynı iki haftalık dönem süresinde, aşağıda belirtilenlerden beşi ya da daha çoğunun bulunması ve işlevsellikte değişim görülmesi gerekmektedir; belirtilerden en az bir tanesi çökkün duygudurum veya zevk alamama içermektedir (APA, 2013):

1. Çökkün duygudurum, neredeyse her gün, günün büyük bir bölümünde bulunur ve bu durumu ya kişinin kendisi bildirir (örn. üzüntülüdür, kendini boşlukta hisseder ya da umutsuzdur) ya da bu durum başkalarınca gözlenir (örn. ağlamaklı görünür). (Not: Çocuklarda ve ergenlerde kolay kızan bir duygudurum olabilir).
2. Bütün ya da neredeyse bütün etkinliklere karşı ilgide belirgin azalma ya da bunlardan zevk almama durumu, neredeyse her gün, günün büyük bir bölümünde bulunur (öznel anlatıma göre ya da gözlemlerle belirlenir).
3. Kilo vermeye çalışmıyorken (diyet yapmıyorken) çok kilo verme ya da kilo alma (örn. bir ay içinde ağırlığının %5'inden daha çok olan bir değişiklik) ya da neredeyse her gün, yeme isteğinde azalma ya da artma. (Not: Çocuklarda beklenen kilo alımını sağlayamama göz önünde bulundurulmalıdır).
4. Neredeyse her gün, uykusuzluk çekme ya da aşırı uyuma.
5. Neredeyse her gün, psikodevinsel kışkırtma (ajitasyon) ya da yavaşlama (başkalarınca gözlenebilir; yalnızca, öznel, dinginlik sağlayamama ya da yavaşladığı duygusu taşıma olarak değil)
6. Neredeyse her gün, bitkinlik ya da içsel gücün kalmaması (enerji düşüklüğü).
7. Neredeyse her gün, değersizlik ya da aşırı ya da uygunsuz suçluluk duyguları (sanrısız olabilir) (yalnızca hasta olduğundan ötürü kendini kınama ya da suçluluk duyma olarak değil).
8. Neredeyse her gün, düşünmekte ya da odaklanmakta güçlük çekme ya da kararsızlık yaşama (Öznel anlatıma göre ya da başkalarınca gözlenir).
9. Yineleyici ölüm düşünceleri (yalnızca ölüm korkusu değil), özel eylem tasarlamaksızın yineleyici kendini öldürme (intihar) düşünceleri ya da kendini öldürme girişimi ya da kendini öldürmek üzere özel bir eylem tasarlama.

B. Bu belirtiler klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur.

C. Bu dönem, bir maddenin ya da başka bir sağlık durumunun fizyolojiyle ilgili etkilerine bağlanamaz.

D. Yeğin depresyon döneminin ortaya çıkışı şizoduygulanımsal bozukluk, şizofreni, şizofrenimsi bozukluk, sanrılı bozukluk ya da şizofreni açılımı kapsamında ve psikozla giden tanımlanmış ya da tanımlanmamış diğer bozukluklarla daha iyi açıklanamaz.

E. Hiçbir zaman bir mani dönemi ya da bir hipomani dönemi geçirilmemiştir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün depresyonun bir yıllık yaygınlığını ölçtüğü ve birçok ülkeden veri toplanan bir çalışmada, sosyoekonomik düzeyin yüksek olduğu ülkelerde depresyon oranları %5,5 civarında iken sosyoekonomik düzeyin alçak olduğu ülkelerde ise %5,9 şeklindedir. Depresyonun yaşam boyunca görülme sıklığı ise sosyoekonomik düzeyin yüksek olduğu ülkelerde %14,6 ve sosyoekonomik düzeyin alçak olduğu ülkelerde ise %11,1 oranında görülmektedir (Kessler vd., 2014). Depresyonun dünya genelindeki toplam dağılımına bakıldığında, hastalığın görülme oranı %9 ila %20 arasındadır (Öztürk, 2004). Her yaş grubu için bir tehlike olan depresyon, en çok genç yetişkin ve orta yaşlarındaki bireylerde saptanmakta; cinsiyet açısından bakıldığında ise kadınların erkeklere nazaran depresyona girme sıklığı daha fazla ve depresyona girme olasılıkları erkeklerde %8 ila %12 iken kadınlarda %20 ila %26 şeklindedir (Ören ve Gençdoğan, 2007; Öztürk, 2004). Türkiye örneğine bakıldığında ise, depresyonun bir yıl boyunca görülme sıklığını araştıran bir çalışmada, depresyon dağılım oranının %18,8 olduğu görülmekte; bu oran cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde kadınlarda %22,5, erkeklerde ise %11,6 şeklinde bulunmuştur (Doğan vd., 1995).

Ergenlik dönemi, çocukluk dönemine nazaran depresyon oranlarının sık görüldüğü yaş aralığını kapsamaktadır. Ergenlerin depresyon yaşama sıklığı yaklaşık olarak %14 civarında görülmektedir (Lewinsohn vd., 1994). 15-18 yaş arasındaki ergenlerin depresyon görülme olasılığını inceleyen bir araştırma, bu bireylerin yaşam boyunca depresyon yaygınlığını %14 şeklinde saptamaktadır (Kessler vd., 1994). Ergenlik döneminde yükselişe geçen majör depresif bozukluk vakalarına bakıldığında, ergenlerin %15-20'sinde ergen depresyonu görüldüğü, bu dönemde görülen majör depresif bozukluğun yetişkin yaşamında da tekrarlanma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilemektedir (Avenevoli, Knight, Kessler ve Merikangas, 2008). Ergen depresyonunun Türk örneğindeki karşılığı ise %12.55 olup kızların depresyon oranı erkeklere kıyasla daha yüksek bulunmuştur (Toros vd., 2004).

2.3.1 Depresyon ve Ergenlik

Depresyonun yaygın görüldüğü yaş gruplarından biri ergenlik dönemidir. Ergenlerin yaklaşık %30'u yaşamlarında en az bir kez depresif atak yaşadığını dile getirmektedir (Jensen ve Nutt, 2017). Ergenlik döneminde görülen majör depresif

bozukluk, yetişkin semptomlarından farklı gözükmektedir. Bir araştırma, ergen depresyonunda melankolik semptomların saptanmadığı ve psikomotor bozukluğun seyrek görüldüğünü belirtmiştir (Parker ve Roy, 2001). Bununla birlikte, ergenlerin depresyonunun tekrarlanma ihtimalinin daha yüksek bulunduğu ve yetişkinlerin tam tersi olarak ergenlerin depresif dönemden geçerken yaşlılarıyla zaman geçirmeye önem verdiği, yaşadıkları olumsuz duyguları arkadaşlarıyla paylaştıkları bilinmektedir (Jensen ve Nutt, 2017).

Ergenlik döneminde görülen depresyonun semptomlarına bakıldığında; mutsuzluk, ilgi ve zevk kaybı, can sıkıntısı, önceden mutlu eden aktivitelere karşı isteksizlik, günlük hayatın işlevselliğinde bozulma, sosyal olarak geri çekilme, özgüven kaybı, konsantrasyon bozukluğu, uyku ve iştah problemleri, somatik şikayetler ve ölümle ilgili düşünceler saptanmaktadır. Aynı zamanda sinir ve öfke patlamaları da yaşayan ergenler, duygularını kontrol etmekte zorluk yaşarlar (Wicks-Nelson ve Israel, 2009). Ergenlerin depresyonla ilişkisi değerlendirilirken, birtakım belirtiler gözden geçirilmektedir. Örneğin, okul başarısında azalma görülen ya da anti sosyal davranışlarda bulunan bir ergen için major depresif bozukluk ihtimali düşünülebilir (Kulaksızoğlu, Tükel, Üçok, Yargıç ve Yazıcı, 2009).

Ergenlik dönemindeki bireylerde görülen depresyon incelendiğinde; aile üyelerinin depresyon geçirme durumu, ebeveyn kaybı, boşanma ya da dağılmış aile, akran ilişkilerindeki problemler, madde kullanımı gibi sebepler ortaya çıkmaktadır (Toros, 2002). Bu sebepler, ergenleri depresif bir atak geçirmeye daha eğilimli bir pozisyona getirmektedir. Ergenin hayatındaki problemler attıkça, depresyon ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Ergenlerin depresyona olan eğilimi, cinsiyet açısından farklılaşmaktadır. Araştırmalar, ergenlikteki kızların depresyon oranlarının erkeklerden iki kat daha fazla olduğunu belirtirken bu durumun problemlerle başa çıkma yönteminin farklılığı, hormonlardaki değişimler ve sosyokültürel faktörlerden kaynaklanabileceğine değinilmektedir (Bhatia ve Bhatia, 2007; Parker ve Roy, 2001).

Ergenlerin stresli durumlara karşı dayanıksız ve aşırı duyarlı halleri, duygusal ve psikiyatrik problemlere karşı aşırı hassasiyet göstermelerine neden olmaktadır (Jensen ve Nutt, 2017). Depresyon ile birlikte savunmasız hisseden ergen için, kendine zarar verme ihtimali ön plana çıkmaktadır. Günümüzde ergenler arasında intihar oranları yükselmekte, 1960'lı yıllardan beri birçok ülkede gençlerin intiharları başlıca ölüm sebeplerinden biri olmaktadır. Ergenlerin %15 ila %25'i kendine zarar verme üzerine

düşüncelere sahipken bu oran gün geçtikçe artmaktadır (Bridge, Goldstein ve Brent, 2006).

2.3.2 Depresyonun Ergenlik Dönemindeki Risk Faktörleri

Ergenlik döneminin depresyon açısından riskli bir dönem olduğu bilinmektedir. Ergenlerle yapılan araştırmalar, depresyonun oluşmasına kolaylık sağlayan birtakım risk faktörlerini açıklamaktadır. Yaşamında sıklıkla stres verici etmenlerle karşılaşan (Garber, Robinson ve Valentiner, 1997), cinsiyeti kız (Angold, Costello, Erkanli ve Worthman, 1999), sosyoekonomik açıdan düşük gelirlili bir yaşama sahip, aile geçmişinde depresyon olan, çocukluğunda ihmal veya istismara maruz kalmış, sevdiği birini kaybeden ergenlerin (Warner, Weissman, Mufson, ve Wickramaratne, 1999) depresyon yaşama ihtimali fazla olarak bulunmuştur. Aynı zamanda, ergenlik döneminde yaşanan hormonal değişimler de ergen depresyonu için bir risk faktörüdür (Hariri vd., 2002).

Depresyonun oluşmasında ciddi etkisi olan genetik faktörler, depresyonun aile üyeleri arasında birbirine geçebildiğini, kişiyi genetik bir yolla savunmasız bırakabildiğini göstermektedir. Bir çalışmada, depresyon hastası ebeveynlerin çocuklarındaki depresyon oranlarının depresyon hastası ebeveyni olmayan gençlere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca, her iki ebeveynin majör depresif ataklar yaşadığı durumlarda, çocukların depresyon açısından yaşadığı risk de artmaktadır (Parker ve Roy, 2001). İkizlerle yapılan bir araştırma, depresyonun çocukluk döneminden geç ergenlik dönemine kadar git gide daha çok kalıtsal açıdan önem kazandığını belirtmektedir (Thapar, Collishaw, Pine ve Thapar, 2012).

Aile içindeki ilişkiler, ergenlerin yaşamında önemli bir yere sahiptir. Depresyonda olan ergenlerin aile bireyleriyle sıklıkla çatışma yaşadığı, bu çatışmaların ergenleri stres altına soktuğu ve ergen yaşamını olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir (Eryüksel ve Akün, 2003). Ergenler, stres ve anlaşmazlıkların yüksek olduğu bir aile ortamında olumsuz duygular deneyimlemektedir. Böylece, destekleyici olmayan, iletişime kapalı ve reddedici ebeveynlerin bulunduğu ailelerde ergenlerin depresyon oranları yüksek bulunmaktadır (Parker ve Roy, 2001). Aile içindeki geçimsizlik ve ebeveynlerin yıkıcı davranışları, ergenlerin depresyon riskini arttırmaktadır (Thapar vd., 2012).

Olumsuz bir bilinç, kendine zarar verici düşünceler, ümitsizlik ve kendini suçlama eğilimine sahip ergenlerin depresyon yaşama ihtimalinin daha kolay olduğu bulunmuş (Kaslow, Adamson ve Collins, 2000; Spasojevic ve Alloy, 2001); çekingen, özgüven kaybı yaşayan, benlik saygısı düşük olan gençlerin depresyon açısından risk altında kaldığı saptanmıştır (Parker ve Roy, 2001). Tüm bu risk faktörlerin ışığında, ergenliğin hem dönem itibari hem de ergenin yaşadığı değişimlerle birlikte depresyona olan hassasiyetinde ciddi bir artış olduğu bilinmektedir.

2.3.3 Depresyonun Önemi ve Sonuçları

Ergenlik dönemindeki birey için hem depresyona etki eden risk faktörlerini hem de depresyonda görülen semptomları incelemek gerekmektedir. Ergenlerin sahip oldukları risk faktörleri arttıkça, depresyon yaşamaları da kaçınılmaz olmaktadır. Bununla birlikte, bir ergenin depresyon yaşarken hangi belirtileri gösterdiği de ergenin içinde bulunduğu süreci anlamaya yardımcı olur. Ergen depresyonuna etki eden risk faktörlerini ve depresyon yaşandığında ortaya çıkan semptomları ele almak önemlidir. Eğer depresyona bir önlem alınamazsa, sonucunda ergenin karşı karşıya kalacağı birçok tehlike vardır.

Bir duygudurum bozukluğu olan depresyonun ergenlerin hayatında dikkat çekici sonuçları vardır. Öncelikle, depresyondaki ergenler için okul, sorun çıkma kaynağıdır. Depresif semptomlar sürdükçe, motivasyon ve enerjiden yoksun öğrenciler okula gitmekte zorlanmakta ve derslerden geri kalmaktadır (Evans ve Andrews, 2005). Böylece, akademik performansta düşüş görülmekte, özgüven azalmakta ve intihar riski artmaktadır (Kandel ve Davies, 1986; Merikangas ve Angst, 1995). Okul performansının etkilenmesi, ergen için geleceğe yönelik bir kaybı da işaret etmektedir. Depresif ruh halinin eşlik ettiği geleceğe yönelik olumsuz bakış ve beklentisizlik, ergenin tehlikeli davranışlarda bulunmasına da yol açar (Glieb ve Pine, 2002). Ergenler, daha iyi hissetmek için çareyi risk içeren aktivitelerde aramaktadır. Depresyondaki ergenler için ortaya çıkan sonuçlar; kaygı ya da öfke gibi duygularla birlikte görülürken aynı zamanda madde ve alkol kullanımı, hiperaktivite ve agresif davranışlarla da kendini göstermektedir (Angold ve Costello, 1992; Rey, 1994; Kashani vd., 1987; Rohde, Lewinsohn ve Seeley, 1991).

Depresyon, ergenlerin hem okul yaşamlarını, başarılarını ve ilişkilerini hem de bireysel olarak gelecek planlarını, hedeflerini etkilemekte; ergenlerin fiziksel ve

mental sağlığı için büyük bir risk oluşturmaktadır. Bu yüzden, ergenlerin hem şimdiki hem de gelecek hayatını şekillendirdiği için terapiler ve nleme çalışmaları ile birlikte depresyonun ergen hayatındaki yerinin azalması önemlidir.

2.4 Utanç

Utanç, kişinin kendi için belirlemiş olduğu hedeflere ulaşamadığında, kendi için istediklerini gerekleştiremediğinde hissettiği yetersizlik duygusudur. Utanç, birbirinden farklı şekillerde ele alınsa da bu duygu hakkında ortak bir sonuç çıkmaktadır. Kendisinde acı veren bir eksiklik gören, kendisini başkalarının algıları ile değerlendirip kusurlarını fark eden, çevresinden olumsuz tepkiler alacağına inanan ve böylece kendisini dış dünyadan geri çeken kişilerin deneyimlediği duygunun adı utançtır (Shreve ve Kunkel, 1991). Utanç deneyimi, huzursuzluk yaratan bir farkındalıkla ilişkilendirilmektedir. Utangaç kişi, başkaları ile iletişim kurduğunda rahatsız hissetmekte; içe kapanma, gözden kaybolma, kaçınma ihtiyaçları duymaktadır (Silfver, 2007). Tangney'e göre (1992), utanç duygusu ile benlik ilişkilidir ve utanan kişi tarafından kendi benliği "kötü" olarak değerlendirilirken değerersizlik ve endişe duyguları kişiye eşlik etmektedir. Utanç, kişinin kendi benliği ile yaşadığı yanlışlara odaklanır ve bu duygunun sebebi, hatalı davranışlar yerine kişinin kusurlu ve yetersiz varlığına atıfta bulunmasından kaynaklanmaktadır (Lewis, 1971). Böylece, utangaç kişinin kendisine dair olumsuz yargıları, birden fazla olumsuz duygunun bir araya gelmesiyle sonuçlanmakta ve kişi kendini kötü hissetmektedir.

Toplumsal açıdan bakıldığında, utanç duygusu ile diğer kişiler bir arada ele alınmaktadır. İçinde yaşanılan toplumun örf ve adetlerine uymayan, diğer kişilerin varlığını görmezlikten gelip onlara dürüstçe yaklaşmayan kişilerin utanç duygusu yaşadığı belirtilmektedir (Budak, 2005). Ötekinin varlığı, utanç duygusunun işlenmesinde önem kazanmaktadır. Lewis (1971), utançla birlikte içselleştirilen bir öteki kavramının öneminden bahsederken önemli diğerinin aşağılandığı bir içsel deneyim yaşanması ile utanç duygusunun ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Böylece, utanmaya meyilli kişilerin içsel bir düşmanlık yaşadığından ve kendilerine yönelik öfkelerinden bahsedilebilmektedir. Araştırmalar, her ne kadar utanç duygusunun kişinin hem kendine yönelik zararının olduğunu hem de verilen tepkilerle birlikte toplumsal açıdan istenmeyen sonuçlar doğurduğunu saptamasına rağmen utancın kişiler arasındaki duygusal ilişkileri geliştirebileceği, kişinin kendi varlığını kabul

etmesine katkı sağlayabileceği ve kişinin gelişimsel yolculuğunda işlevsel olabileceği belirtilmektedir (Lewis, 1971).

Utanç, aile ortamında da sıklıkla deneyimlenen bir duygudur. Aile içindeki bireylerin geri dönüşleri, kişinin utanç duygusunu hissetmesi için yeterli olmaktadır. Ebeveynleri tarafından utandırılan çocuk, anne babasının değerlerini içselleştirerek bu duygudan kaçmaya çalışmaktadır (Alessandri ve Lewis, 1993). Böylece çocuk için, içselleştirdiği ebeveynlerinin standartları geçerli olmakta ve artık çocuk ebeveyn normlarından bakarak kendini değerlendirmektedir.

2.4.1 Ergenlik ve Utanç

Ergenlik döneminde, bireyin kendi benliği ile sahip olduğu ideal benlik kavramı arasında bir tutarsızlık görülmekte; bu tutarsızlık ise utanç duygusunun oluşması ile ilişkilendirilmektedir. Ergenler, içinde buldukları dönem itibariyle bilişsel değişimlere uğrarken başkalarının kendilerine karşı olumsuz ve eleştirel görüşlerine karşı hassaslaşmaktadır. Diğerlerinin gözünden kendisini değerlendiren ergen, kendi benliğine olan güvenini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalarak utanç duygusunu deneyimlemektedir (Reimer, 1996). Diğer kişilerin bakış açılarının içselleştirilmesi, ergenlerin utangaçlıklarıyla ilişkilendirilmektedir.

Uzun yıllar duyguları inceleyen bir araştırma, utanç duygusunun ergenlik dönemindeki artışına değinerek yetişkinlik yıllarında düşüşe geçtiğini belirtmiş, utanç ile psikolojik iyi oluş arasında negatif bir ilişki saptamıştır (Orth, Robins ve Soto, 2010). Ergenler, kendi kimliklerini inşa etme çabalarının olduğu dönemde, başkalarının kendileriyle ilgili görüşlerine önem vermektedir. Böylece, kendini kabul sürecinde sıkıntı yaşayan ergenin utanç duygusunu deneyimlemesi beklenmektedir. Utanç duygusuna sahip kişilerin, yaşamının her döneminde kendine yönelik olumsuz düşünce ve inançlar edindiğinden psikolojik açıdan kötü etkilendiği sonucuna da ulaşılmaktadır. Utanç, kişinin gerçek benliğine uzaklaşması, kendini olduğu gibi kabul etmede sorun yaşaması üzerine deneyimlenen bir duygu olarak birçok ergen kız ve erkeğin yaşamında yaygın bir şekilde görülmektedir (Reimer, 1996).

Ergenlikte utanç duygusunu deneyimlemiş ergen, başkalarının olumsuz değerlendirmelerine karşı duyarlı hale gelmekte; kendini dış dünyadan soyutlamakta, insanlardan kaçınarak umutsuzca utangaçlığa sarılmakta ve kendi benliği ile ilişkisini kesme noktasına getirmektedir (Trout, 1980). Böylece, dış dünyanın tehlikelerine ve

insanların rahatsızlık verici durumlarına karşı bir kaçış olan utanç duygusu, ergenin hem yeni deneyimlediği süreçle hem de hayatıyla baş etmede bir mekanizma görevi görmektedir.

2.4.2 Utancın Önemi ve Sonuçları

Literatüre bakıldığında, utanç ile ilişkilendirilen birbirinden farklı psikopatolojilerin olduğu görülmektedir. Araştırmalar utanç ile depresyon, yeme bozuklukları, travma sonrası stres bozukluğu ve obsesif kompulsif bozukluk arasında pozitif ilişki bulmuştur (Brown vd., 2009; Lewis, 1971; Murray vd., 2000). Aynı zamanda, utanç duygusu ile kaygı bozukluklarının ortaya çıktığı bilinmekte; utanç ile bipolar bozukluk ve diğer kişilik bozukluklarının arasındaki ilişki de birçok çalışmayla birlikte ortaya çıkmaktadır (Morrison, 1987; Morrison, 1989).

Utanç ile yeme bozuklukları ilişkisi incelendiğinde, özellikle bulimia hastalığının utanma eğilimi ile arasında bir ilişki saptanmaktadır. Bulimik hastaların kendi bedenlerinden memnuniyetsizliği, oldukları kişiden utanç duymalarına sebep olmaktadır. Genç örneklem oluşturduğu bir çalışmada, utanmaya yatkın olan kişilerin bulimia semptomları gösterme durumuyla arasında güçlü bir ilişki, utanç ile bulimia bağımlı kanıtlanmaktadır. Utanç seviyesi yükseldikçe, bulimia semptomlarında da artış görülmektedir (Frank, 1991; Hayaki, Friedman ve Brownell, 2002). Utanç ve bulimia ikilisinden bahsedildiğinde, ailenin etkisi de göz ardı edilmemelidir. Bir araştırmada, kişilerin içinde bulunduğu ailenin işlevsizliği ve bulimia hastalığı arasında bir ilişki bulunmakta; içselleştirilmiş utanç ise bu ilişkide bir aracı etki vazifesi gördüğü bilinmektedir (Murray vd., 2000). Utanca olan eğilim azaldığında neler değiştiğini öğrenmeye yönelik yapılan çalışma ise, obsesif kompulsif bozukluğun semptomlarının azalmakta olduğunu, sosyal anksiyete ve yaygın anksiyete bozukluklarının seyrinin de düştüğünü saptamaktadır (Fergus, Valentiner, McGrath ve Jencius, 2010). Kendini küçük görme hissini de beraberinde getiren utanç duygusunu deneyimleyen bireyler dürtüsel hareketlerde bulunmakta, agresif davranışlar sergilemekte ve endişe verici durumlardan kaçınmaya çalışmaktadır; bu tutumlar ise intihar davranışını doğurmaktadır (Shreve ve Kunkel, 1991).

Utanç duygusunun bireyde yarattığı sonuçlar ele alınırken bu duygunun önemine de değinmek gerekmektedir. Utancın gelişimi, ebeveynlerle yaşanan erken dönem deneyimlerinden etkilenerek başlamaktadır. Bir bebeğin ebeveyniyle kurduğu bağın,

utanç duygusu için bir temel oluşturduğu bilinmektedir (Cradwick, 2020). Bu yüzden utanç duygusu, bebeklikten başlayarak tüm gelişim aşamalarında birey için önemli bir yer edinmektedir. Kültürel açıdan bakıldığında ise utanç Türk kültüründe önemli bir yer kaplamakta ve çocukluktan yetişkinliğe giden süreçte çok fazla vurgulanan bir kavram olmaktadır. Türk kültüründe, çocuk nasıl davranması gerektiğini, ne söylemesi ya da neler yapmasına dair gerekenleri ailesinin öğretileri ile deneyimler. Erken çocukluktan başlayan süreçte, ebeveyn yaklaşımları bir çocuğun utanç duygusunu nasıl ele aldığına dair bilgiler içermektedir (Malatesta-Magai ve Dorval, 1992).

Literatüre bakıldığında, utanç kavramıyla birlikte suçluluk kavramının da ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır (Kılınçer, 2019; Söylemez, Koyuncu ve Amado, 2018). Bu çalışmada ise utanç kavramı tek başına ele alınmıştır. Bunun sebebi, literatür incelendiğinde, utanç duygusunun kişinin benliğiyle ilişkili olduğu belirtilirken suçluluk kavramı ise bir davranışın sonucunda ortaya çıktığı şeklinde belirtilmiştir (Kourt, 2011). Aynı zamanda utanç, değersizleştirilme sonucuyla karşı karşıya kalındığında ortaya çıkan temel bir duygu olarak görülürken suçluluk, duygu ve düşüncelerin karışımı olan bir kavram şeklinde değerlendirilmektedir (Elison, 2005). Bu yüzden, bu çalışmada utanç, ebeveynleşme ve depresyon ile ilişkisi bakımından benlikle alakalı olduğu düşünülerek ve temel bir duygu olarak ele alınmak istendiğinden tek başına yer edinmektedir.

2.5 Değişkenler Arası İlişkiler

2.5.1 Ebeveynleşme ve Depresyon Arasındaki İlişkisi

Ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişki, birden fazla konu üzerinden ele alınmıştır. İlk olarak, iş ve alkol bağımlılığı olan ebeveynlerle yapılan araştırmada, her iki bağımlılık çeşidinin de çocuğun ebeveynleşme miktarını arttırması ve çocuğun depresyon belirtileri göstermesi ile ilişkiliyken alkolik ebeveynlere nazaran işkolik ebeveynlerin çocuklarında depresyon miktarı daha fazla bulunmuştur (Carroll ve Robinson, 2000). Bununla birlikte, bakım vereninin üstlenmesi gereken sorumlulukları yüklenen çocukların ihmal edildiği ve anne babasının ilgisinden eksik kaldığı bilindiğinden, bu çocukların depresyon semptomlarını bildirmesi; ihmal edilmeyen çocuklara göre üç kat daha fazla olduğu bildirilmiştir (Kaplow ve Widom, 2007; Sfoggia, Pacheco ve Grassi-Oliveira, 2008).

Ebeveynleşme koşullarının çocuğu depresyona karşı risk altında bırakması gibi depresyonda olan bakım veren de çocuğun ebeveynleşmesinde etkili olmakta; depresyonun dolaylı etkisi çocuğun depresif semptomlar göstermesinde rol oynamaktadır. Ebeveynler depresyona girdiklerinde, sahip oldukları görev ve sorumlulukları yerine getiremediklerinden ailedeki roller değişmekte ve çocuk, bakım vereninin yerine geçmektedir. Böylece ebeveynleşmiş çocuk, üstlenmesi gereken roller fazla geldiğinde ise depresif belirtiler göstermektedir (Shifren ve Kachorek, 2003).

Erken ergenlik dönemindeki bireylerle yapılan bir çalışma, ergenlerin ebeveynlerinin görev ve sorumluluklarını üstlerine almasıyla birlikte ebeveynmiş gibi davranmaları, bu kişilerin depresyona olan eğilimini arttırdığını göstermektedir (Burton vd., 2018). Ergenlerin sergilediği ebeveyne ait tutumlar ile sahip oldukları depresif semptomlar arasında aracı etki bulunmaktadır. Champion ve diğerleri (2009) tarafından yapılan bir çalışmada da, ergendeki ebeveynleşme rolleri ile ergenin yaşadığı depresyon arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda, anneleri depresyonda olan ergenlerin ebeveynleşme puanlarının da daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, ebeveynleşme ve depresyon ilişkisinde bağlanma kuramının etkisine bakıldığında, rol değişiminin önemi vurgulanmaktadır. Bakım verenleri ile rol değiştiren çocuk, ebeveynleri ile güvensiz bağlanma riskiyle karşı karşıya olup kendine dair olumsuz bir benlik algısı geliştirerek depresif semptomlar göstermektedir (Bowlby, 1969).

2.5.2 Ebeveynleşme ve Utanç Arasındaki İlişkisi

Ebeveynleşme yaşayan çocukların utanç duygusuna sahip olduğuna dair Wells ve Jones (2000) tarafından aktarılan araştırma sonucuna göre, ebeveynleşmiş çocukların utanmaya yatkın olduğu belirtilmektedir. Bunun sebebi, ebeveynlerinin rollerini üstlenen çocukların ebeveynleri tarafından onaylanmayan benliklerinden kendilerini soyutladıkları, gerçek benliklerinden utanma eğilimi gösterdikleri ve sahte bir benlik yaratma içine girdikleri görülmektedir.

Ebeveynleşen çocuklar, bakım verenlerinin istek ve beklentilerini içselleştirerek oldukları kişilerden utanç duymakta ve bakım verenlerinin onayını kazanmak için kendi benliklerinden vazgeçme noktasına gelmektedir (Wells ve Jones, 2000). Gerçek benlik algıları ebeveynleri tarafından reddedilen çocuklar, ebeveynlerinin onlara

atfettiği ama zorlandıkları, uygunsuz rolleri taşımak zorunda kalmaktadır. Çabalarına rağmen yeni bir benlik inşasında başarısız olduklarında ise ebeveynleşmiş çocuklar için utanç duygusunu hissetmeye karşı bir eğilim olmaktadır (DiCaccavo, 2006).

Ebeveynlerin bakım verme ve ilgi gösterme rollerini yerine getirememeleri üzerine hayal kırıklığına uğramış çocuklar, ebeveynlerine karşı yoğun bir öfke hissetmektedir. Anne babaya yönlendirilen öfke ise ebeveynleşmiş çocuğun utanç duymasına sebep olmaktadır (Jurkovic, 1997). Böylece, ebeveynleşmiş çocuğun anne babasına duyduğu öfke yüzünden kendini suçlu hissetmesi ve kendinden utanması saptanmaktadır.

Çocuklar için, ebeveynleri tarafından oldukları gibi kabul görmek önemlidir. Ebeveynlerin çocuklarını koşulsuz kabul etmediği zaman ise çocuklar kendilerini eksik ve değersiz hissederek kendi benliklerinden utanmaktadır. Ebeveynleşmiş çocuklar, anne babasını hayal kırıklığına uğrattığını düşünerek yaşamları boyunca kalıcı olarak utanç duygusuna meyilli olmaktadır (Auerbach, 1990).

Çağdaş Türk ailelerini ve ilişkilerini inceleyen bir araştırmaya göre (Sunar ve Fişek, 2005), ebeveynleşme ve utanç arasındaki ilişkiye cinsiyet açısından da yaklaşmak gerekmektedir. Aile içindeki ebeveynleşme sürecinde özellikle annenin rolleri şeklinde görülen itaat etme, ses çıkarmama gibi davranışların Türk kültüründeki erkek çocuklar tarafından üstlenilmesi, bu çocukların utanç duygusuna sahip olmalarına neden olmaktadır. Ebeveynleşmiş erkek çocukları, kadınsı roller olarak da görülebilen anne tutum ve davranışlarını üstlendiğinde, kız çocuklarından daha fazla olumsuz olarak etkilenmekte; hissedilen duygular utançla ilişkilendirilmektedir.

2.5.3 Utanç ve Depresyon Arasındaki İlişki

Utanç ve depresyon kavramlarının birbirlerini etkilediğini gösteren çalışmalar mevcuttur. Utanç duygusu; olumsuz bir benlik algısı ve kişinin kendine yönelik düşmanca tavrı ile ilişkilendirilerek bu durumun kişiyi depresif hissetmeye yönlendirdiği saptanmaktadır (Cook, 1991; Reimer, 1996). Utancın, depresyonda önemli bir etkisi olduğu öne sürülmekte; kişinin utanç duygusunu hissettiğinde eş zamanlı olarak depresyon deneyimlediği bilinmektedir (Bennett, 2004; Hoblitzelle, 1987; Morrison, 1989).

Kişi, olumsuz olayları deneyimlemesi sonucu kendine yönelik aşağılayıcı, nefret içerikli atıflarda bulunarak depresyon yaşamaya meyilli duruma gelmekte ve bu atıflar

sonucu aynı zamanda utanç duygusuna sahip olmaktadır (Lewis, 1992; Robins, 1988). Araştırmalar, depresyon ve utançın birbirine etkisini çift yönlü olarak bulmuştur (Andrews, Qian ve Valentine, 2002; Tangney, Wagner, Fletcher ve Gramzow, 1992). Depresif belirtiler attıkça, kişinin utanç duygusunu hissetmeye yönelik eğilimi artarken aynı zamanda kendi benliğine yönelik utanç deneyimleyen kişinin depresyon gelişimi için risk altında olduğu, utanç duygusunun depresyon için bir risk faktörü olduğu ortaya çıkmaktadır. Böylelikle, utanç ve depresyon kavramlarının birbirine olan etkisi ve aralarındaki ilişki; araştırmalarca kanıtlanmıştır.

BÖLÜM 3

3. AMAÇ VE HİPOTEZLER

3.1 Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, geç ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveynleşme, depresyon ve utanç düzeylerinin incelenmesi amacıyla tasarlanmıştır. Ebeveynleşme, depresyon ve utanç arasındaki ilişkiye odaklanan araştırmanın temel amacı, geç ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveynleşme düzeyi ile depresyon düzeyi arasındaki ilişkide utancın aracı (mediator) etkisinin olup olmadığının incelenmesidir. Bununla birlikte, çalışmanın yan amacı ise ebeveynleşme, depresyon ve utanç ile sosyodemografik veriler arasında anlamlı ilişkiler bulunup bulunmadığına odaklanmaktır. Tüm bunlar ele alındığında, ebeveynleşme kavramının çalışılmasıyla birlikte aile içindeki problemleri rol değişimi durumunun olası kötü sonuçlarına değinilmesi ve çalışmaların artmasıyla ebeveynleşme kavramının daha görünür olması hedeflenmektedir. Bu tez çalışması kapsamında geç ergenlik dönemindeki bireylerde görülen ebeveynleşme kavramı Türkiye örneklemindeki ender çalışmalardan biri olup depresyon ile ilişkisinde utancın aracı rolü Türk alanyazında ilk defa inceleneceğinden bu çalışmanın uluslararası ve Türk alanyazına katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

3.2 Araştırmanın Hipotezleri

H1- Katılımcıların ebeveynleşme, depresyon ve utanç düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre anlamlı olarak değişecektir. Bu doğrultuda hipotezler şöyledir:

A- Katılımcıların ebeveynleşme düzeyleri; cinsiyet, doğum sırası ve ailenin sosyoekonomik düzeyine göre anlamlı olarak değişecektir.

- a. Kızların ebeveynleşme düzeyinin erkeklerden daha yüksek olması beklenmektedir.
- b. İlk çocukların ebeveynleşme düzeyinin ortanca ve son çocuklara göre daha yüksek olması beklenmektedir.
- c. Düşük sosyoekonomik düzeydekilerin ebeveynleşme düzeyinin orta ve yüksek sosyoekonomik düzeydekilere göre daha yüksek olması beklenmektedir.

B- Katılımcıların depresyon düzeyleri; cinsiyet, doğum sırası ve ailenin sosyoekonomik düzeyine göre anlamlı olarak değişecektir.

- a. Kızların depresyon düzeyinin erkeklerden daha yüksek olması beklenmektedir.
- b. İlk çocukların depresyon düzeyinin ortanca ve son çocuklara göre daha yüksek olması beklenmektedir.
- c. Düşük sosyoekonomik düzeydekilerin depresyon düzeyinin orta ve yüksek sosyoekonomik düzeydekilere göre daha yüksek olması beklenmektedir.

C- Katılımcıların utanç düzeyleri; cinsiyet, doğum sırası ve ailenin sosyoekonomik düzeyine göre anlamlı olarak değişecektir.

- a. Kızların utanç düzeyinin erkeklerden daha yüksek olması beklenmektedir.
- b. İlk çocukların utanç düzeyinin ortanca ve son çocuklara göre daha yüksek olması beklenmektedir.
- c. Düşük sosyoekonomik düzeydekilerin utanç düzeyinin orta ve yüksek sosyoekonomik düzeydekilere göre daha yüksek olması beklenmektedir.

H2: Katılımcıların ebeveynleşme ve utanç düzeyi, depresyon düzeyini pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır.

- a. Ebeveynleşme düzeyi, depresyonu olumlu yönde yordamaktadır.
- b. Utanç düzeyi, depresyonu olumlu yönde yordamaktadır.

H3-Ebeveynleşme düzeyi ile depresyon düzeyi arasındaki ilişkide utanç düzeyi anlamlı aracı (mediator) etkiye sahiptir.

BÖLÜM 4

4. YÖNTEM

4.1 Örneklem

Araştırma örneklemini, 18-21 yaş aralığındaki geç ergenlik dönemindeki bireylerden oluşmaktadır. Evren, Türkiye İstatistik Kurumu 2022 yılında “illere göre Türkiye’de 18-21 yaş aralığında olan toplam kişi sayıları” verisinden ulaşılan, 18- 21 yaş arasındaki toplam 5.033.498 kişiden meydana gelmektedir. Nicel yöntem için örneklem sayısı ölçümlerden oluşan genel değişkenlerin sayısı, istenilen alpha değeri ve görmek istenilen istatistiksel güç ile hesaplanan güç analizi sonuçları temel alınarak belirlenmiştir (Cohen, 1988; Soper, 2016). Bu büyüklükte bir örnekleme metoduyla seçilmiş bir örnekleme, yalnızca örnekleme ait olarak %95 güvenilirlik düzeyinde beklenen azami hata payı $\% \pm 2,8$ ’dir. Buna göre 22 genel değişken sayısı, 0.15 düzeyinde beklenen orta düzeyde etki, 0.8 düzeyinde görmek istenilen istatistiksel güç ile 0.05 anlamlılık derecesine göre belirlenen minimum örneklem sayısı 163 olmuştur. Çalışmaya katılanlar, uygun örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Gönüllülük esasına bağlı olarak, yüz yüze ve çevrimiçi ortamda anket ve ölçeklerin doldurulmasıyla çalışmaya katılım sağlanmıştır.

Çalışmanın işleme kriteri, geç ergenlik döneminin 18-21 yaşlarından oluşması sebebiyle (Steinberg, 2009) “18-21 yaşında olmak” şeklindedir. Çalışmanın dışlama kriterleri ise psikolojik/psikiyatrik destek sürecinde verilen cevapların terapinin ya da ilacın etkisinden kaynaklanabileceğinden değerlendirmeyi yanıltmaması sebebiyle “psikolojik/psikiyatrik destek alıyor olmak” ve çalışılan ebeveynleşme kavramının ebeveyn-çocuk rolleri arasındaki değişimden kaynaklandığından ötürü “anne-babanın hayatta olmaması” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmaya toplam 317 kişi katılmıştır. Bu kişilerin 75 tanesi, 18-21 yaş aralığının dışında olduğundan çalışmaya dahil edilmemiştir. Geriye kalan 242 kişiden 26 tanesi, psikolojik/psikiyatrik destek alıyor olduğundan ötürü çalışmaya dahil edilmemiştir. Geriye kalan 216 kişiden ise 3 tanesinin sadece annesi hayattayken 1 kişinin de sadece babası hayattadır. Ebeveyn çocuk rollerinin değişimi incelenen bu araştırmada hem annenin hem de babanın hayatta olduğu durumlar ele alınması sebebiyle, bu 4 kişi de analizlere dahil edilmemiştir.

4.2 Veri Toplama Araçları

4.2.1 Sosyodemografik Özellikler ve Bilgi Formu

Sosyodemografik Özellikler ve Bilgi Formu; katılımcıların yaşı, cinsiyeti, öğrenim durumu, kardeş sayısı, doğum sırası, anne ve babasıyla ilgili bilgileri, psikolojik/psikiyatrik destek alma durumu gibi özelliklere ilişkin sorular içermektedir ve araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

4.2.2 Ebeveynleşme Envanteri (EE)

Ebeveynleşme Envanteri, kişilerin ebeveynleşme düzeyinin ölçülmesi amacıyla Hooper, Doehler, Wallace ve Hannah tarafından geliştirilmiştir (Hooper, Doehler, Wallace ve Hannah, 2011). Envanter, 22 maddeden ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme, Kardeş Odaklı Ebeveynleşme ve Ebeveynleşmenin Algılanan Yararı şeklindedir. Ölçekteki maddeler 5’li Likert tipi ile değerlendirilmiştir (1:Hiçbir zaman, 2: Nadiren, 3: Kimi Zaman, 4: Sık Sık, 5:Her zaman). Envanterde 22-110 arasında toplam puan alınmakta, alınan yüksek puanlar, ebeveynleşme düzeyindeki artışı göstermektedir. Ölçekte ters kodlanmış madde bulunmamaktadır. Ölçeğin alt boyutlarına bakıldığında ise; Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme ve Kardeş Odaklı Ebeveynleşme alt ölçeklerinden alınan toplam puan arttıkça ebeveynleşme artmaktadır. Ebeveynleşmenin Algılanan Yararı alt boyutundan alınan puanın yüksek olması ise ebeveynleşmeden algılanan yararın yüksek olduğunu göstermektedir. Ebeveynleşme Envanteri’nin Cronbach alfa değeri ise .84 olarak bulunmuştur (Hooper, Doehler, Wallace ve Hannah, 2011). Ebeveynleşme Envanteri, alt boyutlarının tek tek hesaplanıp kullanıldığı gibi (Yıldırım, 2016; Zencir, 2018) toplam puan hesaplanarak da (Castro, Jones ve Mirsalimi, 2004; Wells ve Jones, 2000)

çalışmalarda kullanılmaktadır. Bu araştırmada, ebeveynleşme envanteri toplam puan üzerinden ele alınacaktır. Bunun sebebi, ebeveynleşme envanterinin alt boyutlarının depresyon ve utanç değişkenleri üzerinde farklılık göstermeyeceğinin ve ölçeğin toplam puan üzerinden ele alınarak diğer değişkenlerle çalışılmasıyla bir bütünlük sağlanacağının düşünülmesidir.

Ebeveynleşme Envanteri'nin Türk örneklemini için geçerlik ve güvenilirlik çalışması Köyden (2015) tarafından yapılmıştır. Envanterin güvenilirliği analiz edilirken iç tutarlılık kat sayısı ile yarı test güvenilirliği yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan geçerlik güvenilirlik çalışmasında ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme alt ölçeğinde .83, Kardeş Odaklı Ebeveynleşme alt ölçeğinde .73 ve Ebeveynleşmede Algılanan Yarar alt ölçeğinde ise .76; toplamda .88 olarak bulunmuştur. Yarı test güvenilirliği ile bakıldığında ise Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme alt ölçeğinde .78, Kardeş Odaklı Ebeveynleşme alt ölçeğinde .74 ve Ebeveynleşmede Algılanan Yarar alt ölçeğinde .74; toplamda .79 olarak bulunmuştur. Bulguların sonucunda, ölçeğin Türk örneklemini için geçerlik ve güvenilirliği karşıladığı sonucu ortaya çıkmıştır (Köyden, 2015). Bu araştırma, ölçeği toplam puan olarak ele almaktadır. Bu araştırmanın örneklemini ile yapılan güvenilirlik analizi sonucu elde edilen Cronbach alfa değeri .83 bulunmuştur.

4.2.3 Sürekli Utanç ve Suçluluk Ölçeği (SUSÖ)

Ölçek, kişilerin utanç, suçluluk ve gurur duygularının düzeylerini değerlendirmek amacıyla Marschall, Sanftner ve Tangney (1994) tarafından "Durumluk Utanç ve Suçluluk Ölçeği" olarak geliştirilmiş olup sonrasında Rohleder, Chen, Wolf ve Miller (2008) tarafından kişilerin son birkaç aylık süre içinde ne kadar utanç, suçluluk ve gurur duygularını hissettiklerini ölçmek amacıyla "Sürekli Utanç ve Suçluluk Ölçeği (SUSÖ)" adı altında uyarlanmıştır. Sürekli Utanç ve Suçluluk Ölçeği; utanç, suçluluk ve gurur olmak üzere her biri 5 madde içeren üç alt ölçekten, toplam 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki maddeler 5'li Likert tipi ile değerlendirilmiştir (Bu şekilde hissetmedim (1), Bu şekilde hissettiğim oldu (3), Bunu çok güçlü bir şekilde hissettim (5)). Ölçekten toplam puan elde edilmemektedir ve üç ayrı alt ölçeğin puanları ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Alt ölçeklerden yüksek puan alındığında olumsuz, düşük puan alındığında ise olumlu kabul edilmektedir. Ters

kodlanmış madde bulunmamaktadır. Ölçeğin Cronbach iç tutarlık değerlerine bakıldığında; utanç için .74, suçluluk için .76 ve gurur için .74 bulunmuştur.

Sürekli Utanç ve Suçluluk Ölçeği, Bugay ve Demir (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık değerleri utanç için .83, suçluluk için .81 ve gurur için .87 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin yeterli düzeyde geçerlik ve güvenilirliğe sahip olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmiştir. Bu çalışmada, sadece utanç alt ölçeği kullanılmıştır. Bu çalışmanın örnekleme ile yapılan güvenilirlik analizi sonucu elde edilen Cronbach alpha değeri ise .92 bulunmuştur.

4.2.4 Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği (DASS -21)

Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği Lovibond ve Lovibond (1995) tarafından depresyon, anksiyete ve stresin belirtilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş olup 42 maddeden ve 3 alt ölçekten oluşmaktadır. Depresyon, anksiyete ve stres alt boyutlarının her biri 14 maddeye sahiptir. Ölçekteki maddeler 4'lü Likert tipi ile değerlendirilmiştir (0: Bana uygun değil, 1:Bana biraz uygun, 2:Bana genellikle uygun ve 3:bana tamamen uygun). Ölçekten alınan yüksek puanlar ile kişilerin depresyon, anksiyete ve stres belirtilerinin arttığı sonucu çıkmaktadır. Ölçekte ters kodlanmış madde bulunmamaktadır. Ölçeğin Cronbach iç tutarlık değerlerine bakıldığında; depresyon alt boyutu .91, anksiyete alt boyutu .84 ve stres alt boyutu .90 bulunmuştur. Sonrasında ise ölçeğin madde sayısı azaltılarak kısa formu geliştirilmiş ve DASS-21 ortaya çıkmıştır. Kısa formu olan DASS-21, 21 maddeden oluşmakta olup 7 maddesi depresyon, 7 maddesi anksiyete ve 7 maddesi stres alt boyutlarına aittir. Depresyon alt boyutunun güvenilirlik puanı .88, anksiyete alt boyutunun güvenilirlik puanı .82 ve stres alt boyutunun güvenilirlik puanı .90 bulunmuştur. Ölçek bütün olarak ele alındığında ise güvenilirlik puanı .93 olarak belirtilmiştir (Henry ve Crawford, 2005).

DASS-21'in Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Yılmaz, Boz ve Arslan (2017) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada ise iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde, depresyon alt boyutu .82, anksiyete alt boyutu .81 ve stres alt boyutu .76 olarak bulunmuştur. Sadece depresyon alt ölçeği kullanılmıştır. Bu çalışmanın örnekleme ile yapılan güvenilirlik analizi sonucu elde edilen Cronbach alpa değeri ise .86 bulunmuştur.

4.3 İşlem

Veri toplama süreci, Işık Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu tarafından izin alınarak başlatılmıştır. Etik Kurul onayı alındıktan sonra, uygulama için gerekli olan ölçekler ve formlar hem “Google Form” üzerinden düzenlenerek çevrimiçi doldurulmaya uygun hale getirilmiş hem de çıktı alınarak yüz yüze doldurulması için ayarlanmıştır. Çevrimiçi olarak oluşturulan ölçek ve formlara ait bağlantı linki katılımcılara sosyal medya mecraları aracılığıyla ulaştırılmış, yüz yüze formlar ise Işık Üniversitesi öğrencilerinin girmiş olduğu derslerde dağıtılmıştır. Ayrıca Işık Üniversitesi öğrencilerinden APS sistemi ile puan karşılığı veri toplama Google form aracılığı ile elde edilmiştir. Katılımcılar Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu’nu okuyup onayladıktan sonra Sosyodemografik Bilgi Formu, Ebeveynleşme Ölçeği, Sürekli Suçluluk ve Utanç Ölçeği’nin “Utanç” alt ölçeğini ve Depresyon, Anksiyete, Stress Ölçeği’nin (DASS-21) “Depresyon” alt ölçeğini doldurmuşlardır. Veri toplama süreci yaklaşık 4 ay sürmüş, süreç sonunda 375 katılımcıya ulaşılmıştır. Sonrasında ise veri, araştırmaya uygun şekilde düzenlenmiş ve elde edilen veriler için istatistiksel analiz sürecine başlanmıştır.

4.4 Veri Analizi

Araştırmada toplanan veriler, IBM SPSS Statistics 25.0 Programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini incelemek amacıyla çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine bakılmıştır. Bu araştırmada öncelikle, araştırmanın yan amacı olarak, katılımcıların ebeveynleşme, depresyon ve utanç toplam puanı, bazı sosyodemografik bilgiler ile incelenmiştir. Sosyodemografik özellikler ile ilgili verilere ilişkin farklılıklardan meydana gelen hipotezler için bağımsız gruplar t testi ile tek yönlü varyans analizi (One way ANOVA) uygulanmıştır. Bunun yanı sıra, değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkilerini test etmek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın devamında, ebeveynleşme, depresyon ve utanç arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Ebeveynleşme ve utancın depresyon üzerindeki yordayıcılığını belirlemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır. Ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı etkisini ölçmek için ise SPSS için Hayes’in Process Macro eklentisindeki Model 4 kullanılmıştır.

BÖLÜM 5

5. BULGULAR

5.1 Katılımcıların Demografik Bilgileri

Öncelikli olarak bulgular kısmında betimleyici analizler yapılmıştır. Betimleyici analizlerde ilk önce katılımcıların demografik bilgileri incelenmiştir. Bunlar Tablo 5.1’de gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde, katılımcıların %71.7’si (n=152) kadınlardan, %27.4’ü (n=58) erkeklerden oluşmakta; %0.9’u (n=2) ise cinsiyet belirtmek istememektedir. Katılımcıların %4.2’si (n=9) 18 yaşında, %17.5’si (n=37) 19 yaşında, %29.7’si (n=63) 20 yaşında ve %48.6’sı (n=103) ise 21 yaşındadır. Öğrenim düzeylerine bakıldığında, katılımcıların %9.0’u (n=19) lise, %10.4’ü (n=22) önlisans, %80.2’si (n=170) lisans ve %0.5’i (n=1) ise yüksek lisans/doktora düzeyindedir. Katılımcıların kardeş sayısı incelendiğinde ise, katılımcıların %10.8’inin (n=23) kardeşi olmadığı, %34.9’unun (n=74) bir kardeşinin olduğu, %30.2’sinin (n=64) iki kardeşinin olduğu ve %24.1’inin (n=51) üç ve üzerinde kardeşe sahip olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların doğum sırasına bakıldığında, %47.2’sinin (n=100) ilk kardeş, %23.6’sının (n=50) ortanca kardeş ve %29.2’sinin (n=62) ise son kardeş olduğu bulunmuştur. Katılımcıların ebeveynlerinin vefat durumuna bakıldığında, katılımcıların %100’ünün (n=212) ebeveynlerinin ikisinin de hayatta olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların ebeveynlerinin birliktelik durumuna bakıldığında, %88.2’sinin (n= 187) annesi ve babası birlikte, %11.8’inin (n=25) annesi ve babası boşanmıştır. Katılımcıların %74.1’i (n=157) anne ve babası ile birlikte yaşadıklarını, %8.0’i (n=17) annesiyle birlikte yaşadıklarını, %1.4’ü (n=3) babası ile birlikte yaşadıklarını, %7.5’ i (n=16) tek yaşadıklarını belirtmiş; %9.0’u (n=19) ise diğer seçeneğini işaretlemiştir.

Katılımcıların annelerinin %2.4'ünün (n=5) okuryazar olmadığı, %1.9'unun (n=4) okuryazar olduğu, %25.9'unun (n=55) ilkokul düzeyinde, %17.5'inin (n=37) ortaokul düzeyinde, %32.1'inin (n=68) lise düzeyinde, %6.1'inin (n=13) önlisans düzeyinde, %11.3'ünün (n=24) lisans düzeyinde, %2.4'ünün (n=5) yüksek lisans düzeyinde ve %0.5'inin (n=1) doktora düzeyinde eğitim seviyesinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların babalarının öğrenim durumunun ise, %0.5'inin (n=1) okuryazar olmadığı, %0.9'unun okuryazar (n=2), %15.6'sının (n=33) ilkokul, %22.6'sının (n=48) ortaokul, %35.8'inin (n=76) lise, %6.1'inin (n=13) önlisans, %14.6'sının (n=31) lisans, %2.4'ünün (n=5) yüksek lisans ve %1.4'ünün (n=3) doktora düzeyinde olduğu görülmüştür.

Tablo 5.1 Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler	n	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	152	71.7
Erkek	58	27.4
Yanıt Yok	2	.9
<i>Yaş</i>		
18	9	4.2
19	37	17.5
20	63	29.7
21	103	48.6
<i>Öğrenim Düzeyi</i>		
Lise	19	9.0
Önlisans	22	10.4
Lisans	170	80.2
Yüksek Lisans-Doktora	1	.5
<i>Kardeş Sayısı</i>		
0	23	10.8
1	74	34.9
2	64	30.2
3 ve üzeri	51	24.1
<i>Doğum Sırası</i>		
İlk Kardeş	100	47.2
Ortanca Kardeş	50	23.6
Son Kardeş	62	29.2
<i>Ebeveyn Vefat Durumu</i>		
İkisi de Hayatta	212	100.0
İkisi de Vefat	0	0
Sadece Anne Hayatta	0	0
Sadece Baba Hayatta	0	0
<i>Ebeveyn Birliktelik Durumu</i>		
Birlikte	187	88.2
Boşanmış	25	11.8
<i>Kimle Yaşıyor?</i>		
Anne ile	17	8.0
Baba ile	3	1.4
Anne-Baba ile	157	74.1
Tek	16	7.5
Diğer	19	9.0

Tablo 5.1 (devamı) Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

<i>Anne Öğrenim Durumu</i>		
Okuryazar Değil	5	2.4
Okuryazar	4	1.9
İlkokul	55	25.9
Ortaokul	37	17.5
Lise	68	32.1
Önlisans	13	6.1
Lisans	24	11.3
Yüksek Lisans	5	2.4
Doktora	1	.5
<i>Baba Öğrenim Durumu</i>		
Okuryazar Değil	1	.5
Okuryazar	2	.9
İlkokul	33	15.6
Ortaokul	48	22.6
Lise	76	35.8
Önlisans	13	6.1
Lisans	31	14.6
Yüksek Lisans	5	2.4
Doktora	3	1.4
<i>Geçmişte Sosyoekonomik Durum</i>		
Düşük	39	18.4
Orta	141	66.5
Yüksek	32	15.1
<i>Şimdi Sosyoekonomik Durum</i>		
Düşük	15	7.1
Orta	163	76.9
Yüksek	34	16.0
<i>Bakım muhtaç</i>		
Evet	19	9.0
Hayır	193	91.0
<i>Fiziksel Hastalık</i>		
Evet	23	10.8
Hayır	189	89.2
<i>Kronik Hastalık</i>		
Evet	66	31.1
Hayır	146	68.9

Tablo 5.1 (devamı) Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

<i>Psikiyatrik Hastalık</i>		
Evet	36	17.0
Hayır	176	83.0
<i>Alkolik</i>		
Evet	25	11.8
Hayır	187	88.2
<i>Madde</i>		
Evet	9	4.2
Hayır	203	95.8

Katılımcıların ailelerinin geçmiş sosyoekonomik durumları (SES) incelendiğinde, %18.4'ü (n=39) düşük düzey, %66.5'i (n=141) orta düzey ve %15.1'i (n=32) ise yüksek düzey sosyoekonomik durum bildirmiştir. Katılımcıların ailelerinin şimdiki sosyoekonomik durumlarına (SES) bakıldığında ise, %7.1'inin (n=15) düşük, %76.9'unun (n=163) orta ve %16.0'sinin (n=34) yüksek sosyoekonomik durumda olduğu bulunmuştur. Araştırmaya katılan katılımcılara büyürken ailelerinde bakıma muhtaç kişi bulunup bulunmadığı sorulduğunda, katılımcıların %9.0'u (n=19) büyürken ailelerinde bakıma muhtaç kişi bulunduğunu belirtirken %91.0'i (n=193) büyürken ailelerinde bakıma muhtaç kişi bulunmadığını belirtmiştir. Katılımcılara büyürken ailelerinde fiziksel hasta bulunup bulunmadığı sorulduğunda, katılımcıların %10.8'i (n=23) büyürken ailelerinde fiziksel hasta bulunduğunu belirtirken %89.2'si (n=189) büyürken ailelerinde fiziksel hasta bulunmadığını belirtmiştir. Katılımcıların büyürken ailelerinde kronik hasta bulunup bulunmadığı sorulduğunda, katılımcıların %31.1'i (n=66) büyürken ailelerinde kronik hasta bulunduğunu belirtirken %68.9'u (n=146) büyürken ailelerinde kronik hasta bulunmadığını belirtmiştir. Katılımcıların büyürken ailelerinde psikiyatrik hasta bulunup bulunmadığı sorulduğunda, katılımcıların %17.0'si (n=36) büyürken ailelerinde psikiyatrik hasta bulunduğunu belirtirken %83.0'ü (n=176) büyürken ailelerinde psikiyatrik hasta bulunmadığını belirtmiştir. Katılımcılara büyürken ailelerinde alkol kullanım bozukluğu olan kimse bulunup bulunmadığı sorulduğunda, katılımcıların %11.8'i (n=25) büyürken ailelerinde alkol kullanım bozukluğu olan kimsenin bulunduğunu belirtirken %88.2'si (n=187) büyürken ailelerinde alkol kullanım bozukluğu olan kimsenin bulunmadığını

belirtmiştir. Katılımcıların büyürken ailelerinde madde kullanım bozukluğu olan kimse bulunup bulunmadığı sorulduğunda, katılımcıların %4.2'si (n=9) büyürken ailelerinde madde kullanım bozukluğu olan kimsenin bulunduğunu belirtirken %95.8'i (n=203) büyürken ailelerinde madde kullanım bozukluğu olan kimsenin bulunmadığını belirtmiştir.

5.2 Araştırma Değişkenlerinin Normal Dağılıma Uygunluğunun ve İç Tutarlılığının İncelenmesi

Araştırmanın temel değişkenleri olan ebeveynleşme, utanç ve depresyonun dağılımlarının normal dağılıma uygun olup olmadığını değerlendirmek üzere verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Tüm değerlerin [-1,5, +1,5] aralığında olduğu görülmüş, verilerin normal dağılım sayılıtısını karşıladığı kararı verilmiştir (George ve Mallery, 2010). Araştırmada kullanılan ölçeklerin iç tutarlılıkları Cronbach Alpha değerleri hesaplanarak kontrol edilmiştir.

Tablo 5.2 Araştırma Değişkenlerinin Normal Dağılıma Uygunluğunun Test Edilmesi

Ölçekler	Cr. Alpha	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Ebeveynleşme	.83	.416	-.108
Utanç	.92	.294	-1.213
Depresyon	.86	.214	-.773

5.3 Ebeveynleşme Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması

Ebeveynleşme değişkeninin katılımcıların cinsiyetine, yaşına, öğrenim düzeyine, doğum sırasına, ebeveynlerinin birliktelik durumuna, anne ve babanın öğrenim düzeyine, geçmişteki ve şimdiki sosyoekonomik düzeye göre, ailede geçmişte bakıma muhtaç, fiziksel/ kronik/ psikiyatrik hastalığı olan, alkol veya madde kullanım bozukluğu olan birinin olup olmama durumuna göre nasıl farklılaştığını incelemek üzere iki kategorili değişkenlerde Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden fazla kategorili değişkenlerde Tek Yönlü ANOVA analizi uygulanmıştır. İstatistiksel olarak anlamlı bulunan Tek Yönlü ANOVA analizleri sonrasında anlamlı farkın hangi kategorilerden kaynaklandığının tespit edilebilmesi amacıyla post hoc testler uygulanmıştır.

Analizlere geçilmeden önce bazı değişkenler yeniden kategorilendirilmiştir. Katılımcının öğrenim düzeyi değişkeninde Yüksek Lisans-Doktora kategorisinde yalnızca 1 katılımcı bulunmasından dolayı Lise ve Önlisans kategorileri birleştirilerek “Lisans Altı” kategorisi oluşturulmuş, Lisans ve Yüksek Lisans-Doktora kategorileri birleştirilerek “Lisans ve Üzeri” kategorisi oluşturulmuştur. Katılımcıların kardeş sayısı ve kendisinin kaçınıcı kardeş olduğu bilgisinden yola çıkılarak katılımcının ilk ortanca veya son kardeş olma durumuna göre “Doğum Sırası” değişkeni oluşturulmuştur. Anne ve babanın öğrenim düzeyinde bazı kategorilerde yeterli sayıda katılımcı bulunmamasından dolayı “Okur-Yazar Değil”, “Okur-Yazar”, “İlkokul” ve “Ortaokul” düzeyleri “İlköğretim” kategorisi altında; “Lise” düzeyi “Ortaöğretim” kategorisi altında; “Önlisans”, “Lisans”, “Yüksek Lisans” ve “Doktora” düzeyleri “Yükseköğretim” kategorisi altında birleştirilmiştir. Katılımcılar yaşlarına göre “20 Yaş Altı” ile “20 Yaş ve Üzeri” olmak üzere 2 kategoriye ayrılmıştır.

Tablo 5.3 Ebeveynleşme Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması

		Ebeveynleşme			<i>t/F</i>	<i>p</i>
		<i>n</i>	<i>ORT</i>	<i>SS</i>		
Cinsiyet	Kadın	152	54.788	10.87	.404	.687
	Erkek	58	53.90	15.17		
Yaş	20 Altı	46	50.30	11.25	-2.724	.007**
	20 ve Üzeri	166	55.77	12.24		
Öğrenim Düzeyi	Lisans Altı	41	52.05	12.15	-1.482	.140
	Lisans ve Üzeri	171	55.19	12.19		
Doğum Sırası	İlk	100	57.96	13.16	11.612	.000***
	Ortanca	50	53.80	12.21		
	Son	62	49.76	8.50		
Ebeveyn Birliktelik	Birlikte	187	54.76	11.82	.583	.560
	Boşanmış	25	53.24	15.08		
Anne Öğrenim Düzeyi	İlköğretim	101	54.77	11.52	.399	.672
	Ortaöğretim	68	55.21	13.37		
	Yüksek Öğretim	43	53.14	12.06		

Tablo 5.3 (devamı) Ebeveynleşme Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması

Baba Öğrenim Düzeyi	İlköğretim	84	54.83	13.01	.785	.458
	Ortaöğretim	76	53.32	11.28		
	Yüksek Öğretim	52	56.02	12.24		
Geçmiş Sosyoekonomik Düzey	Düşük	39	55.56	14.60	.181	.835
	Orta	141	54.46	11.48		
	Yüksek	32	53.91	12.54		
Şu An Sosyoekonomik Düzey	Düşük	15	54.87	18.10	.158	.854
	Orta	163	54.34	11.61		
	Yüksek	34	55.62	12.30		
Bakım muhtaç	Hayır	193	54.48	12.37	-.392	.695
	Evet	19	55.63	10.79		
Fiziksel Hastalık	Hayır	189	54.61	11.98	.114	.909
	Evet	23	54.30	14.33		
Kronik Hastalık	Hayır	146	54.45	11.69	-.227	.821
	Evet	66	54.86	13.40		
Psikiyatrik Hastalık	Hayır	176	54.25	12.03	-.870	.385
	Evet	36	56.19	13.16		
Alkolik	Hayır	187	54.07	11.93	-1.654	.100
	Evet	25	58.36	13.82		
Madde	Hayır	203	54.05	11.90	-3.065	.002**
	Evet	9	66.56	13.83		

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Yapılan analiz sonuçlarına göre cinsiyetin ($t_{(80.37)} = .404$, $p > .05$), öğrenim düzeyinin ($t_{(210)} = -1.482$, $p > .05$), ebeveyn birliktelik durumunun ($t_{(210)} = .583$, $p > .05$), anne ve babanın öğrenim düzeyinin (Anne için: $F_{(2,209)} = .399$, $p > .05$; Baba için: $F_{(2,209)} = .785$, $p > .05$), geçmişteki ve şu andaki sosyoekonomik düzeyin (Geçmiş sosyoekonomik durum için: $F_{(2,209)} = .181$, $p > .05$; Şimdiki sosyoekonomik durum için: $F_{(2,209)} = .158$, $p > .05$), geçmişte ailede bakıma muhtaç ($t_{(210)} = -.392$, $p > .05$), fiziksel/ kronik/ psikiyatrik hastalığı bulunan veya alkol kullanım bozukluğu olan birinin olup olmama durumunun (Fiziksel hastalık için: $t_{(210)} = .114$, $p > .05$; Kronik hastalık için:

$t_{(210)} = -.227, p > .05$; Psikiyatrik hastalık için: $t_{(210)} = -.870, p > .05$; Alkol kullanımı için: $t_{(210)} = -1.654, p > .05$) ebeveynleşme puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların yaşına göre ebeveynleşme düzeyinin nasıl farklılaştığını incelemek amacıyla yapılan Bağımsız Örneklem t Testi sonucunda göre 20 yaş ve üzerindeki katılımcıların ebeveynleşme puanının ($Ort = 55.77, SS = 12.24$) 20 yaş altındaki katılımcılara göre ($Ort = 50.30, SS = 11.25$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($t_{(210)} = -2.724, p < .05$). Doğum sırasının ebeveynleşme puanları üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla varyans homojenliği sayılıştısının karşılanmaması sebebiyle Welch Analizi yapılmış olup analiz sonucuna göre doğum sırasına göre ebeveynleşme puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir ($F_{(2,119.32)} = 11.612, p < .001$). Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla post-hoc Games-Howell Testi uygulanmıştır. Buna göre Buna göre, ilk kardeşlerin ($Ort = 57.96, SS = 13.16$) ebeveynleşme düzeyleri son kardeşlere göre ($Ort = 49.76, SS = 8.50$) anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p < .05$).

Çocukluğunda ailede madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların ebeveynleşme düzeyinin ($Ort = 66.56, SS = 13.83$) olmayan katılımcılara göre ($Ort = 54.05, SS = 11.90$) anlamlı düzeyde daha yüksektir ($t_{(236)} = -3.065, p < .01$).

5.4 Utanç Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması

Utanç değişkeninin katılımcıların cinsiyetine, yaşına, öğrenim düzeyine, doğum sırasına, ebeveynlerinin birliktelik durumuna, anne ve babanın öğrenim düzeyine, geçmişteki ve şimdiki sosyoekonomik düzeye göre, ailede geçmişte bakıma muhtaç, fiziksel/ kronik/ psikiyatrik hastalığı olan, alkol veya madde kullanım bozukluğu olan birinin olup olmama durumuna göre nasıl farklılaştığını incelemek üzere iki kategorili değişkenlerde Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden fazla kategorili değişkenlerde Tek Yönlü ANOVA analizi uygulanmıştır.

Tablo 5.4 Utanç Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması

		Utanç			<i>t/F</i>	<i>p</i>
		<i>n</i>	<i>ORT</i>	<i>SS</i>		
Cinsiyet	Kadın	152	13.53	7.10	.429	.668
	Erkek	58	13.10	7.10		
Yaş	20 Altı	46	15.26	5.87	2.054	.041*
	20 ve Üstü	166	13.04	5.64		
Öğrenim Düzeyi	Lisans Altı	41	14.20	5.80	.732	.465
	Lisans ve Üzeri	171	13.36	6.70		
Doğum Sırası	İlk	100	12.06	6.37	5.972	.003
	Ortanca	50	15.78	6.60		
	Son	62	14.06	6.24		
Ebeveyn Birliktelik	Birlikte	187	13.29	6.52	-1.402	.162
	Boşanmış	25	15.24	6.53		
Anne Öğrenim Düzeyi	İlköğretim	101	14.46	6.56	1.957	.144
	Ortaöğretim	68	12.78	6.51		
	Yüksek Öğretim	43	12.53	6.36		
Baba Öğrenim Düzeyi	İlköğretim	84	14.18	6.83	1.162	.315
	Ortaöğretim	76	13.55	6.34		
	Yüksek Öğretim	52	12.42	6.29		
Geçmiş Sosyoekonomik Düzey	Düşük	39	15.64	6.92	2.806	.063
	Orta	141	12.88	6.33		
	Yüksek	32	13.78	6.60		
Şu An Sosyoekonomik Düzey	Düşük	15	14.80	6.18	1.061	.348
	Orta	163	13.69	6.65		
	Yüksek	34	12.18	6.06		
Bakım muhtaç	Hayır	193	13.44	6.47	-.627	.532
	Evet	19	14.42	7.24		
Fiziksel Hastalık	Hayır	189	13.11	6.45	-2.709	.007**
	Evet	23	16.96	6.34		
Kronik Hastalık	Hayır	146	12.27	5.99	-4.311	.000***
	Evet	66	16.29	6.87		
Psikiyatrik Hastalık	Hayır	176	12.74	6.35	-4.003	.000***
	Evet	36	17.36	5.75		

Tablo 5.4 (devamı) Utanç Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması

Alkolik	Hayır	187	13.40	6.50	-.779	.437
	Evet	25	14.48	6.84		
Madde	Hayır	203	13.47	6.50	-.588	.557
	Evet	9	14.78	7.55		

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Yapılan analiz sonuçlarına göre cinsiyetin ($t_{(208)} = .429$, $p > .05$), öğrenim düzeyinin ($t_{(210)} = .732$, $p > .05$), ebeveyn birliktelik durumunun ($t_{(210)} = -1.402$, $p > .05$), anne ve babanın öğrenim düzeyinin (Anne için: $F_{(2,209)} = 1.957$, $p > .05$; Baba için: $F_{(2,209)} = 1.162$, $p > .05$), geçmişteki ve şu andaki sosyoekonomik düzeyin (Geçmiş sosyoekonomik durum için: $F_{(2,209)} = 2.806$, $p > .05$; Şimdiki sosyoekonomik durum için: $F_{(2,209)} = 1.061$, $p > .05$), geçmişte ailede bakıma muhtaç birinin varlığının ($t_{(210)} = -.627$, $p > .05$), geçmişte ailede alkol kullanım bozukluğu olan birinin varlığının ($t_{(210)} = -.779$, $p > .05$) ve geçmişte ailede madde kullanımı olan birinin varlığının ($t_{(210)} = -.588$, $p > .05$) utanç puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Doğum sırasına göre utanç puanlarının nasıl farklılaştığını incelemek amacıyla yapılan Tek Yönlü ANOVA analizi sonuçlarına göre utanç düzeyinin doğum sırasına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir ($F_{(2,209)} = 5.972$, $p < .05$). Anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek üzere yapılan post-hoc Bonferroni testine göre ilk kardeşlerin ($Ort = 12.06$, $SS = 6.37$) utanç düzeyleri ortanca kardeşlere göre ($Ort = 15.78$, $SS = 6.60$) anlamlı düzeyde daha düşüktür. Yaşı 20'nin altında olan katılımcıların ($Ort = 15.26$, $SS = 5.87$) utanç puanlarının yaşı 20 ve üzeri olan katılımcılara göre ($Ort = 13.04$, $SS = 6.64$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($t_{(210)} = 2.054$, $p < .05$). Çocukluğunda ailesinde herhangi bir hastalığa sahip katılımcılar da daha yüksek düzeyde utanç bildirmiştir. Buna göre çocukluğunda ailesinde fiziksel hastalık öyküsü olan katılımcılar ($Ort = 16.96$, $SS = 6.34$) olmayan katılımcılara ($Ort = 13.11$, $SS = 6.45$) göre ($t_{(210)} = -2.709$, $p < .05$); ailesinde kronik hastalık öyküsü olanlar ($Ort = 16.29$, $SS = 6.87$) olmayan katılımcılara ($Ort = 12.27$, $SS = 5.99$) göre ($t_{(210)} = -4.311$, $p < .05$) ve ailesinde psikiyatrik hastalık öyküsü olanlar ($Ort = 17.36$, $SS = 5.75$) olmayanlara göre ($Ort = 12.74$, $SS = 6.35$) daha yüksek utanç puanlarına sahiptir ($t_{(210)} = -4.003$, $p < .05$).

5.5 Depresyon Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması

Depresyon değişkeninin katılımcıların cinsiyetine, yaşına, öğrenim düzeyine, doğum sırasına, ebeveynlerinin birliktelik durumuna, anne ve babanın öğrenim düzeyine, geçmişteki ve şimdiki sosyoekonomik düzeye göre, ailede geçmişte bakıma muhtaç, fiziksel/ kronik/ psikiyatrik hastalığı olan, alkol veya madde kullanım bozukluğu olan birinin olup olmama durumuna göre nasıl farklılaştığını incelemek üzere iki kategorili değişkenlerde Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden fazla kategorili değişkenlerde Tek Yönlü ANOVA analizi uygulanmıştır.

Tablo 5.5 Depresyon Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması

		Depresyon			<i>t/F</i>	<i>p</i>
		<i>n</i>	<i>ORT</i>	<i>SS</i>		
Cinsiyet	Kadın	152	9.38	5.15	.980	.328
	Erkek	58	8.59	5.54		
Yaş	20 Altı	46	9.85	5.40	.651	.516
	20 ve Üzeri	166	8.01	5.22		
Öğrenim Düzeyi	Lisans Altı	41	9.22	5.09	.954	.341
	Lisans ve Üzeri	171	9.19	5.31		
Doğum Sırası	İlk	100	8.43	5.42	2.382	.095
	Ortanca	50	10.34	4.77		
	Son	62	9.50	5.23		
Ebeveyn Birliktelik	Birlikte	187	9.03	5.25	.583	.560
	Boşanmış	25	10.44	5.20		
Anne Öğrenim Düzeyi	İlköğretim	101	9.63	5.11	.720	.488
	Ortaöğretim	68	8.96	5.51		
	Yüksek Öğretim	43	8.56	5.62		
	İlköğretim	84	9.69	5.29		
Baba Öğrenim Düzeyi	Ortaöğretim	76	9.18	5.18	.962	.384
	Yüksek Öğretim	52	8.40	5.32		
	Düşük	39	9.51	5.41		
Geçmiş Sosyoekonomik Düzey	Orta	141	8.94	5.20	.524	.593
	Yüksek	32	9.91	5.41		

Tablo 5.5 (devamı) Depresyon Değişkeninin Demografik Verilere Göre Karşılaştırılması

Şu An	Düşük	15	10.20	4.55		
Sosyoekonomik Düzey	Orta	163	9.29	5.26	.835	.435
	Yüksek	34	8.26	5.52		
Bakım muhtaç	Hayır	193	9.27	5.13	.671	.503
	Evet	19	8.42	6.50		
Fiziksel Hastalık	Hayır	189	8.98	5.28	-1.669	.097
	Evet	23	10.91	4.81		
Kronik Hastalık	Hayır	146	8.34	4.89	-3.605	.000***
	Evet	66	11.08	5.57		
Psikiyatrik Hastalık	Hayır	176	8.73	4.98	-2.869	.005**
	Evet	36	11.44	6.00		
Alkolik	Hayır	187	9.13	5.26	-.452	.652
	Evet	25	9.64	5.27		
Madde	Hayır	203	9.14	5.28	-.664	.507
	Evet	9	10.33	4.90		

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Yapılan analiz sonuçlarına göre cinsiyetin ($t_{(208)} = .980, p > .05$), yaşın ($t_{(210)} = .651, p > .05$), öğrenim düzeyinin ($t_{(210)} = .954, p > .05$), doğum sırasının ($F_{(2,209)} = 2.382, p > .05$), ebeveyn birliktelik durumunun ($t_{(210)} = .583, p > .05$), anne ve babanın öğrenim düzeyinin (Anne için: $F_{(2,209)} = .720, p > .05$; Baba için: $F_{(2,209)} = .962, p > .05$), geçmişteki ve şu andaki sosyoekonomik düzeyin (Geçmiş sosyoekonomik durum için: $F_{(2,209)} = .524, p > .05$; Şimdiki sosyoekonomik durum için: $F_{(2,209)} = .835, p > .05$), geçmişte ailede bakıma muhtaç ($t_{(210)} = .671, p > .05$), fiziksel hastalığı bulunan birinin varlığının ($t_{(210)} = -1.669, p > .05$), alkol kullanım bozukluğu olan birinin varlığının ($t_{(210)} = -.452, p > .05$) ve madde kullanımı olan birinin varlığının ($t_{(210)} = -.664, p > .05$) depresyon puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Çocukluğunda ailesinde kronik hastalığı bulunan biri olduğunu bildiren katılımcıların depresyon düzeyi ($Ort = 11.08, SS = 5.57$), ailesinde çocukluğunda kronik hastalık öyküsü olmayan katılımcılara göre ($Ort = 8.34, SS = 4.89$) anlamlı düzeyde daha yüksektir ($t_{(236)} = -3.605, p < .05$). Benzer şekilde çocukluğunda ailesinde

psikiyatrik hastalık öyküsü bildiren katılımcıların da ($Ort= 11.44$, $SS= 6.00$) psikiyatrik hastalık öyküsü bildirmeyen katılımcılara göre ($Ort= 8.73$, $SS= 4.98$) daha yüksek düzeyde depresyon puanına sahip oldukları göze çarpmaktadır ($t_{(236)}= -2.869$, $p < .05$).

5.6 Ebeveynleşme, Utanç ve Depresyon ile Katılımcının Yaşı, Kardeş Sayısı ve Aile Geliri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Ebeveynleşme, utanç ve depresyonun hem kendi aralarındaki hem de katılımcının yaşı, kardeş sayısı ve aile geliri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda ebeveynleşme ile utanç ($r= -.123$, $p > .05$) ve depresyon ($r= -.100$, $p > .05$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, depresyon ve utanç arasında ise yüksek düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($r= .748$, $p < .05$). Aile geliri ile utanç düzeyi arasında da negatif yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur ($r= -.203$, $p < .05$). Buna göre aile geliri düştükçe katılımcının yaşadığı utanç düzeyi artış göstermektedir. Katılımcının yaşı ile ebeveynleşme düzeyi arasında pozitif ($r= .199$, $p < .05$), utanç düzeyi arasında ($r= -.149$, $p < .05$) negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 5.6 Ebeveynleşme, Utanç ve Depresyon ile Katılımcının Yaşı, Kardeş Sayısı ve Aile Geliri Arasındaki İlişkiler

	1	2	3	4	5
1. Ebeveynleşme					
2. Utanç	-.123				
3. Depresyon	-.100	.748***			
4. Yaş	.199**	-.149*	-.063		
5. Kardeş Sayısı	.020	.118	.088	.091	
6.. Aile Geliri	.141	-.203**	-.073	.160*	-.100

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7 Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Bu aşamada depresyon üzerinde ebeveynleşme ve utancın yordayıcı etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikle kontrol değişkeni olarak belirlenen ailede psikiyatrik tanı alma durumu, ailede geçmişte kronik hastalığı bulunan birinin varlığı ve “0=Erkek”, “1=Kadın” şeklinde dummy (kukla) değişken olarak düzenlenen cinsiyet hiyerarşik regresyon analizinde birinci bloğa atanmıştır. Ardından ikinci bloğa ebeveynleşme ve üçüncü bloğa utanç atanarak hiyerarşik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre 1.blokta analize dahil edilen kontrol değişkenleri cinsiyet ($Beta = -.07, t = -1.10, p > .05$) ve ailede psikiyatrik tanı öyküsü olan birinin varlığı ($Beta = .15, t = 2.29, p < .05$) ve geçmişte ailede kronik hastalığı bulunan birinin varlığı ($Beta = .21, t = 3.12, p < .05$) depresyon düzeyindeki varyansın %9'unu anlamlı düzeyde açıklamaktadır ($F_{(3,208)} = 6.59, p < .05$). 2. Modelde modele dahil edilen ebeveynleşme değişkeni depresyon varyansındaki açıklanma yüzdesine %1'lik bir katkı sunmuştur ancak bu katkı istatistiksel düzeyde anlamlı değildir ($F_{(1,207)} = 3.08, p > .05$). Son modelde regresyon modeline utanç değişkeninin de dahil edilmesiyle birlikte depresyon varyansının açıklanma yüzdesi %46 daha artmış olup ($F_{(1,206)} = 216.38, p < .05$) tüm değişkenler bir arada depresyon düzeylerindeki değişkenliğin %56.1'ini anlamlı düzeyde açıklamaktadır.

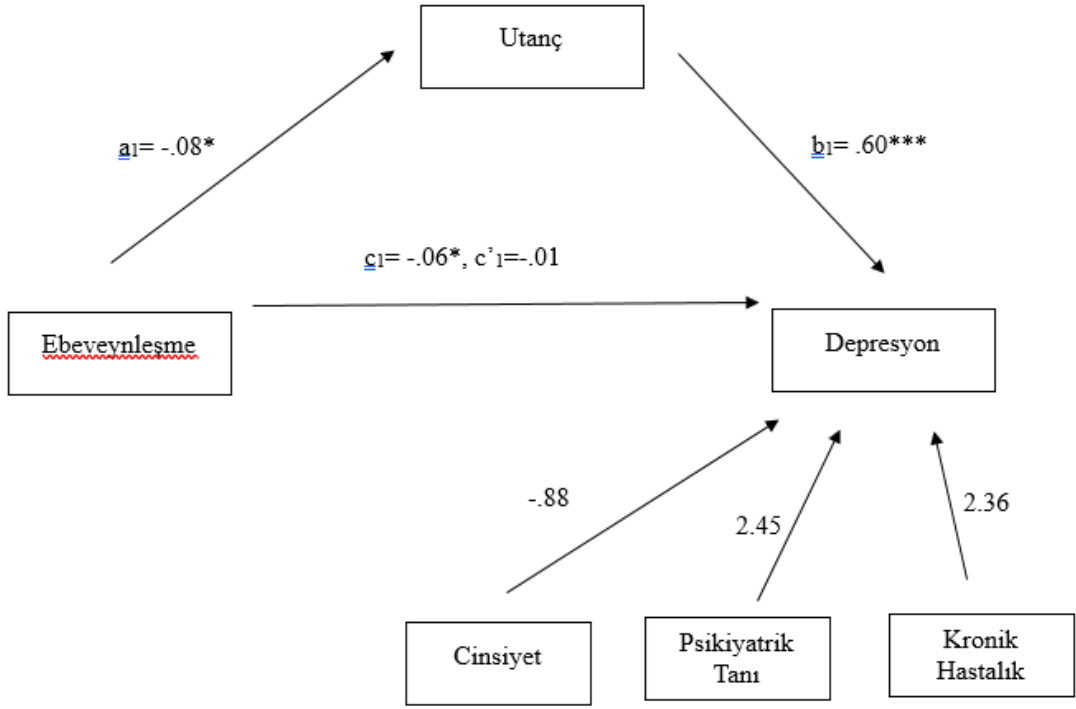
Tablo 5.7 Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Model	ΔR^2	B	S.E.	Beta	B için % 95 CI	t
1. Sabit		9.13	1.05		7.05-11.21	8.66***
Cinsiyet		-.83	.75	-.07	-2.31-.66	-1.10
Psikiyatrik Tanı	.09	2.16	.94	.15	.30-4.01	2.29*
Kronik Hastalık		2.39	.76	.21	.88-3.89	3.12***
2. Sabit		11.90	1.90		8.16-15.64	6.28***
Cinsiyet		-.88	.75	-.08	-2.36-.60	-1.17
Psikiyatrik Tanı	.09	2.25	.94	.16	.40-4.10	2.40*
Kronik Hastalık		2.39	.76	.21	.89-3.89	3.15***
Ebeveynleşme	.01	-.05	.03	-.12	-.11-.01	-1.76
3. Sabit		1.70	1.50		-1.25-4.66	1.14
Cinsiyet		-.30	.53	-.03	-1.34-.74	-.57
Psikiyatrik Tanı	.09	-.11	.68	-.01	-1.44-1.22	-.16
Kronik Hastalık		.36	.55	.03	-.72-1.44	.66
Ebeveynleşme	.01	-.01	.02	-.01	-.04-.04	-.23
Utanaç	.46	.59	.04	.74	.51-.67	14.71***

5.8 Ebeveynleşme ve Depresyon Arasındaki İlişkide Utancın Aracı Rolünün İncelenmesi

Ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı rolünün incelenmesi amacıyla Zhao, Lynch ve Chen'in (2010) önerisi doğrultusunda aracılık analizine başlamak için klasik regresyon varsayımlarını sınımadan direkt olarak aracılık analizine geçilmiştir. Analizi gerçekleştirmek için SPSS için Hayes'in Process Macro eklentisinde (2017) Model 4 kullanılmıştır.

Aracılık analizinde cinsiyet, ailede geçmişte psikiyatrik tanısı olan birinin varlığı ve ailede geçmişte kronik hastalığı olan birinin varlığı kontrol değişkeni olarak girilmiştir. Cinsiyetin ($B = -.88$, $SH = .78$, $t = -1.14$, $p > .05$, %95 GA [-2.41, .65]) depresyon üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, ancak ailede geçmişte psikiyatrik tanı almış birinin varlığının ($B = 2.45$, $SH = .95$, $t = 2.58$, $p < .05$, %95 GA [.58, 4.32]) ve geçmişte ailede kronik hastalığı olan birinin varlığının ($B = 2.36$, $SH = .77$, $t = 3.08$, $p < .05$, %95 GA [.85, 3.87]) depresyon üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Aracılık analizinin sonucuna göre yordayıcı değişken olan ebeveynleşmenin aracı değişken olan utanç üzerindeki doğrudan etkisi (a_1) anlamlı ($B = -.08$, $SH = .03$, $t = -2.35$, $p < .05$, %95 GA [-.15, -.01]), yordanan değişken olan depresyon üzerinde utancın doğrudan etkisinin anlamlı olduğu (b_1) ($B = .60$, $SH = .04$, $t = 14.83$, $p < .001$, %95 GA [.52, .68]), yordayıcı değişken olan ebeveynleşmenin depresyon üzerindeki doğrudan etkisinin (c'_1) ($B = -.01$, $SH = .02$, $t = -.34$, $p > .05$, %95 GA [-.05, .03]) anlamsız ama toplam etkisinin (c_1) ($B = -.06$, $SH = .03$, $t = -1.93$, $p < .05$, %95 GA [-.11, -.00]) anlamlı olduğu gözlenmiştir. Ebeveynleşmenin depresyon üzerindeki etkisinde utancın aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı için yapılan 5000 kişilik bootstrap yöntemine sonuçlarına göre aracı değişkene ait toplam dolaylı etkinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($B = -.0485$, $SH = .0211$, %95 GA [-.0892, -.0064]).

Şekil 5.1 Ebeveynleşme ve Depresyon Arasındaki İlişkinin Utanç Aracılığıyla Açıklandığı Paralel Çoklu Aracı Değişken Analizi

5.9 Ebeveynleşme Alt Ölçeklerinin Normal Dağılıma Uygunluğunun ve İç Tutarlılığının İncelenmesi

Araştırmada kullanılan ebeveynleşme ölçeğinin alt ölçeklerinin dağılımlarının normal dağılıma uygun olup olmadığını değerlendirmek üzere verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Tüm değerlerin $[-1,5, +1,5]$ aralığında olduğu görülmüş, verilerin normal dağıldığı kararı verilmiştir (George ve Mallery, 2010). Araştırmada kullanılan ölçeklerin iç tutarlılıkları Cronbach Alpha değerleri hesaplanarak kontrol edilmiştir.

Tablo 5.8 Ebeveynleşme Alt Ölçeklerinin Normal Dağılıma Uygunluğunun Test Edilmesi

Ölçekler	Cr. Alpha	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme	.88	.493	-.470
Algılanan Yarar	.76	-.423	-.477
Kardeş Odaklı Ebeveynleşme	.79	1.009	.3964

5.10 Ebeveynleşme Alt Ölçekleri ile Utanç ve Depresyon Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Ebeveynleşme ölçeği alt ölçekleri ile utanç ve depresyon arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda ebeveyn ve kardeş odaklı ebeveynleşme ile utanç ve depresyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken algılanan yarar ile utanç arasında ($r = -.45, p < .05$) ve algılanan yarar ile depresyon arasında ($r = -.36, p < .05$) negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Utanç ve depresyon düzeyleri arasında ise pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişki mevcuttur ($r = .75, p < .05$).

Tablo 5.9 Ebeveynleşme Alt Ölçekleri ile Utanç ve Depresyon Arasındaki İlişkiler

	1	2	3	4
1.Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme				
2.Algılanan Yarar	.07			
3.Kardeş Odaklı Ebeveynleşme	.56***	-.12		
4.Utanç	.07	-.45***	.03	
5.Depresyon	.07	-.36***	-.01	.75***

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.11 Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Bu aşamada depresyon üzerinde ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve utancın yordayıcı etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikle kontrol değişkeni olarak belirlenen ailede psikiyatrik tanı alma durumu, ailede geçmişte kronik hastalığı bulunan birinin varlığı ve “0=Erkek”, “1=Kadın” şeklinde dummy (kukla) değişken olarak düzenlenen cinsiyet hiyerarşik regresyon analizinde birinci bloğa atanmıştır. Ardından ikinci bloğa ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve üçüncü bloğa utanç atanarak hiyerarşik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre 1.blokta analize dahil edilen kontrol değişkenleri cinsiyet ($Beta = -.07$, $t = -1.07$, $p > .05$) ve ailede psikiyatrik tanı öyküsü olan birinin varlığı ($Beta = .17$, $t = 2.44$, $p < .05$) ve geçmişte ailede kronik hastalığı bulunan birinin varlığı ($Beta = .21$, $t = 3.07$, $p < .05$) depresyon düzeyindeki varyansın %9'unu anlamlı düzeyde açıklamaktadır ($F_{(3,206)} = 6.53$, $p < .05$). 2. Modelde modele dahil edilen ebeveyn odaklı ebeveynleşme değişkeni depresyon varyansındaki açıklanma yüzdesine anlamlı bir katkı sunmamıştır ($F_{(1,207)} = .013$, $p > .05$). Son modelde regresyon modeline utanç değişkeninin de dahil edilmesiyle birlikte depresyon varyansının açıklanma yüzdesi %48 daha artmış olup ($F_{(1,206)} = 227.48$, $p < .05$) tüm değişkenler bir arada depresyon düzeylerindeki değişkenliğin %56.8'ini anlamlı düzeyde açıklamaktadır.

Tablo 5.10 Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Model	ΔR^2	B	S.E.	Beta	B için % 95 CI	t
1. Sabit		8.29	.48		7.33-9.24	17.10 ^{***}
Cinsiyet		-.83	.78	-.07	-2.37-.71	-1.07
Psikiyatrik Tanı	.09	2.32	.95	.17	.44-4.20	2.44*
Kronik Hastalık		2.37	.77	.21	.85-3.89	3.07 ^{**}
2. Sabit		8.18	1.07		6.08-10.28	7.67 ^{***}
Cinsiyet		-.84	.78	-.07	-2.38-.71	-1.07
Psikiyatrik Tanı	.09	2.31	.96	.16	.41-4.20	2.40*
Kronik Hastalık		2.35	.78	.21	.82-3.89	3.02 ^{**}
Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme	.00	.01	.04	.01	-.77-.09	.11
3. Sabit		1.03	.87		-.69-2.76	1.18
Cinsiyet		-.54	.54	-.05	-1.61-.52	-1.01
Psikiyatrik Tanı	.09	-.04	.68	-.00	-1.31-1.38	.05
Kronik Hastalık		.43	.55	.04	-.66-1.52	.78
Ebeveyn Odaklı Ebeveynleşme	.00	-.00	.03	-.00	-.05-.06	.12
Utancı	.48	.60	.04	.74	.52-.68	15.08 ^{***}

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.12 Kardeş Odaklı Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Bu aşamada depresyon üzerinde kardeş odaklı ebeveynleşme ve utancın yordayıcı etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikle kontrol değişkeni olarak belirlenen ailede psikiyatrik tanı alma durumu, ailede geçmişte kronik hastalığı bulunan birinin varlığı ve “0=Erkek”, “1=Kadın” şeklinde dummy (kukla) değişken olarak düzenlenen cinsiyet hiyerarşik regresyon analizinde birinci bloğa atanmıştır. Ardından ikinci bloğa kardeş odaklı ebeveynleşme ve üçüncü bloğa utanç atanarak hiyerarşik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre 1.blokta analize dahil edilen kontrol değişkenleri cinsiyet ($Beta = -.07, t = -1.07, p > .05$) ve ailede psikiyatrik tanı öyküsü olan birinin varlığı ($Beta = .17, t = 2.44, p < .05$) ve geçmişte ailede kronik hastalığı bulunan birinin varlığı ($Beta = .21, t = 3.07, p < .05$) depresyon düzeyindeki varyansın %9'unu anlamlı düzeyde açıklamaktadır ($F_{(3,206)} = 6.53, p < .05$). 2. Modelde modele dahil edilen kardeş odaklı ebeveynleşme değişkeni depresyon varyansındaki açıklanma yüzdesine anlamlı bir katkı sunmamıştır ($F_{(1,207)} = .683, p > .05$). Son modelde regresyon modeline utanç değişkeninin de dahil edilmesiyle birlikte depresyon varyansının açıklanma yüzdesi %48 daha artmış olup ($F_{(1,206)} = 227.00, p < .05$) tüm değişkenler bir arada depresyon düzeylerindeki değişkenliğin %56.9'unu anlamlı düzeyde açıklamaktadır.

Tablo 5.11 Kardeş Odaklı Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Model	ΔR^2	B	S.E.	Beta	B için % 95 CI	t
1. Sabit		8.29	.48		7.33-9.24	17.10***
Cinsiyet		-.83	.78	-.07	-2.37-.71	-1.07
Psikiyatrik Tanı	.09	2.32	.95	.17	.44-4.20	2.44*
Kronik Hastalık		2.37	.77	.21	.85-3.89	3.07**
2. Sabit		8.93	.91		7.12-10.73	9.76***
Cinsiyet		-.81	.78	-.07	-2.35-.74	-1.03
Psikiyatrik Tanı	.09	2.42	.96	.17	.53-4.31	2.52*
Kronik Hastalık		2.37	.77	.21	.85-3.89	3.07**
Kardeş Odaklı Ebeveynleşme	.00	-.07	.09	-.06	-.24-.10	-.83
3. Sabit		1.48	.80		-.10-3.06	1.84
Cinsiyet		-.53	.54	-.05	-1.59-.54	-.98
Psikiyatrik Tanı	.09	.11	.68	-.01	-1.24-1.45	.15
Kronik Hastalık		.44	.55	.04	-.64-1.52	.81
Kardeş Odaklı Ebeveynleşme	.00	-.04	.06	-.03	-.15-.08	-.67
Utancı	.48	.60	.04	.74	.52-.68	15.07***

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.13 Algılanan Yarar ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Bu aşamada depresyon üzerinde algılanan yarar ve utancın yordayıcı etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikle kontrol değişkeni olarak belirlenen ailede psikiyatrik tanı alma durumu, ailede geçmişte kronik hastalığı bulunan birinin varlığı ve “0=Erkek”, “1=Kadın” şeklinde dummy (kukla) değişken olarak düzenlenen cinsiyet hiyerarşik regresyon analizinde birinci bloğa atanmıştır. Ardından ikinci bloğa algılanan yarar ve üçüncü bloğa utanç atanarak hiyerarşik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre 1.blokta analize dahil edilen kontrol değişkenleri cinsiyet ($Beta = -.07, t = -1.07, p > .05$) ve ailede psikiyatrik tanı öyküsü olan birinin varlığı ($Beta = .17, t = 2.44, p < .05$) ve geçmişte ailede kronik hastalığı bulunan birinin varlığı ($Beta = .21, t = 3.07, p < .05$) depresyon düzeyindeki varyansın %9'unu anlamlı düzeyde açıklamaktadır ($F_{(3,206)} = 6.53, p < .05$). 2. Modelde modele dahil edilen algılanan yarar değişkeni depresyon varyansındaki açıklanma yüzdesine %9'luk istatistiksel olarak anlamlı bir katkı sunmuştur ($F_{(1,205)} = 22.52, p < .05$). Son modelde regresyon modeline utanç değişkeninin de dahil edilmesiyle birlikte depresyon varyansının açıklanma yüzdesi %39 daha artmış olup ($F_{(1,204)} = 185.32, p < .05$) tüm değişkenler bir arada depresyon düzeylerindeki değişkenliğin %56.9'unu anlamlı düzeyde açıklamaktadır.

Tablo 5.12 Algılanan Yarar ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

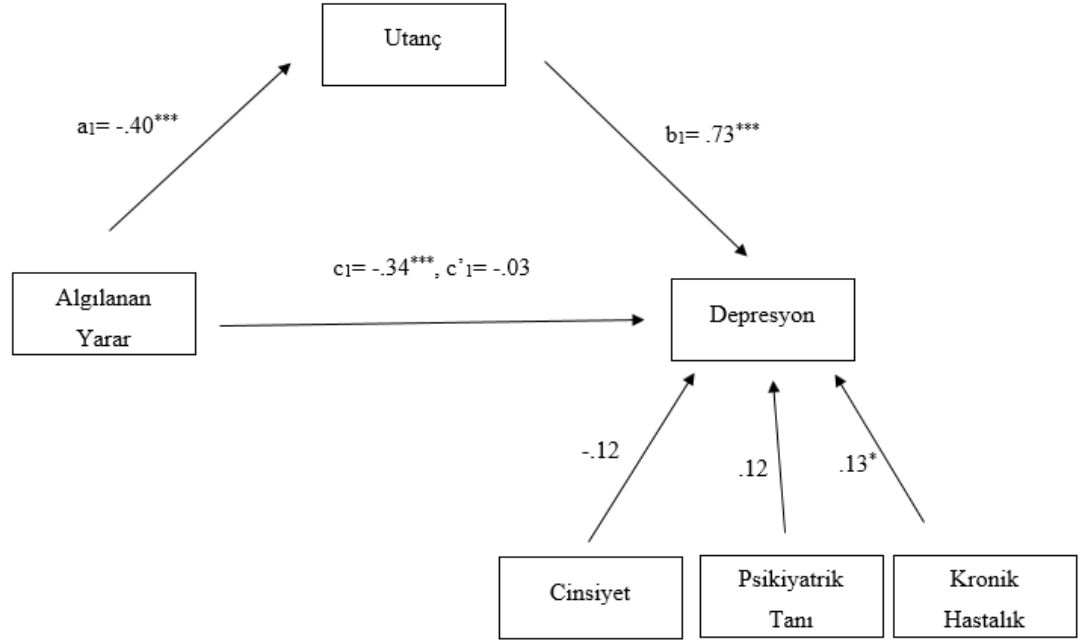
Model	ΔR^2	B	S.E.	Beta	B için % 95 CI	t
1. Sabit		8.29	.48		7.33-9.24	17.10***
Cinsiyet		-.83	.78	-.07	-2.37-.71	-1.07
Psikiyatrik Tanı	.09	2.32	.95	.17	.44-4.20	2.44*
Kronik Hastalık		2.37	.77	.21	.85-3.89	3.07**
2. Sabit		15.91	1.67		12.61-19.20	9.52***
Cinsiyet		-1.47	.76	-.13	-2.96-.02	-1.94
Psikiyatrik Tanı	.09	1.64	.92	.12	-.17-3.44	1.78
Kronik Hastalık		1.51	.76	.13	.02-3.00	2.00*
Algılanan Yarar	.09	-.342	.07	-.32	-.48-(-.20)	-4.75***
3. Sabit		1.90	1.59		-1.23-5.04	1.20
Cinsiyet		-.60	.55	-.05	-1.69-.49	-1.09
Psikiyatrik Tanı	.09	-.02	.68	-.00	-1.31-1.35	.03
Kronik Hastalık		.39	.55	.03	-.70-1.48	.71
Algılanan Yarar	.09	-.03	.06	-.03	-.14-.08	-.54
Utanc	.39	.59	.04	.73	.51-.68	13.61***

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.14 Algılanan Yarar ve Depresyon Arasındaki İlişkide Utancın Aracı Rolünün İncelenmesi

Algılanan yarar ve depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı rolünün incelenmesi amacıyla Zhao, Lynch ve Chen'in (2010) önerisi doğrultusunda aracılık analizine başlamak için klasik regresyon varsayımlarını sınımadan direkt olarak aracılık analizine geçilmiştir. Analizi gerçekleştirmek için SPSS için Hayes'in Process Macro eklentisinde (2017) Model 4 kullanılmıştır.

Aracılık analizinde cinsiyet, ailede geçmişte psikiyatrik tanısı olan birinin varlığı ve ailede geçmişte kronik hastalığı olan birinin varlığı kontrol değişkeni olarak girilmiştir. Cinsiyetin ($B = -.12$, $SH = .76$, $t = -1.94$, $p > .05$, %95 GA [-2.96, .03]) ve ailede psikiyatrik tanısı olan birinin varlığının ($B = .12$, $SH = .92$, $t = 1.78$, $p > .05$, %95 GA [-.17, 3.44]) depresyon üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, ancak ailede geçmişte kronik hastalık tanısı almış birinin varlığının ($B = .13$, $SH = .76$, $t = 2.00$, $p < .05$, %95 GA [.02, 3.00]) depresyon üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Aracılık analizinin sonucuna göre yordayıcı değişken olan algılanan yararın aracı değişken olan utanç üzerindeki doğrudan etkisi (a_1) anlamlıdır ($B = -.40$, $SH = .08$, $t = -6.26$, $p < .05$, %95 GA [-.69, -.36]). Kurulan model doğrultusunda yapılan analiz sonuçlarına göre yordanan değişken olan depresyon üzerinde utancın doğrudan etkisinin (b_1) ($B = .73$, $SH = .04$, $t = 13.61$, $p < .001$, %95 GA [.51, .68]) anlamlı olduğu, yordayıcı değişken olan algılanan yararın depresyon üzerindeki doğrudan etkisinin (c'_1) ($B = -.03$, $SH = .06$, $t = -.54$, $p > .05$, %95 GA [-.14, .08]) anlamsız ve toplam etkisinin (c_1) ($B = -.34$, $SH = .07$, $t = -4.75$, $p < .05$, %95 GA [-.48, -.20]) anlamlı olduğu gözlenmiştir. Algılanan yararın depresyon üzerindeki etkisinde utancın aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı için yapılan 5000 kişilik bootstrap yöntemine sonuçlarına göre aracı değişkene ait toplam dolaylı etkinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($B = -.2917$, $SH = .0503$, %95 GA [-.3941, -.1968]).

Şekil 5.2 Algılanan Yarar ve Depresyon Arasındaki İlişkinin Utanç Aracılığıyla Açıklandığı Kontrol Değişkenli Aracı Değişken Analizi

BÖLÜM 6

6. TARTIŞMA

6.1 Sosyodemografik Değişkenlerin Ebeveynleşme, Depresyon ve Utanç Üzerindeki Etkisi

Araştırmanın amacı, ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı etkisinin değerlendirilmesidir. Bununla birlikte bu çalışmada ebeveynleşme, depresyon ve utanç kavramları ile ilişkili olabileceği düşünülen cinsiyet, doğum sırası ve ailenin sosyoekonomik düzeyi değişkenleriyle ilgili hipotezler değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, değişkenlerin daha kapsamlı ele alınması açısından katılımcılara sorulan diğer sosyodemografik değişkenler de (yaş, öğrenim düzeyi, kardeş sayısı, ebeveyn birliktelik durumu, anne ve babanın öğrenim düzeyi, geçmişte ailede bakıma muhtaç, fiziksel/ kronik/ psikiyatrik hastalığı bulunan, alkol veya madde kullanım bozukluğu olan birinin olup olmama durumu) incelenmiştir. Araştırmanın ilk hipotezi doğrultusunda sosyodemografik değişkenlerin ebeveynleşme, depresyon ve utanç üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Ebeveynleşme düzeylerinde sosyodemografik değişkenlerden cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığı bağımsız örneklem t testi ile değerlendirilmiş, ebeveynleşme düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark beklenmiş ve kadınların ebeveynleşme düzeyinin erkeklerden daha yüksek olacağı düşünülmüştür. Beklentinin aksine, ebeveynleşme düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Alanyazındaki çalışmalara bakıldığında, ebeveynleşmenin cinsiyet açısından farklılaştığı çalışma (Stein vd., 1999) olduğu gibi cinsiyetin fark yaratmadığı çalışmalar (Arıkan Çolak, 2019; Peris, Morey, Cummings ve Emery, 2008) da mevcuttur.

Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde, uluslararası çalışmalarda kız çocuklarının ailede denge kuran, problem çözen bir konumda bulunduğu belirtilmektedir (Schier vd., 2014; Vuchinich vd., 1988). Aynı şekilde, Türk kültüründe kız çocuklarının daha çok talep edilen, ricada bulunulan bir konuma indirildiği de bilinmektedir (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). Bu yüzden, bu çalışmada cinsiyetin ebeveynleşme açısından bir fark yaratmaması, başka faktörlerin bu sonuç üzerinde rol oynayabileceğini fark ettirmiştir. Örneğin, Thomas (2017) tarafından ebeveynleşme ve cinsiyet ilişkisini inceleyen araştırmada, hangi ebeveyn ile ebeveynleşme gerçekleştiğinin önemi üzerinde durulmuştur. Kızların anne rollerini üstlenirken erkeklerin baba rollerini üstlendiği durumlarda, ebeveynleşmenin daha görülür olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden gelecek araştırmalarda, hangi ebeveyn ile ebeveynleşmenin gerçekleştiğine dair değerlendirmelerin yapılması önerilmektedir.

Doğum sırası, ebeveynleşmede farklılık yaratabileceği düşünülen demografik değişkenlerden biridir. Ebeveynleşme düzeylerinde doğum sırasına göre anlamlı bir fark olacağı ve ailede ilk kardeş olmanın, ortanca ve son kardeş olmaya göre ebeveynleşme açısından anlamlı düzeyde farklılaşacağı düşünülmüştür. Böylece, tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmeye alınmıştır. Bu değerlendirmede, ebeveynleşme düzeylerinde doğum sırasına göre anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Devamında yapılan istatistiksel analiz sonrasında ise, ilk kardeşlerin ebeveynleşme düzeylerinin son kardeşlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Alanyazına bakıldığında, doğum sırasının ebeveynleşme üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu, ailedeki ilk çocukların ortanca ve son çocuklara göre ebeveynlere destek olmada daha çok sorumluluk aldığına dair bulgular görülmektedir (Brody, Stoneman ve Burke, 1987; Burke, 2003). Bu bulgular, bu çalışmanın sonucunu desteklemektedir. Ebeveynler, hem kendilerine maddi ve manevi anlamda yardımcı olmaları açısından hem de diğer çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri açısından ilk çocuklarına ihtiyaç duymaktadır. İlk çocukların üzerindeki bu sonuç, terapilerde geriye dönük ebeveynleşmesi olan danışanlarla çalışırken büyük önem kazanmaktadır. Gelecek çalışmalar için de yorum yapmak gerekirse, ebeveynleşme ve doğum sırası ilişkisi için sadece bu örnekte değil, farklı yaş gruplarında ve farklı kültürlerde de doğum sırasının ebeveynleşme üzerindeki etkisi incelenmesi gerekmektedir. Böylece, ebeveynleşme kavramı üzerinde önemli bir değişken olduğu bilinen doğum sırası, birbirinden farklı örneklerde incelenerek alanyazın için çeşitlilik oluşturmaktadır.

Ebeveynleşme kavramında, ailenin sosyoekonomik düzeyinin önemli bir yer edindiği düşünülmektedir. Alanyazın incelendiğinde, ebeveynleşme ile ailenin sosyoekonomik düzeyinin ilişkili olabileceğine dair çalışmalar (Kağıtçıbaşı, 2007; Karagöbek, 2014) mevcuttur. Düşük sosyoekonomik düzeye sahip ailelerdeki bireylerin ebeveynleşme puanlarının daha yüksek olduğuna yönelik araştırmalar da bulunmaktadır (Winton, 2002). Bu çalışmada ebeveynleşme puanlarında sosyoekonomik düzey açısından anlamlı bir fark beklenmiş ve düşük sosyoekonomik düzeye sahip katılımcıların ebeveynleşme düzeyinin, orta ve yüksek sosyoekonomik düzeye sahip katılımcıların ebeveynleşme düzeylerinden daha fazla olacağı düşünülmüştür. Analiz sonucuna göre beklenilenin aksine, ebeveynleşme düzeylerinde ailenin sosyoekonomik düzeyi açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre, ebeveynleşme puanlarında ailenin sosyoekonomik düzeyi açısından anlamlı farkın olmaması, katılımcıların çoğunun lisans düzeyinde eğitim görmesinden kaynaklanabilmektedir. Yoksul ailelere sahip olan ergenlerin ebeveynleşme ile ilişkisini inceleyen bir araştırmada, okul okumanın ergenlerin bilişsel ve duygusal gelişimleri ile sosyal davranışları için bir fırsat olduğu dile getirilmektedir (Nurwianti, Poerwandari ve Ginanjar, 2018). Bu sebeple, sosyoekonomik açıdan düşük düzeyli aileye sahip olan ebeveynleşmiş çocuklar için bakıldığında, okul ve eğitimin koruyucu faktör gibi ele alınabildiği düşünülmektedir. Sonuç olarak, bu çalışmada katılımcıların çoğunun lisans düzeyinde eğitim görmesi ile sosyoekonomik düzey açısından ebeveynleşme puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmaması ilişkilendirilebilmektedir. Gelecek çalışmalar; birbirinden farklı eğitim düzeylerinde araştırmalar yaparak ebeveynleşme puanlarında sosyoekonomik düzeyler açısından farklılaşmayı daha detaylı inceleme fırsatı bulmalıdır. Böylece, alanyazındaki çalışmalarca desteklenen ve araştırmanın beklentileri olan ebeveynleşmenin sosyoekonomik açıdan farklılaşacağı ve düşük sosyoekonomik düzeye sahip ailelerde ebeveynleşmenin daha fazla olacağı tahminleri daha detaylı bir biçimde ele alınmış olacak ve düşük sosyoekonomik düzeye sahip ailelerde ebeveynleşmeye dair yüksek olasılığı engelleme çalışmaları yapılabilecektir.

Araştırmada değerlendirilen diğer sosyodemografik değişkenlerin ebeveynleşme düzeylerinde anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığı incelenmiş; öğrenim düzeyi, ebeveyn birliktelik durumu, anne ve babanın öğrenim düzeyi, geçmişte ailede bakıma muhtaç, fiziksel/kronik/psikiyatrik hastalığı bulunan veya alkol kullanım bozukluğu olan birinin olup olmama değişkenlerinin ebeveynleşme puanları üzerinde

anlamli bir etkisinin olmadigi tespit edilmiştir. Buna rağmen, ebeveynleşme kavramı ile yakından ilişkili olabileceği düşünülen değişkenlerin tartışılması gerektiği düşünülmektedir.

Bu değişkenlerden ilki, ebeveyn birliktelik durumudur. Alanyazına bakıldığında, ebeveynleşme ile ebeveyn boşanması arasında anlamlı ilişki bulunan çalışmalar mevcuttur (Perrin, Ehrenberg ve Hunter, 2013; Wallerstein, 1985). Bir çalışmada, ebeveynleri boşanmış kişilerin, çocukken ebeveynleşmeyi deneyimleme riskinin, boşanmamış ailedeki kişilere göre iki kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Jurkovic vd., 2000). Alanyazındaki çalışmaların aksine, bu çalışmada yapılan analiz sonucu, ebeveyn birliktelik durumunun ebeveynleşme düzeyleri üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçta önemli olduğu düşünülen etken, ebeveyn boşanması sonrası çocuğun kiminle yaşamaya devam ettiğidir. Literatüre bakıldığında, boşanma sonrası annelerin çocuklarıyla akranlarmış gibi bir ilişki kurduğu, ailevi, mali ve ilişki konularında çocuklarından tavsiye ve destek isterken annelik rollerinden vazgeçebildikleri belirtilmektedir (Glenwick ve Mowrey, 1886). Boşanma sonrası özellikle anneleriyle yaşayan çocukların anne-çocuk ilişkisindeki sınırların zarar gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Bu yüzden, ebeveynleşme ve boşanma arasındaki ilişkide, boşanma sonrası hangi ebeveyn ile yaşamaya devam edildiği önemli bir faktör olmaktadır. Ebeveynleşme ile ilgili gelecek çalışmalar, boşanma sonrası çocuğun içinde bulunduğu diğer koşullara da değinmelidir.

Ebeveynleşme ile demografik değişkenlerin ilişkisinde, çocukken ailede madde kullanım bozukluğu olan birinin olduğu durum da incelenmek istenmiştir. Bunun sebebi, literatüre bakıldığında, geçmişte madde bağımlısı olan aile bireylerine bakım veren ve sorumluluk alan çocukların ebeveynleşme yaşadığı ortaya çıkmıştır (Barnett ve Parker, 1998). Bu çalışmada yapılan bağımsız örneklem t test analizi sonucunda, çocukluğunda ailesinde madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların ebeveynleşme düzeylerinde anlamlı bir farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocukluğunda ailesinde madde kullanım bozukluğu olan biri olan katılımcıların ebeveynleşme düzeyi, çocukluğunda ailesinde madde kullanım bozukluğu olan biri olmayan katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuca göre, klinik ortamda yapılan terapi ve tedaviler düşünüldüğünde, danışanların ailesinde madde kullanım bozukluğuna sahip biri olduğunda, ebeveynleşme yaşanma ihtimali gözden geçirilmelidir. Burada not edilmesi gereken şey, ailesinde madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların dokuz kişi olmasıdır. Bu yüzden analizi dikkatli bir şekilde

yorumlamak gerekir. Gelecek çalışmalar, ebeveynleşmeyi ele alırken geçmişte ailesinde madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların sayısının daha fazla olmasını sağlamalı ve bu çalışmadaki dokuz kişinin aksine, onlarca ya da yüzlerce kişi ile yeni çalışmalar yapılarak daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmalıdır.

Depresyon ile demografik değişkenler arasındaki ilişkide, ilk olarak cinsiyet değişkeni ele alınmıştır. Alanyazına bakıldığında, kadınların depresyona yakalanma riskinin erkeklerden daha fazla olduğu görülmekte; kız ergenlerin erkek ergenlere göre daha yüksek depresyon puanları aldığı çalışmalar bulunmaktadır (Angold, Costello, Erkanli ve Worthman, 1999; Coryell, Endicott ve Keller, 1992). Alanyazınla ilişkili olarak bu çalışmada, depresyon düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark olacağı ve kadınların depresyon puanlarının erkeklerin depresyon puanlarından daha yüksek olacağı beklenmiştir. Bunun üzerine, cinsiyetin depresyon üzerindeki etkisi incelenmek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmış, depresyon puanlarında kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu çalışmada, depresyonda cinsiyete göre anlamlı bir farkın bulunmaması, depresyon ve cinsiyet arasındaki ilişkide üçüncü faktörlerin etkisini düşündürmektedir. Cinsiyet farkları ile depresyon arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada, kızlar ve erkeklerin sahip olduğu sosyal konumun, depresyon puanlarındaki farklılaşmayla ilişkilendirildiği belirtilmektedir. Düşük sosyal konum olarak da isimlendirilen sosyal ilişkilerin zayıf olması durumu, cinsiyet farklılıkları ile depresyon arasında bir aracı etki olarak görülmektedir (Wirback, 2018). Bu araştırmada depresyon puanlarında kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir farkın bulunmaması, sosyal konum gibi üçüncü faktörlerin etkisinin olabileceği sonucunu göstermektedir. Gelecek çalışmalar cinsiyetin depresyon üzerindeki etkisini, ilişkili olabileceği düşünülen üçüncü faktörlerin katılımıyla incelemelidir.

Depresyon kavramında, doğum sırasının önemli bir yer edindiği düşünülmektedir. Alanyazın incelendiğinde, depresyon düzeyinde doğum sırasına göre anlamlı bir farkın saptandığı çalışmalar mevcuttur (Easey vd., 2019; Yılmazel ve Günay; 2012). Bu çalışmada, depresyon düzeylerinde doğum sırasına göre anlamlı bir fark beklenmiş ve ilk çocukların depresyon düzeyinin, ortanca ve son çocukların depresyon düzeylerinden daha fazla olacağı düşünülmüştür. Bunun üzerine, depresyonun ilk, ortanca ve son çocuk olmaya göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Beklentilerin aksine, bu çalışmada depresyon düzeylerinde doğum sırasına göre anlamlı bir fark

bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde, depresyon ve doğum sırası arasındaki ilişkiye değinen bir çalışmada, bu iki kavram arasındaki ilişkide şehirde yaşayan katılımcılar ile kırsal alanda yaşayan katılımcılar arasında anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Depresyon ve doğum sırası ilişkisinde şehir hayatındaki katılımcıların puanlarındaki farklılaşma, ailenin en büyük çocuğuyla fazla zaman geçirememek ile ilişkilendirilirken kırsal kesimdeki katılımcıların puanlarındaki farklılaşmanın ise özgüven kavramı ile ilişkilendirildiği ortaya çıkmaktadır (Ansari vd., 2009). Literatürdeki bir başka çalışmada ise depresyon ve doğum sırası arasındaki ilişkinin anne depresyonu ve kardeş zorbalığı faktörlerinden etkilenebileceği belirtilmektedir (Easey vd., 2019). Bu yüzden, depresyon ve doğum sırası arasındaki ilişkide üçüncü faktörlerin etkisi göz ardı edilmemelidir. Her ne kadar bu çalışmada depresyonda doğum sırasına göre anlamlı bir fark olmasa da, alanyazına bakıldığında depresyon kavramında doğum sırasına da önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Terapilerde depresyon çalışılırken danışanın çocukken aile içindeki konumu, kardeş ilişkileri, kaçıncı kardeş olduğu ve bu sıralamada nasıl hissettiğine dair bilgiler edinilmelidir.

Alanyazın incelendiğinde, sosyoekonomik düzeyin depresyona etkisine değinen çalışmalar mevcuttur (Holzer, Shea, Swanson ve Leaf, 1986; Warner vd., 1999). Ailenin sosyoekonomik düzeyine göre depresyonun anlamlı şekilde farklılaşacağı ve düşük sosyoekonomik düzeye sahip katılımcılarda depresyonun daha fazla olacağı düşünülen tek yönlü varyans analizinde beklenenin aksine, depresyon puanlarında sosyoekonomik düzeyler açısından anlamlı bir farka ulaşılmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Alanyazındaki çalışmalara ilişkili olarak, genelde düşük sosyoekonomik düzeydeki ailelerdeki kişilerin yaşadığı sıkıntılı durumların, onları daha hassas ve depresyona daha meyilli yapacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada beklentilerin aksine çıkan sonuçlar, örneklem üzerinden değerlendirilebilir. Çalışmanın örnekleminin çoğunu lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Eğitime önem verilen ailelerde yetişen kişilerin, sosyoekonomik düzeylerden çok fazla etkilenmeyip depresyon puanlarında farklılaşma oluşturmadığı yorumu yapılabilir. Literatürde depresyon ve sosyoekonomik durum arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, eğitimin depresyona karşı koruyucu bir faktör olduğu belirtilmekte, düşük sosyoekonomik düzeydeki katılımcıların depresyon puanlarında anlamlı farklılaşma olmaması, eğitimin koruyucu faktörlüğü ile ilişkilendirilmektedir (Freeman vd., 2016). Gelecek çalışmalar, depresyon ve sosyoekonomik düzey arasındaki ilişkiyi incelediğinde, bu ilişkiyi etkileyen başka faktörlerin olabileceğini de unutmamalıdır.

Araştırmada değerlendirilen diğer sosyodemografik değişkenler ile depresyon arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı ele alınmış; öğrenim düzeyi, ebeveyn birliktelik durumu, anne ve babanın öğrenim düzeyi, geğmişte ailede bakıma muhtaç, alkol kullanım bozukluğu ve madde kullanım bozukluğu olan birinin olup olmama değişkenlerinin depresyon puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmada değerlendirilen diğer faktörlerden geğmişte ailede kronik veya psikiyatrik hastalığa sahip olan kişilerin bulunma durumlara göre katılımcıların depresyon düzeylerinin farklılaşacağı düşünölmektedir. Bunun üzerine bu çalışmada ayrı ayrı yapılan analiz sonuçlarına göre öncelikle, geğmişte ailesinde kronik hastalık öyküsü olan katılımcıların depresyon düzeyleri, geğmişte ailesinde kronik hastalık öyküsü olmayan katılımcıların depresyon düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur. Alanyazına bakıldığında, ebeveynleri kronik hastalığa sahip ergenlerin sergiledikleri depresif semptomların ebeveynleri kronik hastalığa sahip olmayanlardan daha fazla olduğu saptanmış; ebeveynleri kronik hastalığa sahip çocuklarda erken olgunlaşmanın arttığı fark edilmiştir (Kaasbøll, Skokauskas, Lydersen ve Sund 2021; Kinnunen vd., 2021). Kronik hastalığa sahip bir ebeveyn ile büyümek, çocuğun büyüme ve gelişme dönemlerinde stres faktörlerini sürekli deneyimlediği ve depresif semptomların da kaçınılmaz olduğu yorumu yapılabilmektedir. Bununla birlikte, geğmişte ailesinde psikiyatrik hastalık öyküsü olan katılımcıların depresyon düzeyleri, geğmişte ailesinde psikiyatrik hastalık öyküsü olmayan katılımcıların depresyon düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur. Psikiyatrik hastalıkla ilgili bulgu, alanyazında da ortaya çıkmaktadır. Depresyon hastası ebeveynlerin çocuklarındaki depresyon düzeyleri, depresyon hastası ebeveyni olmayanlara göre daha fazla bulunmuştur (Parker ve Roy, 2001). Hem depresyonun genetik açıdan bir aile bireyinden diğerine geğmesinin hem de depresyon hastası bir ebeveyn ile büyümenin istek ve ihtiyaçların karşılanmadığı, ebeveynin desteğinden yoksun kalındığı bir yaşama maruz kalınmasının bu sonuçta etkili olduğu düşünölmektedir. Hem alanyazındaki bulguların hem de bu çalışmanın işaret ettiği ortak nokta; depresyonla ilgili çalışmalarda geğmişte ailede kronik veya psikiyatrik hastalık öyküsü olan kişilerin göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Gerekirse çalışmalara bir kontrol değişkeni olarak katılarak daha doğru sonuçların elde edilmesi açısından alanyazına katkı sağlamalıdır. Aynı şekilde, klinik ortamda depresyon tanısı alan ya da depresif semptomlar gösteren danışanlarla çalışan terapistlerin de danışanın

aile üyelerinin geçmiş kronik ve psikiyatrik hastalık öykülerini almasının önemli bir yol gösterici olacağı çıkarımı yapılmaktadır.

Utanç değişkeni ile sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişki incelenmiş, utanç değişkeni; cinsiyet, doğum sırası ve ailenin sosyoekonomik düzeyi açısından ele alınmıştır. İlk olarak, utanç düzeylerinde kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı bağımsız örneklem t testi ile değerlendirilmiş, cinsiyet grupları arasında anlamlı bir fark beklenmiş ve kadınların utanç düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olacağı düşünülmüştür. Beklentinin aksine bu çalışmada, utanç düzeylerinde kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Alanyazın, utancın cinsiyete göre anlamlı şekilde hem farklılaştığı hem de farklılaşmadığı çalışmalar içermektedir (İnan, 2016; Kaymak, 2021; Şimşek, 2020). Ergenlerle yapılan bir araştırmada, ergenlik döneminde kızlar ve erkeklerin yaşadıkları fiziksel ve bilişsel değişimlerle kendilerini başkalarıyla karşılaştırdıkları ve benzer derecede utanç duygusu deneyimledikleri belirtilmektedir (De Rubeis ve Hollenstein, 2009). Hem literatürde utanç ve cinsiyet ilişkisi ele alan, birbirine çelişen çalışmaların bulunması hem de bu çalışmada anlamlı bir sonuç çıkmaması, üçüncü faktörlerin etkisi göz önünde bulundurularak çalışmaların yeniden değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Utanç kavramı incelenirken, doğum sırası değişkeni ile olan ilişkiye de bakılmak gerekmektedir. Literatüre bakıldığında Adler (1927), ilk doğan çocuğun tek çocuk hayatı yaşarken kardeş doğumuyla birlikte üzerindeki ilginin gittiğini ve bu durumun hayal kırıklığı gibi olumsuz duyguların deneyimlenmesine yol açtığını iddia etmektedir. Utanç puanlarında doğum sırasına göre anlamlı farklılaşma olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş, doğum sırasına göre utanç puanlarında anlamlı bir fark olacağı düşünülmüş ve ilk çocukların utanç düzeyinin, ortanca ve son çocukların utanç düzeylerinden daha fazla olacağı beklenmiştir. Beklenildiği üzere, utanç düzeyinin doğum sırasına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Analizlerin devamında ise beklentinin aksine, ilk kardeşlerin utanç düzeylerinin ortanca kardeşlere göre daha düşük düzeyde olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi olarak kardeşler arasındaki yaş farkının etkili olabileceği düşünülmektedir. Kardeşler arasındaki yaş farkı, hem kardeş ilişkilerini hem de aile dinamiklerini etkilemektedir (Sulloway, 1996). Alanyazına bakıldığında, her ne kadar hem diğer kültürlerde hem de Türk kültüründe doğum sırasının bir önemi olduğu düşünülmese de, utanç gibi önemli bir değişkenle doğum sırası arasındaki

ilişkiye dair çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu yüzden, gelecekte yapılacak araştırmaların utanç ve doğum sırası arasındaki ilişkiye odaklanmaları önerilmektedir.

Utanç üzerinde etkisi olabileceği düşünülen sosyodemografik değişkenlerden biri de ailenin sosyoekonomik düzeyidir. Utanç ve sosyoekonomik düzey ile ilgili çalışmalar, alanyazında bulunmaktadır (Bosma vd., 2014; Dinçer, 2013). Ailesinin sosyoekonomik düzeyi düşük olan bireylerin diğer insanlar tarafından dışlanabileceği düşünülmekte, böylelikle diğer insanların bulunduğu yerlere girmekte zorlanacak olan bireylerin ise utanç duygusunu deneyimleyeceği beklenmektedir (Dinçer, 2013). Bu çıkarımlar, bu çalışma ile örtüşmektedir. Bu çalışmada, utanç puanlarında sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılaşma olması beklenmiş, ailesi düşük sosyoekonomik düzeye sahip katılımcıların utanç düzeylerinin ailesi orta ve yüksek sosyoekonomik düzeye sahip katılımcıların utanç düzeylerinden daha fazla olacağı beklenmiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre, utanç puanlarında sosyoekonomik düzey gruplarına göre anlamlı düzeyde bir fark bulunmuştur. Farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek için yapılan post hoc testine göre ise beklenildiği gibi, ailesi düşük sosyoekonomik düzeye sahip katılımcılar utanç düzeyleri, ailesi orta ve yüksek sosyoekonomik düzeye sahip katılımcıların utanç düzeylerinden fazla olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırmada değerlendirilen diğer sosyodemografik değişkenler ile utanç arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı ele alınmış; öğrenim düzeyi, anne ve babanın öğrenim düzeyi, ebeveyn birliktelik durumu, geçmişte ailede bakıma muhtaç, alkol kullanım bozukluğu ve madde kullanım bozukluğu olan birinin olup olmama değişkenlerinin utanç puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Çocukluğunda ailesinde herhangi bir hastalığa sahip katılımcıların utanç düzeyleri de değerlendirilmek istenmiş, bu çalışmada yapılan analizler sonucunda, geçmişte ailesinde herhangi bir hastalık öyküsü olan katılımcıların daha yüksek düzeyde utanç bildirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çocukluğunda ailesinde fiziksel hastalık öyküsü olan katılımcıların utanç düzeyleri, çocukluğunda ailesinde fiziksel hastalık öyküsü olmayan katılımcıların utanç düzeylerinden fazla bulunmuştur. Aynı zamanda, çocukluğunda ailesinde kronik ve psikiyatrik hastalık öyküsü olan katılımcılar da çocukluğunda ailesinde kronik ve psikiyatrik hastalık öyküsü olmayan katılımcılara göre daha yüksek utanç düzeylerine sahiptir. Aile üyelerindeki hastalıklar, çocuklar için taşıması güç, hayatı derinden etkileyen ve baş etmekte

zorlanılan problemlerdir. Hastalığın aile üyesinde yarattığı etkinin doğrudan ya da dolaylı olarak ailedeki çocuğa tesir etmesinin kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir. Literatüre bakıldığında, kronik hasta aile üyesi ile büyüyen çocukların sosyal geri çekilme, depresyon ve anksiyete gibi sorunlar yaşadığı (Van der Werf vd., 2019), ebeveyni fiziksel hastalık yaşayan çocukların duygusal açıdan problemlere sahip olduğu (Kinnunen vd., 2021) ve ebeveyni depresyon gibi psikiyatrik hastalıklara sahip çocuk ve ergenlerin utanç duygusunu deneyimledikleri belirtilmektedir (Rakow vd., 2011). Bu çalışmada da aile üyelerindeki hastalık öyküsünün yarattığı olumsuz etkilerin, çocuğun ileriki yaşamında utanç duygusunu deneyimlemesine yol açtığı görülmektedir. Bu sonuçların, klinik ortamda utanç duygusuyla ilgili problem yaşayan danışanlarla çalışan terapistlere yol gösterebileceği düşünülmektedir.

6.2 Ebeveynleşme, Utanç ve Depresyon ile Katılımcının Yaşı, Kardeş Sayısı ve Aile Geliri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Alanyazın, ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkiyi önemli bulmakta; yapılan çalışmalarla araştırmacıların, ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkinin anlamlı bir etki yaratması açısından beklenti içinde oldukları düşünülmektedir. Araştırmalara bakıldığında, ebeveynler yerine getirmeleri gereken sorumlulukları karşılamada yetersiz kaldığında, aile içinde rollerin değişmesiyle ebeveynleşmiş çocukların depresyon semptomları bildirdikleri bilinmektedir (Kaplow ve Widom, 2007; Sfoglia vd., 2008; Shifren ve Kachorek, 2003). Alanyazındaki çalışmaların devamı niteliğinde düşünülerek katılımcıların ebeveynleşme düzeyi ile depresyon düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki beklenmiş ve katılımcıların ebeveynleşme puanlarının artmasıyla birlikte depresyon puanlarının da artacağı öngörülmüştür. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, ebeveynleşme ve depresyon değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Anlamlı bir ilişki beklentisinin aksine çıkan sonuç değerlendirildiğinde, ebeveynleşme ve depresyon ilişkisi incelenirken, ebeveyn-çocuk arasındaki rol değişiminin hangi ebeveyn ile gerçekleştiği de ayrı bir önem kazanmaktadır. Anne ile yapılan rol değişimi ve baba ile yapılan rol değişiminin çocuğun hayatındaki etkilerinin farklı olduğu bilinmektedir (Jacobvitz ve Bush, 1996). Bu çalışmada ebeveyn-çocuk arasındaki rol değişiminin hangi ebeveynden kaynaklandığı bilinmediğinden ebeveynleşme ve depresyon arasında anlamsız bir ilişki bulunması hakkında fazla bir yorum yapılamamaktadır.

Yani, anne-çocuk ya da baba-çocuğun arasındaki rol değişiminin etkisinin farklı olduğu bilgisi; bu ikili ilişkilerden birinin daha fazla depresyon etkisi oluşturabileceğini düşündürmektedir. Bu çalışmada ebeveynleşme ve depresyon arasında anlamlı bir ilişki çıkmaması, bu iki değişkenin arasındaki ilişkiyi etkileyecek üçüncü faktörlerin olabileceğini düşündürmüştür. Bu üçüncü faktörler ebeveynleşme ve depresyon ilişkisinin etkisini arttırarak ya da azaltarak çalışmaların gidişatını etkileyebilmektedir. Alanyazındaki bir çalışma, ebeveynleşme ve depresyon arasında algılanan adaletsizlik kavramının aracı etkisine bakmış, ebeveynleşme sonucu algılanan adaletsizlik duygusunun arttığı ve bu duygunun depresif semptomlara yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır (Jankowski vd., 2011). Bu sonuca göre, algılanan adaletsizlik duygusu kontrol edildiğinde ebeveynleşme ve depresyon arasında anlamlı ilişkinin çıkabileceği yorumu yapılabilmekte, gelecek çalışmaların bu yönde olmasının daha sağlıklı sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, alanyazında ebeveynleşme ile depresyon ilişkisinde öz bakım aktivitelerinin aracı etkisini inceleyen bir çalışma mevcuttur. Bu çalışma ile, ebeveynleşme düzeyleri yüksek bireylerde görülen sağlıklı beslenme, egzersiz, düzenli uyku, dua etme gibi öz bakım aktivitelerinin ebeveynleşme ile depresyon ilişkisinin etkisini azalttığı, depresyon puanlarında düşüşe sebep olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Giles, 2014). Buradan çıkan sonuca göre, ebeveynleşme yaşayan katılımcıların öz bakım aktiviteleri, depresyon puanlarını etkilemektedir. Gelecek çalışmalar, ebeveynleşmiş kişilerin öz bakım aktivitelerine ne kadar zaman ayırdığına yönelik sorular ekleyerek öz bakım aktiviteleri değişkeninin kontrol edildiğinde ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişki yeniden gözden geçirilmelidir. Alanyazındaki bir başka çalışmada ise psikolojik sağlamlık ve iyimserliğin ebeveynleşmenin yıkıcı etkilerini azaltmada ilişkili olabileceği bulunmuştur (Williams, 2015). Buna göre, bu çalışmada psikolojik sağlamlık ve iyimserlik sorulsaydı, bu kavramlar üzerinden depresyona olan etki incelenebilir ve daha net sonuçlara ulaşılabilirdi. Bu yüzden, gelecek çalışmalar ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkiyi incelerken, ilişkili olabileceği düşünülen psikolojik sağlamlık ve iyimserlik değişkenlerini de ele almalıdır. Ayrıca, araştırmacıların gelecek çalışmalarda, ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkiyi incelerken iki değişken arasındaki ilişkiyi etkileyecek üçüncü değişkenlerin de etkisini gözden geçirmesi gerekmektedir.

Kardeş sayısı, ebeveynleşme kavramı için önemli bir değişken konumundadır. Kardeş ilişkileri, ebeveynleşmenin bir ayağı olarak görülmekte ve bir bireyin sahip

olduğu kardeş sayısından o bireyin ebeveynleşme durumuyla ilgili tahmin ve çıkarım yapılabilmektedir. Bunun sebebi, kardeş sayısı ne kadar fazla olursa anne ve babanın yetersiz kaldığı ya da sorumluluk almak istemediği durumlarda, o kardeşlere bakım rolünü ailedeki diğer kardeş üstlenebilmektedir. Böylece, ebeveynlerin görev ve sorumlulukları içinde olan çocuğa bakım ve ilgi vermek, bir kardeşin diğer kardeşe bakım ve ilgi vermesine dönüşebilmekte, bu yüzden de kardeş sayısı arttıkça ebeveynleşmenin de artması beklenebilmektedir. Alanyazın incelendiğinde, daha fazla kardeşe sahip olmanın bireyin ebeveynleşme düzeyini arttırdığı çalışmadan (Żarczyńska-Hyla, Zdaniuk, Piechnik-Borusowska ve Kromolicka, 2019) yola çıkılarak bu çalışmada ebeveynleşme ve kardeş sayısı arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon ilişkisinin olması beklenmektedir. Beklentinin aksine, bu çalışmada ebeveynleşme ile kardeş sayısı arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Bu sonuçta, araştırmaya katılan katılımcıların ebeveynlerinin tutumunun önemli olduğu düşünölmektedir. Örneđin ailenin tek çocuğu olarak ebeveynlerle tek başına idare etme durumu, ebeveynlerin tutumuna göre olumlu ya da olumsuz şekilde değişmektedir. Ebeveynlerin duygusal olgunluğu çocuğu güvenli hissettirirken ebeveynin yetersiz olması, çocuğu da travmatize edebilir (Borchet, Lewandowska-Walter, Polomski ve Peplińska, 2019). Aynı şekilde, kişinin tek çocuk olması ya da sahip olduğu kardeş sayısı ile ebeveyn ilişkisi ve ebeveynleşme arasındaki bağlantı, ebeveynin tutumuna bağlı olarak değişebilmektedir. Gelecek çalışmaları, ebeveynleşme ile kardeş sayısı arasındaki ilişkiyi incelerken ebeveyn tutumunu da dahil etmelidir.

Ebeveynleşme ve katılımcıların yaşları arasında bir ilişkinin var olup olmaması, bu araştırmada incelenmek istenen bir analiz olmuştur. Alanyazında ebeveynleşme ve örneklemedeki bireylerin yaşları arasındaki ilişkiye dair çalışmaları ön plana çıkmamıştır. Bu çalışma ise ebeveynleşmenin değişkenlerle olası ilişkilerine önem verdiğinden bu korelasyon analizi yapılmıştır. Bulgulara göre, ebeveynleşme düzeyi ile katılımcı yaşı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Katılımcının yaşı arttıkça ebeveynleşme düzeyi de artmaktadır. Katılımcının yaşının artmasıyla birlikte ebeveynleşme düzeyinin artması farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Örneklemedeki katılımcıların yaşları 18, 19, 20 ve 21'den oluşmaktadır. Bu sonuca göre, örneklemedeki yaşı daha büyük katılımcılar, ebeveynleşme deneyimini daha fazla olarak yanıtlamışlardır. Bu deneyimin, yaşı büyük olan katılımcılar tarafından daha fazla hatırlanıyor olabileceği yorumu yapılabilmektedir. Geç ergenlik döneminde

yapılacak araştırmalara yol gösterebilecek olan bu çalışmanın dışında, diğer yaş gruplarında da ebeveynleşmenin etkisi araştırılmalıdır. Böylece, birbirinden farklı yaş gruplarında ebeveynleşmenin etkisi incelenerek ebeveynleşme kavramı daha büyük bir alana yayılabilecek ve birbirinden farklı yaş dönemlerini de ebeveynleşme açısından gelecekteki araştırmalar karşılaştırabilecektir.

Ebeveynleşme ve utanç değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı sorusunu incelemek amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan biri de bu çalışma olup yapılan korelasyon analizi sonucunda ebeveynleşme ve utanç arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı bulgusu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın saptadığı bulgunun aksine, alanyazında ebeveynleşme yaşayan çocukların utanç duygusuna sahip olduğuna dair araştırmalar bulunmaktadır (Jurkovic, 1997; Wells ve Jones, 2000). Ebeveynlerin bakım verme rollerini yerine getiremediğinde çocukların hayal kırıklığına uğradığını belirten Jurkovic (1997), bu çocukların anne babasına duyduğu öfkenin utanç duygusuna evrildiğini dile getirmektedir. Bu çalışmadaki sonuca bakıldığında, ebeveynleşme puanları yüksek olan katılımcıların öfke duygularını deneyimlemeyi tercih etmemesi halinde utanç duygularını da bastırabileceği yorumu yapılabilir. Bununla birlikte, ebeveynleşmenin olumlu sonuçlarına değinen çalışmalar, ebeveynleşmiş çocukların özgüvenli bir benlik geliştirdiklerini (East, 2010); z yeterlik duygusu kazandıklarını (Jurkovic, 1997) ve problem çözme becerilerine de sahip olduklarına göstermektedir (McMahon ve Luthar, 2007). Böylece, bu çalışmadaki katılımcıların ebeveynleşme kavramına daha olumlu açılardan yaklaşarak ebeveynleşme sürecini utanç duygusunu yaşamadan da deneyimleyebildikleri yorumu yapılabilmektedir. Gelecek alışmalar, ebeveynleşmeyi daha yıkıcı deneyimlediği düşünülen örneklem gruplarında ebeveynleşme ile utanç ilişkisini gözden geçirirse alanyazında bulunan sonuçları destekleyen sonuçlara ulaşılacağı dşnlmektedir.

Utanç ve kardeş sayısı değişkenleri arasındaki ilişki bu çalışmada incelenmek istenmiş, utanç ve kardeş sayısı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla iki değişken arasında korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre ise, utanç ile kardeş sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Alanyazında, utanç ve kardeş sayısı arasındaki ilişkiye değinen çalışmalara rastlanmamıştır. Bu durumun aksine, Türk kültüründe önemli olduğu bilinen utanç değişkeni incelenmek istendiğinde, kardeş sayısı göz ardı edilmemelidir. Bir araştırmada, kardeş sayısı fazla olan ergenlerin karşılaştığı ebeveyn tavır ve davranışlarının eşit olmadığı, böylece ergenlerin kendilerini oldukları gibi kabul etmekte zorlandığına değinilmiştir

(Güneysu ve Bilir, 1988). Kendisini olduğu gibi kabul etmekte zorlanan bir ergen için, kendi benliğine karşı utanç duygusu deneyimlemesi beklenebilmektedir. Bu yüzden, gelecek çalışmalar, bu çalışmadan farklı olarak birbirinden farklı örneklerle utanç ve kardeş sayısı değişkenlerinin arasındaki ilişkiye odaklanmalıdır.

Utanç ve katılımcı yaşı değişkenleri arasındaki ilişki, bu çalışmada incelenmek istenmiş, utanç ve katılımcı yaşı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla iki değişken arasında korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre ise, utanç ile katılımcı yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Utanç ile katılımcı yaşı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki söz konusudur. Katılımcıların yaşı arttıkça utanç düzeyinde düşüş görülmektedir. Bu bulguyla ilişkili olarak uzun yıllar boyunca yapılan bir araştırmaya göre, utanç duygusunun ergenlik döneminde arttığı ve yetişkinlik döneminde düşüşe geçtiği sonucuna ulaşılmıştır (Orth vd., 2010). Yaş değişkeninde, örnekleme oluşturan geç ergenlikteki 18,19,20 ve 21 yaşındaki bireylerden 18 yaşındaki bireylerin yeni yeni orta ergenlik döneminden ayrılırken 21 yaşındaki bireylerin ise geç ergenlik dönemini bırakarak yetişkinliğe adım attığı yorumu yapılabilmektedir. Böylece, alanyazındaki çalışmaya uyumlu bir şekilde, birey ergenlik döneminden uzaklaşıp yetişkinliğe yaklaştıkça, utanç duygusunda düşüş görülmektedir. Bu sonuca göre, utanç duygusunun bireyin gelişimiyle birlikte etkisini hafiflettiği ve bireyin de yaşla birlikte yıkıcı etkisi görülebilen utanç duygusuna karşı daha dayanıklı olduğu yorumu yapılabilmektedir. Bu çalışmada, araştırılan yaş skalasının çok dar olması sebebiyle, katılımcı yaşının utançla ilişkisi daha geniş yaş skalaları içerisinde de değerlendirilerek alanyazına farklı yaş gruplarının utançla ilişkisine dair araştırmalarla katkı sağlanabilir.

Alanyazındaki çalışmalar, depresyon ve utanç arasındaki ilişkiye önem verilip bu ilişkilerin incelendiğini göstermektedir. Araştırmalara bakıldığında, depresyon duygusunu deneyimleyen kişilerin eş zamanlı olarak utancı da deneyimlediği ortaya çıkmaktadır (Cook, 1991; Hoblitzelle, 1987; Morrison, 1989; Reimer, 1996). Aynı zamanda, depresyon ve utancın birbirini çift yönlü olarak etkilediği çalışmalar da bilindiğinden (Andrews vd., 2002; Tangney, Wagner, Fletcher ve Gramzow, 1992) bu çalışmada depresyon ve utanç değişkenlerinin arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon ilişkisinin olması beklenmektedir. Bu beklentiye uygun şekilde, bu çalışmada depresyon düzeyi ile utanç düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, depresyon ve utanç arasında yüksek düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bulgulara göre, bu araştırmadaki katılımcıların depresyon puanları arttıkça

utanç puanlarının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazındaki çalışmaların desteklediği gibi, depresyon ve utanç birbirleriyle ilişkili değişkenlerdir. Bu çalışmada, depresyon ve utanç arasındaki ilişkinin yüksek düzeyde anlamlı çıkması sonucu, iki değişkene ayrı ayrı değinme gereği duyulmuştur. Depresyon bir duygudurum bozukluğu olup bireyin kendini mutsuz, yorgun, isteksiz hissetmesine, hayattan zevk alamamasına neden olmaktadır (Redd, 2012). Utanç ise kişinin benliği ile yaşadığı yanlışlara odaklandığı, bireyin kendini kusurlu ve yetersiz görmesinden kaynaklanan bir duygudur (Lewis, 1971). Depresyon ve utanç birbirinden ayrı anlamlara sahip olan kavramlar olsa da, literatür incelendiğinde bu iki değişkenin birbirini etkilediği ve eş zamanlı olarak değişime uğradıkları çalışmalar mevcuttur (Andrews vd., 2002; Tangney vd., 1992). Birbirinden farklı kavramlar olmasına rağmen bu çalışmada depresyon ve utanç arasındaki ilişkinin yüksek düzeyde anlamlı çıkması, gelecek çalışmalarda boyamsal çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Böylece, değişkenlerin birbirinden daha net ayrıldığı ve çalışmalar açısından da daha doğru sonuca ulaştıran bulgular elde edilecektir. Bununla birlikte depresyon ve utanç arasında anlamlı bir ilişkinin çıkması sonucu, klinik ortamda depresyon ya da utanç konusunda problem yaşayan danışanlarla çalışan terapistler için yol gösterici olmalıdır. Bu sonuca göre, depresyondaki danışanıla çalışan terapist, aynı zamanda bu danışanın utanç düzeyini de gözden geçirmesi gerekmektedir. Bazı depresyon hastaları için utanç çalışılması ve ihmal edilmemesi gereken bir duygu olabilmektedir. Aynı şekilde, utançla ilgili problem yaşayan danışanların depresyona olan eğilimini de bir terapist değerlendirmelidir. Böylece, birbirleriyle hem alanyazında hem de bu çalışmada ilişkili bulunan bu iki kavramın, aynı bağlamda ele alındığında terapistte daha detaylı ve güvenilir terapi akışı sunabilmektedir.

Depresyon ve kardeş sayısı değişkenleri arasındaki ilişki, alanyazındaki araştırmalarca incelenmiştir. Temel, Bahar ve Çuhadar'a göre (2007), kardeş sayısı arttıkça depresyon puanları yükselmekteyken diğer araştırmalar ise katılımcıların kardeş sayısı arttıkça depresif belirtiler gösterme oranlarının düştüğünü belirtmektedir (Emiroğlu, Murat ve Bindak, 2011; Özdel, Bostancı, Özdel ve Oğuzhanoğlu, 2002). Alanyazın, depresyon ve kardeş sayısı arasında hem pozitif hem de negatif açıdan anlamlı korelasyonel ilişkiler bulsa da bu çalışmada depresyon ve kardeş sayısı arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Buradan çıkan sonuca göre, örneklemin özellikleri başta olmak üzere birçok faktörün depresyon ve kardeş sayısı arasındaki ilişkide rol oynayabileceği yorumu yapılabilmektedir. Alanyazındaki birbirine zıt

bulgular, yeni çalışmalara kapı aramaktadır. Bu yüzden, gelecek çalışmalar, birbirinden farklı yaş, eğitim düzeyi, sosyoekonomik düzey gibi örneklerde depresyon ve kardeş sayısı değişkenleri arasındaki ilişkiye odaklanarak alanyazın için daha kesin ve daha tatmin edici sonuçlara ulaşmalıdır.

Depresyon ve katılımcı yaşı değişkenleri arasındaki ilişki, bu çalışmada incelenmek istenmiş, depresyon ile katılımcı yaşı arasındaki anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla iki değişken arasında korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre ise, depresyon ile katılımcı yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu çalışma, geç ergenlik dönemindeki bireyleri kapsamakta ve bu bireylerin yaşları 18,19,20 ve 21 arasında değişmektedir. Araştırılan yaş skalasının çok dar olması sebebiyle, katılımcı yaşının depresyonla ilişkisi daha geniş yaş skalaları içerisinde de değerlendirilerek alanyazına katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

6.3 Ebeveynleşme ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Çalışmada, depresyonu yordamada ebeveynleşme ve utancın rolünü anlamak için yapılan çoklu hiyerarşik regresyon analizi incelenmiştir. İlk aşamada kontrol değişkenleri olarak cinsiyet, ailede kronik tanı öyküsü olan birinin varlığı ve ailede psikiyatrik tanı öyküsü olan birinin varlığının depresyonu yordama üzerindeki rolü incelenmiştir. Hiyerarşik regresyona sokulan birinci model, depresyonu pozitif yönde anlamlı olarak yordamıştır; bu değişkenlerden modelin anlamlı olarak yordanmasına sebep olan etmenler ise ailede kronik tanı öyküsü olan birinin varlığı ve ailede psikiyatrik tanı öyküsü olan birinin varlığı olarak görülmüştür. Bu konuda literatür incelendiğinde, ergenlerle yürütülen bir çalışmada, ebeveynleri kronik hastalığa sahip ergenlerin sergiledikleri depresif semptomların ebeveynleri kronik hastalığa sahip olmayanlar ergenlerden daha fazla olduğu saptanmıştır (Kaasbøll vd., 2021). Bir başka çalışmada ise, depresyon hastası ebeveynlerin çocuklarındaki depresyon düzeylerinin, depresyon hastası ebeveyni olmayanlara göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Parker ve Roy, 2001). Bu durum, literatür verileri ile araştırma bulgularının tutarlılığını göstermektedir. Klinik bağlamda depresyon ile çalışan terapistler için, geçmişte ailede kronik hastalık tanı öyküsü olan birinin varlığı ve yine geçmişte ailede psikiyatrik hastalık tanı öyküsü olan birinin varlığının incelenmesindeki önem ortaya çıkmaktadır. Araştırmada, depresyon, cinsiyet değişkeni ile ise ilişki içerisinde

çıkamamıştır. Literatüre bakıldığında, her ne kadar kadınların depresyon için risk altında olduğu (Angold vd., 1999) bulunsa da, depresyonun cinsiyet açısından değerlendirildiği ilişkilere ait bulguların alanyazında kısıtlı sayıda olduğu görülmüştür. Gelecek çalışmalar, birbirinden farklı yaş grubuna ait örneklemelerde depresyon ve cinsiyet arasındaki ilişkiye yoğunlaşmalıdır. Böylece, artan çalışmalarla birlikte cinsiyete göre keskin bir farklılaşma bulunursa, depresyon ile çalışan terapistler danışanı değerlendirirken riskine ya da eğilimine göre yaklaşımda bulunmalıdır.

Hiyerarşik regresyonun ikinci aşamasında, ebeveynleşme değişkeni analize girmiştir. Yapılan analizin sonucuna göre, ebeveynleşmenin depresyonu anlamlı düzeyde yordamadığı ortaya çıkmıştır. Ebeveynleşme ile depresyon ilişkisi, alan yazında sıklıkla araştırılmış ve aralarındaki ilişkinin varlığı pek çok çalışmada görülmüş; ebeveynleşme yaşayan çocukların yüksek düzeyde depresyon belirtileri yaşadıkları belirtilmiştir (Kaplow ve Widom, 2007; Sfoggia vd., 2008; Shifren ve Kachorek, 2003). Bu kapsamda çalışma bulgusunun literatürden ayrıştığı görülmektedir. Çıkan sonuç yorumlandığında, ilk olarak ebeveynleşme ve depresyon ilişkisi incelenirken, ebeveyn-çocuk arasındaki rol değişiminin hangi ebeveyn ile gerçekleştiği ayrı bir önem kazanmaktadır. Anne ile yapılan rol değişimi ve baba ile yapılan rol değişiminin çocuğun hayatındaki etkilerinin farklı olduğu bilinmektedir (Jacobvitz ve Bush, 1996). Ayrıca, ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkide algılanan adaletsizlik (Jankowski vd., 2011), öz bakım aktiviteleri (Giles, 2014) ve psikolojik sağlamlık ve iyimserlik (Williams, 2015) gibi kavramların aracı etkisinin olduğu bilindiğinden ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkide etkili olabilecek başka kavramlardan da yararlanılmalıdır.

Hiyerarşik regresyonun üçüncü ve son aşamasında ise, utanç değişkeni analize girmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre, utanç depresyonu pozitif ve anlamlı düzeyde yordamıştır. Depresyon ile utanç arasındaki ilişki, alanyazında sıkça araştırılmış ve aralarındaki ilişkinin varlığı pek çok çalışmada görülmüş; utancın depresyonda önemli bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmış ve bireylerin utanç duygusunu hissettiğinde, depresyon duygusunu da deneyimledikleri belirtilmiştir (Bennett, 2004; Hoblitzelle, 1987; Morrison, 1989). Bu kapsamda çalışma bulgusunun literatürü desteklediği görülmektedir. Bu sonuç ile klinik ortamda depresyonla çalışan terapistlere yol göstererek depresyon hastalarıyla çalışırken utanç duygusunun bu hasta üzerindeki etkisinin sorgulanabileceği düşünülmektedir.

6.4 Ebeveynleşme ve Depresyon Arasındaki İlişkide Utancın Aracı Rolünün İncelenmesi

Çalışmada, ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı rolde olması beklenmiştir. Bu beklenti doğrultusunda yapılan istatistiksel analizlere göre, ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı etkisinin olduğu görülmüştür. Bu sonuç, literatür ışığında incelendiğinde, iki değişken arasındaki ilişkide utancın aracı etkisinin incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple, aracı değişken rolünde olan utanç, hem ebeveynleşme hem de depresyon ile ilişkisi çerçevesinde tartışılmıştır. Literatüre bakıldığında, utanç ile ebeveynleşme ilişkisine dair örneklere rastlanmakta; ebeveynleşmiş çocukların utanç duygusu deneyimlediklerine dair bulgular bulunmaktadır (Jurkovic, 1997; Wells ve Jones, 2000). Benzer şekilde, literatürdeki çalışmalar utancın depresyonda önemli bir etkisinin olduğunu belirtmekte, utanç duygusunu deneyimleyen bireylerin depresyon yaşamalarının yüksek olduğuna değinilmektedir (Bennett, 2004; Hoblitzelle, 1987; Morrison, 1989). Bu kapsamda bu çalışmanın bulgusunun hem utanç ile ebeveynleşme ilişkisinde hem de utanç ile depresyon ilişkisinde literatürü desteklediği görülmektedir. Bu çalışmada, ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı rolü incelenmiş, utancın iki değişken arasındaki aracı etkisinin olduğu saptanmıştır. Aracılık analizine göre, ebeveynleşmenin toplamda depresyon üzerinde küçük de olsa bir etkisi olduğu görülmektedir. Yine de, aracı değişken olarak modele utanç sokulduğunda ebeveynleşmenin depresyona doğrudan etkisi tamamen anlamsız hale gelmiştir. Böylece, ebeveynleşme doğrudan depresyonda rol oynuyor şeklinde bir bulgu ortaya çıkmasa da ebeveynleşmenin utanç aracılığıyla depresyonu etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Yani ebeveynleşme, utanç düzeyinin artmasında etkili olmakta ve artan utanç düzeyi ile depresyon arasında ilişki oluşmaktadır. Bu sonucun, literatüre katkısının yanında klinik bağlam için de olumlu etkilerinin olacağı düşünülmektedir. Bu sonuçla birlikte, klinisyenlerin ebeveynleşme çalıştığı danışanlarında depresyon ve utanç değişkenleri göz ardı etmemeleri gerektiği, ebeveynleşmiş bireylerin tedavi süreçlerine depresyon ve utanç değerlendirmelerinin yapılmasıyla birlikte özellikle ebeveynleşme ile depresif semptomlar arasında bir bağlantı oluştuğunda, utanç duygusunun etkisine odaklanılması ihtiyacı sonucuna ulaşılmıştır.

6.5 Ebeveynleşme Alt Ölçekleri ile Utanç ve Depresyon Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Alanyazın incelendiğinde, ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar görülmektedir. İlk olarak, üniversite öğrencilerinden oluşan örnekleme sahip bir araştırmada, ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Karataş, 2020). Benzer şekilde, üniversite öğrencilerinden oluşan bir başka çalışmada da, ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasında anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmamıştır (Kanık Çelik, 2022). Bunların aksine, Dirican'ın (2023) üniversite öğrencilerinin katılım gösterdiği araştırmasında, ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alanyazında, ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmaların sonuçları birbirinden farklılaşmaktadır. Bu çalışmada ise, ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Alanyazındaki bazı araştırmalarda, ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkiyi etkileyen üçüncü faktörler mevcuttur. Bir araştırmada, kadınlarda ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmışken erkeklerde ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Köyden ve Uluç, 2018). Sağlıklı kardeşler ve özel gereksinimli kardeşlerin karşılaştırıldığı bir diğer araştırmada ise sağlıklı kardeşi olan katılımcıların ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon puanları arasında anlamlı bir ilişki yokken özel gereksinimli kardeşe sahip katılımcıların ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve depresyon puanları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur (Arıkan Çolak, 2019). Her ne kadar ebeveyn odaklı ebeveynleşmenin kaygı ve stres gibi psikolojik semptomlar ile ilişkili olduğu (Karataş, 2020) bilinse de depresyon ile arasında anlamlı bir ilişki çıkmaması, bu ilişkiyi etkileyen üçüncü faktörlerin varlığını düşündürmektedir. Köyden ve Uluç (2018) ile Arıkan Çolak'ın (2019) araştırmalarında cinsiyetin ve özel gereksinimli kardeşe sahip olmanın araştırma sonuçlarında farklılık yarattığı düşünüldüğünde, gelecek çalışmaların da farklı üçüncü faktörler ile birlikte ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkiye odaklandığında, iki değişken arasındaki anlamlı ilişkinin araştırmalarda daha fazla yer alacağı düşünülmektedir.

Alanyazında, kardeş odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişkiye odaklanan birçok çalışma vardır. Üniversite öğrencilerinden oluşan örnekleme sahip bir araştırmada, kardeş odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş, kardeş odaklı ebeveynleşme arttıkça depresyon puanları da artmıştır (Karataş, 2020). Bunun aksine, üniversite öğrencilerinden oluşan diğer çalışmalarda, kardeş odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasında anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmamıştır (Dirican, 2023; Kanık Çelik, 2022). Alanyazında, kardeş odaklı ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmaların sonuçları birbirinden farklılaşmaktadır. Bu çalışmada ise, kardeş odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Çalışmanın bulguları sonucunda, kardeş odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasında anlamlı bir ilişkinin çıkmaması, kardeş odaklı ebeveynleşmenin olumlu yanlarının olabileceğini düşündürmektedir. Kardeş odaklı ebeveynleşmede görülen kardeşe yardımcı olmanın ve kardeş bakımında rol oynamanın kardeş ilişkilerini güçlendirdiği ve kardeş odaklı ebeveynleşmiş çocuğa iyi hissettirdiği belirtilmektedir (Fair, Tomeny, Riley ve Barry, 2014). Bu yüzden bu çalışmada, kardeş odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasında anlamlı bir ilişkinin çıkmaması, ebeveynleşmiş çocuğun yaşadığı kardeş ilişkilerinin kazanımlarıyla da bağdaştırılabilmektedir.

Alanyazın incelendiğinde, ebeveynleşmenin algılanan yarar/uyum alt boyutu ile depresyon arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalara bakıldığında, ilk olarak üniversite öğrencilerinden oluşan örnekleme sahip bir araştırmada, algılanan yarar/uyum ile depresyon arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Karataş, 2020). Benzer şekilde, üniversite öğrencilerinden oluşan bir başka çalışmada da, algılanan yarar/uyum alt boyutu ile depresyon arasında negatif yönde anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır (Kanık Çelik, 2022). Ayrıca, Dirican'ın (2023) üniversite öğrencilerinin katılım gösterdiği araştırmasında, algılanan yarar/uyum ile depresyon arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alanyazında, ebeveynleşmenin algılanan yarar/uyum alt boyutu ile depresyon arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmaların sonuçlarında, algılanan yarar/uyum arttıkça depresyonun azaldığı sonucu görülmektedir (Köyden ve Uluç, 2018; Yıldırım, 2016). Bu çalışmanın bulgularına bakıldığında da, ebeveynleşmenin algılanan yarar/uyum alt boyutu ile depresyon arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ebeveynleşme sürecinden elde edilen yarar arttıkça depresyon düzeyleri düşmektedir. Bu sonuçta önemli olduğu düşünülen durum, ebeveynleşme sürecinin çocuk tarafından nasıl

algılandığıdır. Ebeveynleşmiş çocuklar, ebeveynleşme sürecini olumsuz olarak görmeyip bu süreçten kazanımlar elde ediyorlarsa, ebeveynleşmenin olumsuz sonuçlar doğurmasının önüne geçilebilmektedir (Jurkovic, 1997). Bu yüzden, ebeveynleşme çalışmalarında, çocuğun süreci nasıl algıladığı, ebeveynleşme sürecinden yarar sağlayıp sağlamadığı ve ebeveynleşmenin çocuğun hayatına uyum sağlamasında bir etkisinin olup olmadığı önemlidir.

Alanyazında, ebeveynleşme ve utanç değişkenlerini inceleyen ve ebeveynleşme yaşayan çocukların utanç duygusuna sahip olduğuna dair sonuca ulaşılan araştırmalar bulunmaktadır (Jurkovic, 1997; Wells ve Jones, 2000). Bununla birlikte, üniversite öğrencilerinden oluşan katılımcılara sahip bir araştırmada, ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile utanç düzeyi arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (İşmen, 2022). Alanyazın, ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile utanç arasında birbirinden farklı sonuçlara ulaşan araştırmalar içermektedir. Bu çalışmadan çıkan bulgulara bakıldığında ise ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile utanç arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Wells ve Jones'un (2000) çalışmasında ebeveynleşmeyi ölçmek için daha duygu odaklı cümlelere yer veren, farklı bir ölçeğin kullanılmış olması, iki çalışma arasındaki farklılığı ortaya koyabilmektedir. Aynı zamanda, gelecek çalışmaların ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişkide etkisi olabilecek üçüncü faktörler ile yeniden değerlendirilmesi, alanyazına ebeveynleşmenin alt boyutları ile utanç arasındaki ilişkiye dair çalışmaların daha fazla eklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Alanyazın incelendiğinde, ebeveynleşme alt boyutlarından kardeş odaklı ebeveynleşme ile utanç arasındaki ilişkiye değinen çalışmaların az olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin ebeveynleşme süreçlerini ele alan bir araştırmada, kardeş odaklı ebeveynleşme ile utanç düzeyi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır (İşmen, 2022). Aynı şekilde, bu çalışmanın bulgularından çıkan sonuca göre, kardeş odaklı ebeveynleşme ile utanç düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuç değerlendirildiğinde, ebeveynleşen çocuğun kardeş ilişkilerine değinmek gerekmektedir. Kardeş odaklı ebeveynleşme sonucu oluşan kardeş etkileşimi, ebeveynleşmiş çocuğun özgüvenini arttırdığı bilinmektedir (Yeh ve Lempers, 2004). Böylece, ebeveynleşmiş çocuk, kardeşine bakım verdiğinde ya da kardeşinin ihtiyacını karşıladığında, özgüven gibi kazanımlar elde etmektedir. Bu kazanımlar sonucu, çalışmanın bulgusunda görüldüğü gibi kardeş odaklı

ebeveynleşme ile utanç arasında anlamlı bir ilişkinin saptanmaması sonucu anlaşılabilmektedir.

Alanyazında, ebeveynleşmenin algılanan yarar/uyum alt boyutu ile utanç düzeyi arasındaki ilişkiye odaklanan bir araştırmada, algılanan yarar/uyum ile utanç arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (İşmen, 2022). Bunun aksine, bu çalışmadan çıkan bulguların sonucuna göre, ebeveynleşmenin algılanan yarar/uyum alt boyutu ile utanç puanları arasında negatif yönde anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmaktadır. Ebeveynleşme sürecinden elde edilen yarar arttıkça utanç puanları düşmektedir. Çocuğun ebeveynlik rollerini adil ve yararlı bulduğunda, ebeveynleşmenin olumsuz etkilerinin ortaya çıkmadığı bilinmektedir (Khafi vd., 2014). Ebeveynleşen çocuk, ebeveynleşme sürecinden fayda sağladığında, bu süreçle ilgili bir utanç duygusunun deneyimlenmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ebeveynleşme sürecini deneyimleyen çocuğun sürece olan bakışı, kendi deneyimini olumlu ya da olumsuz etkileyebileceği sonucuna ulaşılırken gelecek çalışmalar algılanan yarar alt boyutunun olumlu taraflarını daha çok ön plana çıkartmalıdır.

6.6 Ebeveynleşme Alt Ölçekleri ve Utancın Depresyonu Yordayıcı Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Çalışmada, depresyonu yordamada ebeveynleşme alt ölçekleri ve utancın rolünü anlamak için yapılan çoklu hiyerarşik regresyon analizleri incelenmiştir. İlk aşamada kontrol değişkenleri olarak cinsiyet, ailede kronik tanı öyküsü olan birinin varlığı ve ailede psikiyatrik tanı öyküsü olan birinin varlığının depresyonu yordama üzerindeki rolü incelenmiştir. Hiyerarşik regresyona sokulan birinci model, depresyonu pozitif yönde anlamlı olarak yordamıştır; bu değişkenlerden modelin anlamlı olarak yordanmasına sebep olan etmenler ise ailede kronik tanı öyküsü olan birinin varlığı ve ailede psikiyatrik tanı öyküsü olan birinin varlığı olarak görülmüştür. Araştırmada, cinsiyet, depresyon değişkenini etkilememektedir.

Ebeveynleşmenin alt ölçekleri için kurulan farklı hiyerarşik regresyon analizlerinin ikinci bloğunda ebeveynleşmenin alt ölçekleri analize dahil edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve kardeş odaklı ebeveynleşme alt ölçekleri için kurulan modellerde bu değişkenlerin depresyonu anlamlı düzeyde yordamadığı görülmüştür. Bunun aksine, ebeveynleşmenin diğer alt

ölçeği olan algılanan yarar için kurulan modelde ise algılanan yararın depresyonu negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir.

Ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişki incelendiğinde, alanyazındaki çalışmaların, bu çalışmanın sonucuyla örtüştüğü ve ebeveyn odaklı ebeveynleşmenin depresyonu yordamadığı bulgusunun saptandığı görülmektedir (Kanık Çelik, 2022; Karataş, 2020). Bununla birlikte, alanyazındaki bazı çalışmalarda ise ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişkide üçüncü faktörlerin etkisinin olduğu fark edilmiştir (Arıkan Çolak, 2019; Köyden ve Uluç, 2018). Bu çalışmalara bakıldığında, cinsiyetin (Köyden ve Uluç, 2018) ve özel gereksinimli kardeşe sahip olmanın (Arıkan Çolak, 2019) ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkide farklılık yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu yüzden, gelecek çalışmalar, ebeveyn odaklı ebeveynleşme ile depresyon arasındaki ilişkide üçüncü faktörlerin etkisini göz önünde bulundurmalıdır. Kardeş odaklı ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişki ele alındığında, alanyazındaki çalışmaların bu çalışmanın sonucuyla örtüştüğü görülmekte ve kardeş odaklı ebeveynleşmenin depresyonu yordamadığı sonucuna ulaşılmaktadır (Dirican, 2023; Kanık Çelik, 2022). Alanyazında, kardeş odaklı ebeveynleşen çocukların kardeşlerine yardım etmesinin ve kardeşlerinin bakımında rol oynamasının iyi hissettirdiği ve kardeş ilişkilerini güçlendirdiği bilgisi mevcuttur (Fair, Tomeny, Riley ve Barry, 2014). Aynı zamanda, kardeş odaklı ebeveynleşmenin oluşturduğu kardeş etkileşiminin, ebeveynleşen çocukların özgüvenini arttırdığı da bilinmektedir (Yeh ve Lempers, 2004). Bu bilgilerden yola çıkılarak bu çalışmada kardeş odaklı ebeveynleşmenin depresyonu yordamaması, kardeş etkileşiminin sağladığı olumlu etkilerin bir sonucu olarak görülebilmektedir. Son olarak, ebeveynleşmenin diğer alt boyutu olan algılanan yararın depresyonu negatif yönde anlamlı olarak yordaması, alanyazındaki çalışmalarla desteklenmektedir (Dirican, 2023; Kanık Çelik, 2022; Karataş, 2020; Köyden ve Uluç, 2018; Yıldırım, 2016). Ebeveynleşen çocuğun bu süreçten elde ettiği yararın depresyonu negatif yönde yordadığı bilinmekte; elde edilen yarar arttıkça depresyon düzeylerinde düşüş meydana gelmektedir. Burada önemli olan nokta, ebeveynleşmiş çocukların ebeveynleşme sürecini nasıl algıladığıdır. Ebeveynleşmiş çocuk, ebeveynleşme sürecini adil buluyor ve bu süreçten kazanımlar elde ediyorsa, ebeveynleşmenin olumsuz sonuçlar doğurmasının önüne geçilebilmektedir (Jurkovic, 1997). Bu yüzden, ebeveynleşme çalışmalarında, çocuğun süreci nasıl algıladığı,

ebeveynleşme sürecinden yarar sağlayıp sağlamadığı ve ebeveynleşmenin çocuğun hayatına uyum sağlamasında bir etkisinin olup olmadığı önemlidir.

Hiyerarşik regresyonun üçüncü ve son aşamasında ise, utanç değişkeni analize girmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre, utanç depresyonu pozitif ve anlamlı düzeyde yordamıştır. Bu çalışmayla ilişkili olarak, alanyazında utancın depresyonda önemli bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmış ve bireylerin utanç duygusunu hissettiğinde, depresyon duygusunu da deneyimledikleri belirtilmiştir (Bennett, 2004; Hoblitzelle, 1987; Morrison, 1989). Bu sonucun depresyonla çalışan terapistlere yol göstererek utancın etkisinin de göz ardı edilemeyeceği gerçeğini gösterdiği düşünülmektedir.

6.7 Algılanan Yarar ve Depresyon Arasındaki İlişkide Utancın Aracı Rolünün İncelenmesi

Çalışmada, ebeveynleşmenin alt ölçeklerinden biri olan algılanan yarar ile depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı rolde olması beklenmiştir. Bu beklenti doğrultusunda yapılan istatistiksel analizlere göre, algılanan yarar ile depresyon arasındaki ilişkide utancın tam aracı etkisinin olduğu görülmüştür. Aracılık analizine göre algılanan yarar utancı negatif yönde etkilemekte, utanç ise depresyonu pozitif yönde etkilemektedir. Bir diğer deyişle algılanan yarar düzeyi arttıkça utanç düzeyi düşmekte, utanç düzeyinin düşmesiyle depresyon da azalmaktadır. Algılanan yararın artmasıyla utanç düzeyinin düşmesi, ebeveynleşen çocuğun ebeveynleşme sürecini adil ve yararlı bulduğunda, süreçten kazanım sağladığında ebeveynleşmenin olumsuz etkilerinin ortaya çıkmadığı bilgisiyle örtüşmektedir (Khafi vd., 2014). Ebeveynleşmenin getirdiği ebeveyn-çocuk ya da kardeş-çocuk ilişkileri ele alındığında, karşılıklı bir dinamikten bahsedilmektedir. Ebeveynleşme karşılıklı bir süreç olarak değerlendirildiğinde, ebeveynin kazançları olduğu gibi çocuğun da birtakım kazançlara sahip olabileceği düşünülmektedir. Çocuk ebeveynleşme sürecinden kendi hayatına katkı sağlayacak şekilde yararlanıyorsa, ebeveynleşmenin olumsuz sonuçlar doğurması engellenebilmektedir (Jurkovic, 1997). Bununla birlikte, utanç ve depresyon ilişkisini inceleyen çalışmaların ise utancın depresyonda önemli bir etkisinin olduğunu belirtmekte, utanç duygusunu deneyimleyen bireylerin depresyon yaşamalarının yüksek olduğuna değinmektedir (Bennett, 2004; Hoblitzelle, 1987; Morrison, 1989). Utançla depresyonun birbirini etkilemesi, utanç düzeyinin düşmesiyle depresyon düzeyinin de düşmesini gerçekleştirmektedir.

Bu çalışmada, algılanan yarar ile depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı rolü incelenmiş, utancın iki değişken arasındaki aracı etkisinin olduğu saptanmıştır. Aracılık analizine gore, algılanan yararın depresyon üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Ancak aracı değişken olarak modele utanç dahil edildiğinde algılanan yararın depresyon üzerindeki doğrudan etkisi tamamen anlamsız hale gelmiştir. Bu sonuç algılanan yararın tamamen utanç aracılığıyla depresyonu etkilediğini gostermektedir. Yani, algılanan yarardaki duşuş utanç duzeyini arttırmakta ve artan utanç duzeyi de depresyonda rol oynamaktadır. Bu sonucun, literatüre katkısının olacağı duşnlmektedir.

BÖLÜM 7

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, ebeveynleşme, depresyon ve utanç kavramları incelenmiş, ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı etkisinin olduğu gösterilmiştir. Bu sonuç, ebeveynleşme üzerinde yapılan çalışmalarda depresyon ve utanç kavramlarına da değinilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu çalışma, geç ergenlik dönemindeki bireylerle yapılmıştır. Bu yaş grubundaki bireylerin, yeni roller edinmekte ve bir kimlik inşası üzerinde olduğu, kim olduğunu bulmak üzerine çaba sarf ettiği bir dönemde olduğu bilinmektedir (Bee ve Boyd, 2009). Bu yüzden, geç ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveynleşme deneyimleri incelenmek istenmiş, bu deneyim ile birlikte depresyon ve utanç düzeylerine de bakılarak bireylerin kendilerine dair yaklaşımlarına ve öz değerlendirmelerine ulaşılmıştır. Böylece, literatüre de katkı sağlamak amacıyla geç ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveynleşme düzeyleri ile depresyon ve utanç düzeyleri arasındaki ilişki ele alınmış, ebeveynleşme ve depresyon arasındaki ilişkide utancın aracı etkisinin olduğu sonucuna da ulaşılarak gelecek çalışmalara yol gösterilmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmadaki değişkenler ve sonuçlar; aile sistemleri yaklaşımı, psikanaliz, bağlanma kuramı ve bilişsel davranışçı yaklaşıma göre değerlendirilmek istenmiştir. İlk olarak aile sistemleri yaklaşımına göre ebeveynleşme, aile yapısının belirsiz ve tutarsız sınırlara dayandığı, rol ve sorumlulukların birbirine karıştığı sistemlerde yıkıcı şekilde görülmektedir (Hooper ve Wallace, 2009). Ailedeki üyeler arasındaki rol değişimleri, çocukların ebeveynlere ait rolleri üstlenmesine neden olmaktadır. Hem aile içindeki sınırların ihlali hem de düzenin bozulup yerini karmaşanın aldığı sistemlerde, çocukların olumsuz olarak etkilendiği düşünülmektedir. Bu çalışmada, ebeveynleşmenin utanç aracılığı ile depresyonu etkilediği sonucu çıkmıştır.

Çocuğun ebeveynlerinin görevlerini üstlenip onları memnun etme çabası içinde olması sonucu kendi benliğini eksik, değersiz görüp utanç duygusunu deneyimlediği bilinmektedir. Böylece, aileyi oluşturan alt sistemlerin iç içe geçmesi, çocuğun ebeveyn rollerini edinerek utanç ve depresyon duygularını deneyimlemesine neden olmaktadır. Bu çalışma ile aileyi oluşturan üyelerin kendilerine ait olan görev ve sorumlulukları yerine getirmesi, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarının ebeveynleri tarafından karşılanması ve ailedeki her bir üye arasında belli başlı sınırların olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçların hem aile sisteminin düzgün ilerlemesi için hem de aile üyelerinin mental açıdan sağlıklı olması için gerekli olduğu görülmektedir.

Psikanaliz kuramına göre ebeveynleşmeyi ele almak gerekirse, öncelikle ego ideali kavramına değinmek gerekir. Ego idealinde çocuk, kendi benliğinden vazgeçerek ebeveynin yansıması olan bir ego ideali ile kendini bağdaştırmaktadır (Wells ve Jones, 2000). Çocuğun kendinden vazgeçmesi, kendinin zayıf olduğunu fark edip güçlü olan ebeveyninin gücünü paylaşmak istemesiyle ortaya çıkmaktadır. Burada, ebeveynleşmiş çocukta utanç duygusunun varlığı görülmektedir. Bu çalışmanın bulgularıyla ilişkili olarak kendi benliğinden utanarak ebeveyniyle özdeşleşen çocuk, ebeveynlik rollerini de kolayca sahiplenmektedir. Psikanalizde ebeveynleşme ile ilişkili olduğu düşünülen bir diğer kavram, sahte benlik kavramıdır. Winnicott'a göre (1960) sahte benliğin işlevi, kişinin gerçek benliğini saklayarak ebeveyn taleplerini karşılamak ve ebeveyninden gelen koşullu sevgiye sahip olmaktır. Ebeveynleri tarafından kendisine yansıtılan bir ego ideali oluşturan kişi, sahte benlik ile birlikte gerçek benliğinin hissettirdiği utanç duygusuna karşı savunma yapmaktadır (Wells ve Jones, 2000). Bu çalışmada da görüldüğü üzere, ebeveynleşme ile kişinin kendi benliğine ait olmayan davranışlarda bulunması, ebeveynlerinin istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için gerçek benliği ile örtüşmeyen şekilde hareket etmesi sonucu utanç duygusu ortaya çıkmaktadır. Psikanalizde egonun korunması için başvurulan savunma mekanizmaları vardır. Bu savunma mekanizmalarından biri de bölmedir. Ebeveynler çocuklarıyla yeteri kadar fiziksel veya duygusal olarak ilgilenmediklerinde, onların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamayıp ilgi, sevgi ve desteklerini esirgediklerinde yoğun hayal kırıklığı, üzüntü ve rahatsız edici duyguları hisseden çocuk, bölmeyi kullanarak kendini korumayı seçmektedir (Wells ve Jones, 2000). Burada, ebeveynleşmenin ilişkili olduğu depresyon ve utanç duygularının sonucunda bireyin kendini korumak için bir çözüm aradığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çözümlerden biri de bölme mekanizması olmuştur. Bölme mekanizması, mazoşist

ve narsistik olarak ikiye ayrılmaktadır. Mazoşist ebeveynleşmede çocuk, takdir görmek isteyen davranışlara başvurarak benliğinden utanma duygusu ve onay ihtiyacını baskılamaya çalışmaktadır. Narsist ebeveynleşmede ise çocuk, ebeveynlerinin takdirini toplamak için bastırdıkları yüzünden utanç ve öfke hislerini engellemek için kendini yenilmez, güçlü ve önemli bir kimlik içinde görmektedir (Wells ve Jones, 1999). Bu çalışma, ebeveynleşme ve depresyon arasında utancın aracı etkisini anlamlı bulmuştur. Psikanaliz bakışa göre de ebeveynleşmiş çocukların hem güç kazanmak için ebeveyn rollerini üstlenmesiyle hem de egolarını korumak için mazoşist ya da narsistik savunma mekanizmalarını kullanmasıyla utanç duygusunun hakimiyeti göze çarpmaktadır. Utanç duygusunu deneyimleyen ebeveynleşmiş çocuğun aynı zamanda üzüntü, mutsuzluk gibi depresif semptomları da yaşadığı bilinmektedir. Böylece, ebeveynleşmiş çocuk depresyon ve utanç duygularından kurtulmak için kendini yollar aramakta ve egosunu korumak için çabalamaktadır.

Ebeveynleşme kavramı, bağlanma kuramı tarafından da incelenmektedir. Ebeveynleşme ile bağlanma kuramı arasındaki ilişkide, Bowlby'nin (1979) kompulsif bakım verme tanımı ön plana çıkmaktadır. Kompulsif bakım vermede çocuk, ebeveyni ile ilişkisinde duygusal bir bağlantı oluşturmak için ebeveynin üzerine düşen görev ve sorumlulukları üstlenmektedir. Ebeveynleşmeyi deneyimleyen çocuk, güvensiz bağlandığı ebeveynleriyle yakınlık kurabileceği tek seçeneğin bakım veren rolüne bürünmesi olduğunu fark eder ve çocuk rolünden çıkarak ebeveyn rollerini üstlenmek zorunda kalır. Güvensiz bağlanmanın yol açtığı olumsuz duygular deneyimlendiğinde ise çocuk kendi yalnızlık ve yetersizlik hislerinden kurtulmak için ebeveynleriyle duygusal bağ kurma ihtimali oluşturan tek seçenek olan ebeveyn rolüne bürünmeyi seçmektedir. Bu çalışmanın sonucu olan ebeveynleşmenin utanç aracılığıyla depresyona etki etmesi ile bağlanma kuramının ebeveynleşmeye ve olumsuz duygulara yaklaşımı birbirine benzer şekildedir. Güvensiz bağlanmanın yarattığı utanç ve depresif duygular sonucunda ebeveynleşmeye başvuran bireyin, ebeveynleşmenin devamında da yine bu duyguları deneyimlemekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ebeveynleşme kavramı ile ilişkili olduğu düşünülen son kuram, bilişsel davranışçı kuramdır. Bilişsel davranışçı yaklaşım, bireylerin yaşadıkları olayları ve içinde buldukları durumları bilişsel yapılarında meydana gelen değerlendirmeler sonucu yorumladıklarını belirtmektedir (Türkçapar, 2018). Bu yorumlar her bir birey için farklılık göstermekte, bir olaya birden fazla açıdan yorum yapılabilmektedir. Bunun sebebi de bireylerin bilişsel süreçlerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada da değinildiği üzere, ebeveynleşme kavramının birçok açıdan yıkıcı etkisi ve doğurduğu olumsuz sonuçlar olsa da, bazı bireylerin ebeveynleşme kavramına olumlu açılardan baktığı ve bunun sonucunda ebeveynleşmenin yıkıcı etkisinin çok fazla görülmediği bilinmektedir. Örneğin ebeveynleşmeyi deneyimleyen çocuk, aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşıladığı ve onlara yardımda bulunduğu için olumlu bir benlik algısı geliştirebilmekte ve kendisine olan saygısında artış meydana gelebilmektedir (Byng-Hall, 2008; Walker ve Lee, 1998). Böylece, burada ebeveynleşmeyi yorumlamanın ve bakış açısının önemi görülmektedir. Bilişsel davranışçı yaklaşımın da belirttiği üzere, düşünceler duyguları, duygular da davranışları etkilemektedir. Ebeveynleşmeyi yıkıcı bir deneyim olan gören bireyler depresyon, utanç gibi duygular deneyimlerken ebeveynleşmeyi bireyi geliştiren bir kazanım olarak görenler ise kendine saygı ya da özgüven gibi olumlu sonuçlar elde etmektedir. Bu çalışmada, ebeveynleşmeyi deneyimleyen bireylerin depresyon ve utanç puanları sonucunda, ebeveynleşmenin mevcut katılımcılar için olumsuz ve yıkıcı bir deneyim olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

Ebeveynleşme ele alındığında, çocuğu patolojiye sürükleyen bir tarafının olduğu bilinmektedir (Hooper, DeCoster, White ve Voltz, 2011). Ebeveynleşme ile ebeveynin tüm rollerinin üstlenilmesi ve ebeveynmiş gibi davranarak güç kazanılması, şişik bir ego ve büyüklenmeci bir tavır ile ilişkilendirilebilmektedir. Ebeveynleşme ile birlikte değerlendirilebilecek olan kırılğan narsisizm kavramı, literatürde büyüklenmeci tavır gösterme, eleştiriyi kaldıramama, stresli, çekingen ve aşırı alıngan olma ve egonun zedelendiği düşünüldüğünde utanç duygusuna kapılma özellikleriyle ortaya çıkmaktadır (Gabbard, 1989; Wink, 1991). Ebeveynleşmenin çocuğa sağladığı gücün içinin dolmadığı, bu güçle birlikte çocuğun büyüklenmeci bir tavır sergilediği ve en ufak bir ego zedelenmesinde de utanç duygusunu deneyimlediği görülmektedir. Kırılğan narsisizmde ebeveyn-çocuk ilişkisine değinildiğinde, çocuk gerçek benliğini gösterdiğinde ebeveynleri tarafından kabul edilmediği sonucuyla karşı karşıya kaldığında kırılğan narsisizm özellikleri göstermekte ve sahte benliğe başvurmaktadır (Masterson, 1993). Kırılğan narsisizmin getirdiği utanç duygusu, çocuğu sahte bir benlik sahiplenmeye ve ebeveynlerinin onay ve kabulünü kazanmaya mecbur bırakmaktadır. Bununla birlikte, ebeveynleşmenin çocuk açısından hiçbir kazanç sağlamadığını düşünmek yanlıştır. Ebeveynleşme sürecinde birtakım ikincil kazançlar ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlerine onların ebeveyniymiş gibi davranmanın hissettirdiği güç, çocuğun egosunu besleyen ve kendini daha önemli görmesini

sağlayabilecek bir durumdur. Aynı zamanda, Byng-Hall (2008), ebeveyn rolünün ebeveynleşmiş çocuğa devredilmesinin, kardeşlerin bilgisi dahilinde olması gerektiğini belirtmektedir. Bunun sebebi, kardeşlerin ebeveynleşmiş otoriter kardeşi kabul etmelerinde kolaylık sağlayacağını düşünülmesidir. Ebeveynler süreci doğru bir şekilde yönetemediğinde, ebeveynleşmiş otoriter kardeşin, diğer kardeşler üzerinde hakimiyet sağlayacağı sonucu ortaya çıkmıştır. Kardeşlerine onların ebeveyniymiş gibi davranan çocuk için, kardeşlerinden üst bir konumda olmak ve hiyerarşik olarak ebeveyn konumuna yaklaşmak, ebeveynleşmiş çocuğun bu süreçten faydalanmasını sağlamaktadır. Ebeveynleşmenin getirdiği kardeş etkileşiminin, ebeveynleşmiş çocuğun özgüvenini arttırdığı da bilinmektedir (Yeh ve Lempers, 2004). Kırılgan narsisizm ile büyüleneci tavırda olan çocuk, ikincil kazançlarının verdiği gücü sahiplenmektedir. Diğer yandan, kırılgan narsisizm ile her an ego zedelenmesi yaşama riski bulunan ebeveynleşmiş çocuk için, utanç ve depresyon duygularını deneyimleme ihtimali de bulunmaktadır. Bu çalışmada da ebeveynleşmenin utanç ve depresyon ile ilişkisinden çıkan bulgular, ebeveynleşme ve kırılgan narsisizm ile olası sonuçları arasındaki ilişki ile bağlantılı olmaktadır.

Bu çalışmadaki değişkenlerin klinik ortamda nasıl ele alınması gerektiği üzerinde durulmuş, buna yönelik fikirler ortaya çıkmıştır. Öncelikle ebeveynleşmeyi deneyimleyen danışanla ölçeklerle ve sorularla geçmiş ebeveynleşme yaşantısına dair bilgi toplanması gerektiği düşünülmektedir. Bilgi toplama sürecinde, “Çocukluğunuzda bir yetişkin rolü üstlenmek sizin için nasıl bir deneyimdi?”, “Çocukluğunuzda bir yetişkin rolü üstlenmenin olumlu tarafları sizce neydi?” ve “Çocukluğunuzda bir yetişkin rolü üstlenmenin olumsuz tarafları sizce neydi?” gibi sorularla danışanın geçmiş döneme ait duygu ve düşünceleri elde edilmelidir. Sonrasında, ebeveynleşme kavramı ele alınarak aile içinde çocuğa ve ebeveynlere düşen görev ve sorumlulukların netleştirilmesi gerekmektedir. Devamında ise danışanın şimdiki zamanda ebeveynleşme deneyiminin etkisine dair duygu ve düşünceleri “Çocukken bir yetişkin rolü üstlenme deneyiminize baktığınızda, şu an düşünceleriniz ve hissettiğiniz duygular nelerdir?” gibi sorularla incelenmelidir. Ebeveynleşme ile ilişkili olarak ortaya çıkan depresyon ve utanç kavramlarının da ele alınması gerekmektedir. Ebeveynleşmeyi deneyimleyen danışanlarla depresyon çalışılırken savunma mekanizmaları, bilişsel çarpıtmalar, düşünce-duygu-davranış modeli ve duygu düzenleme tekniklerinden yararlanılmalıdır. Utanç ise Türk kültüründe önemli yeri olan bir kavramdır. Bu yüzden, utanç çalışırken kültürel

bağlamdan kopmadan danışanların geçmiş deneyimlerine, bugünkü duygu ve düşüncelerine odaklanmalı, geçmişe ait anılar varsa yeniden yazma ve imajinasyon teknikleri kullanılmalı, utanç duygusu yorumlanmalı ve danışanla yüzleştirme yapılmalıdır. Bu çalışmada görüldüğü üzere, ebeveynleşme, depresyon ve utanç değişkenleri birbirleriyle ilişkilidir. Bu yüzden, ebeveynleşmeyi deneyimleyen danışanla çalışırken depresyon ve utanç kavramları göz ardı edilmemelidir. Aynı zamanda, ebeveynleşme ve utancın depresyon üzerindeki etkisi de bilindiğinden, danışanın olası depresif semptomlarını önlemek amacıyla hem psikanalizin savunma mekanizmalarından hem de bilişsel davranışçı terapinin bilişsel çarpıtma ve olumsuz duygular üzerinde yapılan çalışmalarından yararlanılmalıdır. Danışanın ebeveynleşme, depresyon ve utanç deneyimleri düşünülerek ele alınan klinik bağlam çalışmalarında, her danışanın biricikliğine uygun yaklaşımlarda bulunulmalıdır.

Bu çalışmaya bakıldığında, ebeveynleşme ile ailenin sosyoekonomik düzeyi, geçmişte ailede bakıma muhtaç, kronik, fiziksel ya da psikolojik hastalığa ya da alkol ve madde kullanım bozukluğuna sahip birinin olması gibi faktörlerin ilişkili olması sebebiyle bu faktörlerin yıkıcı etkisini hafifletecek çalışmalar yapılmalıdır. Bununla birlikte, ebeveynleşme kavramının daha görünür olması amaçlanmalı ve özellikle ülkemizde birçok ailede görülen bu durumun kavramsallaştırılmasıyla daha bilinir hale gelmesi ve önleyici çalışmalara önem verilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma değerlendirildiğinde, çalışmanın bazı sınırlılıklarının bulunduğu fark edilmiştir. İlk olarak bu çalışma, öz bildirime dayalı ölçeklerden oluşmaktadır. Bu yüzden, bireyin kendini nasıl değerlendirdiğine dair bilgiler içermektedir. Bununla birlikte, çalışma geç ergenlik dönemindeki bireyleri içerdiğinden örneklemin yaş aralığı 18-21 şeklindedir. Buradan yaş aralığının az olduğu, kısıtlı sayıdaki katılımcıdan bilgilerin toplandığı görülmektedir. Ayrıca bu çalışma, psikolojik/psikiyatrik destek almayan ve ebeveynlerinin her ikisinin de hayatta olduğu katılımcılardan oluşmaktadır.

Ebeveynleşme kavramı uluslararası alanyazında yer edinmesine rağmen ülkemizde ebeveynleşme kavramıyla ilgili çalışmalara az rastlanmaktadır. Gelecek çalışmalar, bu çalışmadan yola çıkarak farklı yaş grupları, farklı sosyoekonomik düzeydeki ve farklı eğitim düzeylerine sahip bireylerle yapılabilir. Aynı zamanda bu araştırma konusu, boylamsal çalışmalarla yeniden düzenlenebilir. Böylece, literatüre daha fazla katkı sağlanması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Adams, G. (2000). *Adolescent Development the Essential Readings*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Adler, A. (1927). Characteristics of the First, Second and Third Child. *Children*, 3, 14-52.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. New York: Lawrence Erlbaum.
- Alessandri, S. M. ve Lewis, M. (1993). Parental Evaluation and Its Relation to Shame and Pride in Young Children. *Sex Roles: A Journal of Research*, 29(5-6), 335-343. doi:10.1007/BF00289427
- Alver, B. (2013). *Psikolojiye Giriş*. Hamit Coşkun ve Nilüfer Ş. Özabacı (Ed.), İstanbul: Lisans.
- American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5®)* (5.Baskı). American Psychiatric Pub.
- American Psychiatric Association (APA). (2017). What is depression? <https://www.psychiatry.org/patients-families/depression/what-isdepression>
- American Psychological Association (APA). (2002). *Developing Adolescents: A Reference for Professionals*. American Psychological Society.
- Andrews, B., Qian, M. ve Valentine, J. D. (2002). Predicting Depressive Symptoms with a New Measure of Shame: The Experience of Shame Scale. *British Journal of Clinical Psychology*, 41(1), 29–42. doi:10.1348/014466502163778
- Angold, A. ve Costello, E. J. (1992). Comorbidity in Children and Adolescents with Depression. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 1(1), 31–51.
- Angold, A., Costello, E. J., Erkanli, A. ve Worthman, C. M. (1999). Pubertal Changes in Hormone Levels and Depression in Girls. *Psychological Medicine*, 29(5), 1043–1053. doi:10.1017/S0033291799008946

- Ansari, M. A., Raza-ur-Rahman, Siddiqui, A. A. ve Jabeen, R. (2009). Birth Order and Depressive Disorder. *Journal of the Liaquat University of Medical and Health Sciences*, 8(1), 16-18.
- Arıkan Çolak, D. (2019). *Özel Gereksinimli ve Sağlıklı Kardeşe Sahip Bireylerde Ebeveynleşme Olgusu ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arman, A. R., Bereket, A. ve Ateş, E. (2011). *Kim Korkar Ergenlikten*. İstanbul: Doğan.
- Auerbach, J. S. (1990). Narcissism: Reflections on Others' Images of an Elusive Concept. *Psychoanalytic Psychology*, 7(4), 545–564. doi:10.1037/0736-9735.7.4.545
- Avenevoli, S., Knight, E., Kessler, R. C. ve Merikangas, K. R. (2008). Epidemiology of Depression in Children and Adolescents. John R. Z. Abela ve Benjamin L. Hankin (Ed.), *Handbook of Depression in Children and Adolescents* içinde (s. 6-32). New York: Guilford.
- Aytekin, Ç. (2021). Ergenlerde Sosyal Gelişim. Alev Üstündağ (Ed.), *Gelişimsel Açıdan Ergenlik* içinde (s. 171–196). Ankara: Eğiten.
- Bandura, A. (2006). Adolescent Development from an Agentic Perspective. Frank Pajares ve Tim Urdan (Ed.), *Self-efficacy Beliefs of Adolescents* içinde (s. 1-43). Greenwich: Information Age.
- Barnett, B. ve Parker, G. (1998). The Parentified Child: Early Competence or Childhood Deprivation? *Children Psychology and Psychiatry Review*, 3(4), 146–155.
- Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical, Experimental and Theoretical Aspects*. Harper & Row.
- Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F. ve Emery, G. (1987). *Cognitive Therapy of Depression*. New York: Guilford.
- Beck, A. T. ve Alford, B. A. (2009). *Depression: Causes and Treatment*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. Okan Gündüz (Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- Bennett, R. (2004). *Shame and Psychopathology in Adolescence*. (Yayımlanmamış doktora tezi). University of London/Psychology, London.
- Bhatia, S. K. ve Bhatia, S. C. (2007). Childhood and Adolescent Depression. *American Family Physician*, 75(1), 73-80.

- Bitter, J. R. ve Byrd, R. (2017). Adlerian Family Therapy. Jon Carlson ve Shannon B. Dermer (Ed.), *The SAGE Encyclopedia of Marriage, Family and Couples Counseling* içinde (s. 20-23). SAGE.
- Black, B. ve Sleigh, M. (2013). Relations among Parentification, Parenting Beliefs, and Parenting Behaviors. *Journal of Student Research*, 2(1), 52-57.
- Blechman, E. A., McEnroe, M. J., Cardella, E. T. ve Audette, D. P. (1986). Childhood Competence and Depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 95(3), 223-227.
- Borchet, J. ve Lewandowska-Walter, A. (2017). Parentification – Its Direction and Perceived Benefits in terms of Connections with Late Adolescents' Emotional Regulation in the Situation of Marital Conflict. *Current Issues in Personality Psychology*, 5(2), 113-122.
- Borchet, J., Lewandowska-Walter, A., Połomski, P. ve Peplińska A. (2019). Construction of a Parentification Questionnaire for Youth. *Health Psychology Report*, 8(2), 175–188.
- Borchet, J., Lewandowska-Walter, A. ve Rostowska, T. (2016). Parentification in Late Adolescence and Selected Features of the Family System. *Health Psychology Report*, 4(2), 116–127.
- Bosma, H., Brandts, L., Simons, A., Groffen, D. ve Van den Akker, M. (2014). Low Socioeconomic Status and Perceptions of Social Inadequacy and Shame: Findings from the Dutch SMILE Study, *The European Journal of Public Health*, 25(2), 311-313.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss, Vol. 1: Attachment*. (2. Baskı). New York: Basic.
- Bowlby, J. (1979). *The Making and Breaking of Affectional Bonds*. London: Tavistock.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. New York: Basic.
- Boszormenyi-Nagy, I. ve Spark, G. (1973). *Invisible Loyalties: Reciprocity in Intergenerational Family Therapy*. New York: Harper & Row.
- Bridge, J. A., Goldstein, T. R. ve Brent, D. A. (2006) Adolescent Suicide and Suicidal Behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(3-4), 372-394. doi:10.1111/j.1469-7610.2006.01615.x
- Brody, G. H., Stoneman, Z. ve Burke, M. (1987). Child Temperaments, Maternal Differential Behavior, and Sibling Relationships. *Developmental Psychology*, 23(3), 354.

- Brown, M. Z., Linehan, M. M., Comtois, K. A., Murray, A. ve Chapman, A. L. (2009). Shame as a Prospective Predictor of Self-inflicted Injury in Borderline Personality Disorder: A Multi-Modal Analysis. *Behaviour Research and Therapy*, 47(10), 815-822. doi: 10.1016/j.brat.2009.06.008
- Budak, S. (2005). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Bugay, A. ve Demir, A. (2011). Psychometric Properties of the Turkish Version of Trait Shame and Guilt Scale. *Eurasian Journal of Education Research*, 45, 17-30.
- Burke, P. (2003). *Brothers and Sisters of Disabled Children*. Philadelphia: Jessica Kingsley.
- Burnett, G., Jones, R. A., Bliwise, N. G. ve Ross, L. T. (2006). Family Unpredictability, Parental Alcoholism, and the Development of Parentification. *The American Journal of Family Therapy*, 34(3), 181-189.
- Burton, S., Hooper, L. M., Tomek, S., Cauley, B., Washington, A. ve Pössel, P. (2018). The Mediating Effects of Parentification on the Relation between Parenting Behavior and Well-being and Depressive Symptoms in Early Adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 27(12), 4044–4059. doi:10.1007/s10826-018-1215-0
- Byng-Hall, J. (2008). The Significance of Children Fulfilling Parental Roles: Implications for Family Therapy. *Journal of Family Therapy*, 30(2), 147-162. doi:10.1111/j.1467-6427.2008.00423.x
- Carroll, J. J. ve Robinson, B. E. (2000). Depression and Parentification among Adults as Related to Parental Workaholism and Alcoholism. *The Family Journal*, 8(4), 360-367.
- Castro, D. M., Jones, R. A., & Mirsalimi, H. (2004). Parentification and the Impostor Phenomenon: An Empirical Investigation. *American Journal of Family Therapy*, 32(3), 205–216. doi:10.1080/01926180490425676
- Chambers, C.V. (1995). Childhood and Adolescence. Robert E. Rakel ve David P. Rakel (Ed.), *Textbook of Family Practice* içinde (s. 634-659). W.B. Saunders Company.
- Champion, J. E., Jaser, S. S., Reeslund, K. L., Simmons, L., Potts, J. E., Shears, A. R. ve Compas, B. E. (2009). Caretaking Behaviors by Adolescent Children of Mothers with and without a History of Depression. *Journal of Family Psychology*, 23(2), 156-166.
- Chase, N. D. (1999). An Overview of Theory, Research, and Societal Issues. Nancy D. Chase (Ed.), *Burdened Children* içinde (s. 3–33). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Chase, N. D., Deming, M. P. ve Wells, M. C. (1998). Parentification, Parental Alcoholism, and Academic Status among Young Adults. *American Journal of Family Therapy*, 26(2), 105-114.

- Christie, D. ve Viner, R. (2005). Abc of Adolescence: Adolescent Development. *BMJ: British Medical Journal*, 330(7486), 301–304. <http://www.jstor.org/stable/25458847>
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd ed). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Cook, D. R. (1991). Shame, Attachment, and Addictions: Implications for Family Therapists. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 13(5), 405–419. doi:10.1007/BF00890495
- Coryell, W., Endicott, J. ve Keller, M. (1992). Major Depression in a Nonclinical Sample: Demographic and Clinical Risk Factors for First Onset. *Arch Gen Psychiatry*, 49, 117–125.
- Cradwick, E. (2020). *Shame Regulation Strategies Used by Children and Adolescents: A Systematic Scoping and Narrative Review*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). University of Canterbury/Psychology, Christchurch.
- Çuhadaroğlu, F. (2000). Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri. *Katkı Pediatri Dergisi*, 21(6), 863-868
- Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim. *Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, 63(1), 19-21.
- De Rubeis, S. ve Hollenstein, T. (2009). Individual Differences in Shame and Depressive Symptoms During Early Adolescence. *Personality and Individual Differences*, 46, 477–482. doi:10.1016/j.paid.2008.11.019
- DiCaccavo, A. (2006). Working with Parentification: Implications for Clients and Counselling Psychologists. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 79(3), 469-478.
- Dinçer, D. (2013). *Üniversite Öğrencilerinin Suçluluk ve Utanç Kavramlarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Dirican, A. (2023). *Investigation of the Relationship Between Parentification, Psychological Symptoms and Early Maladaptive Schemas by Qualitative and Quantitative Methods*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ted Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, O., Gülmez, H., Ketenoğlu, C., Kılıçkap, Z., Özbek, H. ve Akyüz G. (1995). *Ruhsal Bozuklukların Epidemiyolojisi*. İstanbul: Dilek.
- Easey, K. E., Mars, B., Pearson, R., Heron, J. ve Gunnell, D. (2019). Association of Birth Order with Adolescent Mental Health and Suicide Attempts: A Population-Based Longitudinal Study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 28(8), 1079–1086. doi.org/10.1007/s00787-018-1266-1
- East, P. L. (2010). Children's Provision of Family Caregiving: Benefit or Burden? *Child Development Perspectives*, 4(1), 55-61.

- Elison, J. (2005). Shame and Guilt: A Hundred Years of Apples and Oranges. *New Ideas in Psychology*, 23, 5-32.
- Emiroğlu M., Murat, M. ve Bindak, R. (2011). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Depresyon Düzeylerini Yordayan Sosyo-Demografik Değişkenlerin Belirlenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 262-274.
- Emmanuelli, M. (2006a). Ergenlik Nevrozunun Değerlendirilmesinde Narsisizmin Yeri: Projektif Bir Aydınlatma. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 3(5-6), 49-62.
- Emmanuelli, M. (2006b). Ergende Psikolojik İncelemenin Özellikleri ve Sınırları. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 3(5-6), 63-68.
- Eryüksel, G. ve Akün, E. (2003). Depresyonu Olan Ergenler İle Ana-babaların Aile İlişkilerinin ve Bilişsel Çarpıtmalarının İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 59-73.
- Eskin, M. (2001). Ergenlikte Yalnızlık, Baş Etme Yöntemleri ve Yalnızlığın İntihar Davranışı İle İlişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 4(5), 5-11.
- Evans, D. L. ve Andrews, L. W. (2005). *If Your Adolescent has Depression or Bipolar Disorder: An Essential Resource for Parents*. Oxford: Oxford University.
- Fagan, M. A. (2003). Exploring the Relationship between Maternal Migraine and Child Functioning. *Headache: The Journal of Head and Face Pain*, 43(10), 1042-1048.
- Fair, C. E., Tomeny, T. S., Riley, R. ve Barry, T. (2014, Kasım). *Developmental Disabilities: Parentification, Support, and Siblings*. National Association for the Dually Diagnosed sunulan bildiri, The University of Southern Mississippi, Mississippi.
- Fergus, T. A., Valentiner, D. P., McGrath, P. B. ve Jencius, S. (2010). Shame- and Guilt-Proneness: Relationships with Anxiety Disorder Symptoms in a Clinical Sample. *Journal of Anxiety Disorders*, 24(8), 811-815. doi: 10.1016/j.janxdis.2010.06.002
- Fitzgerald, M. M., Schneider, R. A., Salstrom, S., Zinzow, H. M., Jackson, J. ve Fossel, R. V. (2008). Child Sexual Abuse, Early Family Risk, and Childhood Parentification: Pathways to Current Psychosocial Adjustment. *Journal of Family Psychology*, 22, 320-324.
- Frank, E. S. (1991). Shame and Guilt in Eating Disorders. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61(2), 303-306. doi:10.1037/h0079241
- Freeman, A., Tyrovolas, S., Koyanagi, A., Chatterji, S., Leonardi, M., Ayuso-Mateos, J. L., Tobiasz-Adamczyk, B., Koskinen, S., Rummel-Kluge, C. ve Haro, J. M. (2016). The Role of Socio-economic Status in Depression: Results from the COURAGE (Aging Survey in Europe). *BMC Public Health*, 16(1), 1098. doi:10.1186/s12889-016-3638-0

- Gabbard, G. (1989). Two Subtypes of Narcissistic Personality Disorder. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 53(6), 527-532.
- Gander, J. M. ve Gardiner, W. (1998). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ali Dönmez ve Nermin Çelen (Çev.). İstanbul: İmge.
- Garber, J., Robinson, N. S. ve Valentiner, D. (1997). The Relation between Parenting and Adolescent Depression: Self-worth as a Mediator. *Journal of Adolescent Research*, 12(1), 12–33. doi:10.1177/0743554897121003
- Garrison, R. ve Öner, U . (2019). Ergenliğin Anlamı ve Tarihsel Gelişimi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 16(1), 87-97
- Geçtan, E. (2020). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update* (10. Baskı). Boston: Pearson
- Gilbert, P. (2000). The Relationship of Shame, Social Anxiety and Depression: The Role of the Evaluation of Social Rank. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 7(3), 174-189.
- Giles, S. (2014). *The Impact of Parentification on Depression Moderated by Self-Care: A Multiple Group Analysis by Gender for South Korea and the U.S.* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Brigham Young/Psychology, Utah.
- Glenwick, D. S. ve Mowrey, J. D. (1986). When Parent Becomes Peer: Loss of Intergenerational Boundaries in Single Parent Families. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 35(1), 57–62. doi:10.2307/584283
- Glied, S. A. ve Pine, D. S. (2002). Consequences and Correlates of Adolescent Depression. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 156(10). 1009–1014. doi:10.1001/archpedi.156.10.1009
- Goldberg, C. (1988). Replacing Moral Masochism with a Shame Paradigm in Psychoanalysis. *Dynamic Psychotherapy*, 6(2), 114–123.
- Goldner, L., Abir, A. ve Sachar, C. S. (2016). Adolescents' true-self Behavior and Parent-Adolescent Boundary Dissolution: The Mediating Role of Rejection Sensitivity. *Child Indicators Research*, 10, 1-22.
- Grinder, R. E. (1969). The Concept of Adolescence in the Genetic Psychology of G. Stanley Hall. *Child Development*, 40(2), 355–369. doi:10.2307/1127408
- Güneysu, S. ve Bilir, Ş. (1988). Üniversite Gençlerinin Kendini Kabul Düzeyine Algılanan Ana-Baba Tutumlarının Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 6(22), 127-132.

- Hariri, A. R., Mattay, V. S., Tessitore, A., Kolachana, B., Fera, F., Goldman, D., Egan, M. F. ve Weinberger, D. R. (2002). Serotonin Transporter Genetic Variation and the Response of the Human Amygdala. *Science*, 297(5580), 400-403.
- Hashmi, S. (2013). Adolescence: An Age of Storm and Stress. *Review of Arts and Humanities*, 2(1).
- Hayaki, J., Friedman, M. A. ve Brownell, K. D. (2002). Shame and Severity of Bulimic Symptoms. *Eating Behaviors*, 3(1), 73-83. doi:10.1016/S1471-0153(01)00046-0
- Hayes, A. F. (2017) *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. New York: Guilford.
- Henderson, L. ve Zimbardo, F.G. (1998). *Shyness: Encyclopedia of Mental Health*. San Diego: Academic.
- Henry, J. D. ve Crawford, J. R. (2005). The Short-form Version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS- 21): Construct Validity and Normative Data in a Large Non-clinical Sample. *British Journal of Clinical Psychology*, 44(2), 227-239.
- Hermans, P. (1999). The Expression of Guilt by Moroccan Adolescents: Ethnocentric Interpretations by Western Teachers and Social Workers. *International Journal of Educational Research*, 31(4), 303-316.
- Hoblitzelle, W. (1987). Differentiating and Measuring Shame and Guilt: The Relation Between Shame and Depression. Helen B. Lewis (Ed.), *The Role of Shame in Symptom Formation* içinde (s. 207–235). Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Holzer, C. E., Shea, B. M. Swanson, J. W. ve Leaf, P. J. (1986). The Increased Risk for Specific Psychiatric Disorders among Persons of Low Socioeconomic Status. *American Journal of Social Psychiatry*, 6(4), 259–271.
- Hooper, L. M. (2007b). The Application of Attachment Theory and Family Systems Theory to the Phenomena of Parentification. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 15(3), 217-223.
- Hooper, L. M. (2007a). Expanding the Discussion Regarding Parentification and Its Varied Outcomes: Implication for Mental Health Research and Practise. *Journal of Mental Health Counseling*, 29(4), 322-337.
- Hooper, L. M., DeCoster, J., White, N. ve Voltz, M. L. (2011). Characterizing the Magnitude of the Relation between Self-Reported Childhood Parentification and Adult Psychopathology: A Meta-Analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 67(10), 1028- 1043. doi:10.1002/jclp.20807
- Hooper, L. M., Doehler, K., Wallace, S. A. ve Hannah, N. J. (2011). The Parentification Inventory: Development, Validation, and Cross-validation. *The American Journal of Family Therapy*, 39(3), 226–241.

- Hooper, L. M., Marotta, S. A. ve Lanthier, R. P. (2008). Predictors of Growth and Distress Following Childhood Parentification: A Retrospective Exploratory Study. *Journal of Child and Family Studies*, 17(5), 693-705.
- Hooper, L. M. ve Wallace, S. A. (2009). Evaluating the Parentification Questionnaire: Psychometric Properties and Psychopathology Correlates. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 32(1), 52–68. doi:10.1007/s10591-009-9103-9
- İnan, E. (2016). *The Relations Between Parental Attitudes, Guilt, Shame, and Self-Compassion and Differentiation of Guilt-Prone and Shame-Prone Individuals in terms of their Responses and Expectations: A Mixed Study*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İplikçi, A.B. ve Şahin-Acar, B. (2019). Kim Ebeveyn? 12-Yaş Çocuklarının Ebeveynleşme Davranışlarını Yordayan Etkenler, *Türk Psikoloji Dergisi*, 34(84), 1-17.
- İşmen, E. M. (2022). *Ebeveynleşme Deneyimi İle Suçluluk, Utanç ve Kırılgan Narsisizm İlişkisinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Jacobvitz, D. B. ve Bush, N. F. (1996). Reconstructions of Family Relationships: Parentchild Alliances, Personal Distress, and Self-Esteem. *Developmental Psychology*, 32(4), 732–743.
- Jankowski, P. J., Hooper, L. M., Sandage, S. J. ve Hannah, N. J. (2011). Parentification and Mental Health Symptoms: Mediator Effects of Perceived Unfairness and Differentiation of Self. *Journal of Family Therapy*, 35(1), 43–65. doi:10.1111/j.1467-6427.2011.00574.x
- Jensen, F. E. ve Nutt, A. E. (2017). *Ergen Beyni*. Can Evren Topaktaş (Çev.). İstanbul: Hep.
- Jurkovic, G. J. (1997). *The Plight of the Parentified Child*. New York: Brunner Mazel Inc.
- Jurkovic, G. J., Morrell, R. ve Casey, S. (2000). Parentification in the Lives of High-Profile Individuals and Their Families: A Hidden Source of Strength and Distress. Bryan E. Robinson ve Nancy D. Chase (Ed.), *High-Performing Families: Causes, Consequences, and Clinical Solutions* içinde (s. 129-155). American Counseling.
- Jurkovic, G. J., Thirkield, A. ve Morrell, R. (2001). Parentification of Adult Children of Divorce: A Multidimensional Analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 30(2), 245–157.

- Johnston, J. R. (1990). Role Diffusion and Role Reversal: Structural Variations in Divorced Families and Children's Functioning. *Family Relations*, 39(4), 405-413.
- Jones, R. A. ve Wells, M. (1996). An Empirical Study of Parentification and Personality. *American Journal of Family Therapy*, 24(2), 145-152.
- Kaasbøll, J., Skokauskas, N., Lydersen, S. ve Sund, A. M. (2021). Parental Chronic Illness, Internalizing Problems in Young Adulthood and the Mediating Role of Adolescent Attachment to Parents: A Prospective Cohort Study. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 1-12.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Family, Self and Human Development across Cultures: Theory and Applications*. (2. Baskı). Mahwah:Lawrence Erlbaum.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2005). Value of Children and Family Change: A Three-Decade Portrait from Turkey. *Applied Psychology*, 54(3), 317-337.
- Kandel, D. B. ve Davies, M. (1986). Adult Sequelae of Adolescent Depressive Symptoms. *Archives of General Psychiatry*, 43(3), 255-262. doi:10.1001/archpsyc.1986.01800030073007
- Kanık Çelik, K. (2022). *Genç Yetişkinlerin Ebeveynleşme ile Yalnızlık ve Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Kaplan, L. J. (1996). The Stepchild of Psychoanalysis, Adolescence. *American Imago*, 53(3), 257-268.
- Kaplow, J.B. ve Widom, C.S. (2007) Age of Onset of Child Maltreatment Predicts Long-Term Mental Health Outcomes. *Journal of Abnormal Psychology*, 116(1), 176-187. doi:10.1037/0021-843X.116.1.176
- Karagöbek, A. B. (2014). *The Effect of Maternal Parentification History, Maternal Attachment Styles, Socioeconomic Status and Children's self-construals on Parentification Roles and Perceived Parental Caregiving*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karataş, A. (2020). Investigation of the Relationship Between Parentification, Psychological Symptoms and Early Maladaptive Schemas by Qualitative and Quantitative Methods (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Karpel, M. A. (1976). Intrapsychic and Interpersonal Processes in the Parentification of Children. *Dissertation Abstracts International*, 38(1-B), 365.
- Kashani, J. H., Beck, N. C., Hooper, E. W., Fallahi, C., Corcoran, C. M., McAllister, J. A., Rosenberg, T. K. ve Reid, J. C. (1987). Psychiatric Disorders in a

Community Sample of Adolescents. *The American Journal of Psychiatry*, 144(5), 584–589.

- Kaslow, N. J., Adamson, L. B. ve Collins, M. H. (2000). A Developmental Psychopathology Perspective on the Cognitive Components of Child and Adolescent Depression. Arnold J. Sameroff, Michael Lewis ve Suzanne M. Miller (Ed.), *Handbook of Developmental Psychopathology* içinde (s. 491–510). Kluwer Academic.
- Kaymak, A. (2021). *The Mediating Role of Cognitive Fusion and Acceptance on the Relationship between Obsessive-Compulsive Symptoms, Shame, Guilt, and Self-Disgust*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir Ekonomi Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İzmir.
- Kessler, R. C., De Jonge, P., Shahly, V., Van Loo, H. M., Wang, P. S. ve Wilcox M. A. (2014). Epidemiology of Depression. Ian H. Gotlib ve Constance L. Hammen (Ed.), *Handbook of Depression* içinde (s. 7-24). New York:Springer.
- Kessler, R. C., McGonagle, K. A., Zhao, S., Nelson, C. B., Hughes, M., Eshleman, S., Wittchen, H. U. ve Kendler, K. S. (1994). Lifetime and 12-Month Prevalence of DSM-III-R Psychiatric Disorders in the United States. Results from the National Comorbidity Survey. *Arch Gen Psychiatry*, 51(1), 8-19.
- Khafi, T. Y., Yates, T. M. ve Luthar, S. S. (2014). Ethnic Differences in the Developmental Significance of Parentification. *Family Process*, 53(2), 267-287.
- Kinnunen, L., Nordström, T., Niemelä, M., Räsänen, S., Whittle, S. ve Miettunen, J. (2021). Parental Physical Illnesses and their Association with Subsequent Externalizing and Internalizing Symptoms in Children. *Journal of Child and Family Studies*. doi:10.1007/s10826-021-02079-y
- Kılınçer, M. S. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Utanç ve Suçluluk Duygularına Yatkinlıkları ve Sosyal Anksiyete Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kınık E. (2000). Adolesan Dönemde Fiziksel Büyüme ve Cinsel Gelişme. *Katkı Pediatri Dergisi Adolesan Sayısı*, 21(6), 720-740.
- Koç, M. (2004). Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 231- 238. <https://dergipark.org.tr/en/pub/erusosbilder/issue/23750/253040>
- Kourt, R. (2011). *18-24 Yaş Arası Üniversitesi Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Travmaları'nın Dissosiyatif Yaşantılar ve Suçluluk-Utanç Duyguları ile İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Köyden, D. (2015). *Ebeveynleşme Olgusunun Depresyon, Kaygı, Öfke ve Obsesif İnanış Biçimleriyle İlişkisinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Köyden, D. ve Uluç, S. (2018). Ebeveynleşme ile Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkide Cinsiyetin ve Ebeveynleşmeden Algılanan Yararın Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 33(81), 28-38.
- Kulaksızoğlu, A. (2022). *Ergenlik Psikolojisi*. (22. Baskı). İstanbul: Remzi.
- Kulaksızoğlu, I. B., Tükel, R., Üçok, A., Yargıç, İ. ve Yazıcı, O. (2009). *Psikiyatri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Kuperminc, G. P., Jurkovic, G. J. ve Casey, S. (2009). Relations of Filial Responsibility to the Personal and Social Adjustment of Latino Adolescents from Immigrant Families. *Journal of Family Psychology*, 23, 14-22.
- Lampl-De-Groot, J. (1962). Ego Ideal and Superego. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 17, 94-106.
- Lapsley, D. K. ve Stey, P. C. (2011). Id, Ego, and Superego. Vilayanur S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior* içinde (s. 393-399). Amsterdam: Elsevier.
- Lerner, R. M. ve Steinberg, L. (2004). *Handbook of Adolescent Psychology* (2. Baskı). Hoboken: John Wiley & Sons, Inc.
- Lewinsohn, P. M., Roberts, R. E., Seeley, J. R., Rohde, P., Gotlib, I. H. ve Hops, H. (1994). Adolescent Psychopathology: II. Psychosocial Risk Factors for Depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 302-315.
- Lewis, H. B. (1971). Shame and Guilt in Neurosis. *The Psychoanalytic Review*, 58(3), 419-438.
- Lewis, M. (1992). *Shame: The Exposed Self*. New York: The Free.
- Lindsay-Hartz, J. (1984). Contrasting Experiences of Shame and Guilt. *American Behavioral Scientist*, 27(6), 689-704.
- Little, T. ve Etkin, H. (2019). *Adolescence: How to Survive It: Insights for Parents, Teachers and Young Adults*. London: Bloomsbury Continuum.
- Lovibond, P. F. ve Lovibond, S. H. (1995). The Structure of Negative Emotional States: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour Research and Therapy*, 33(3), 335-343.
- Mahler, M. S., Pine, F. ve Bergman, A. (1975). *The Psychological Birth of the Infant*. New York: Basic.

- Main, M. ve Solomon, J. (1990). Procedures for Identifying Infants as Disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. Mark T. Greenberg, Dante Cicchetti ve E. Mark Cummings (Ed.), *Attachment in the Preschool Years: Theory, Research, and Intervention* içinde (s. 121–160). The University of Chicago.
- Malatesta-Magai, C. Z. ve Dorval, B. (1992). Language, Affect, and Social Order. Minnesota Symposia on Child Psychology. Megan R. Gunnar ve Michael Maratsos (Ed.), *Modularity and Constraints in Language and Cognition* içinde (s. 139–178). Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Marschall, D. E., Sanftner, J. L. ve Tangney, J. P. (1994). *The State Shame and Guilt Scale(SSGS)*. Fairfax, VA: George Mason University.
- Masterson, J. F. (1993). *The Emerging Self: A Developmental Self and Object Relations Approach to the Treatment of the Closet Narcissistic Disorder of the Self*. New York, NY: Brunner/Mazel.
- Masterson, J. F. (2012). *Borderline Ergenin Tedavisi*. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü.
- McMahon, T. J. ve Luthar, S. S. (2007). Defining Characteristics and Potential Consequences of Caretaking Burden among Children Living in Urban Poverty. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(2), 267-281.
- Merikangas, K. R. ve Angst, J. (1995). The Challenge of Depressive Disorders in Adolescence. Michael Rutter (Ed.), *Psychosocial Disturbances: Challenges for Prevention* içinde (s. 131–165). Cambridge: Cambridge University.
- Miller, P. H. (1989). Theories of Adolescent Development. *The Adolescent As Decision-Maker*, 13–46. doi:10.1016/b978-0-08-088582-7.50007-7
- Miller, P. H. (2011). Piaget's Theory: Past, Present, and Future. Usha Goswami (Ed.), *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Cognitive Development* içinde (s. 649–672). New Jersey: Wiley Blackwell.
- Minuchin, P. (1988). Relationships within the Family: A Systems Perspective on Development. Robert A. Hinde ve Joan Stevenson-Hinde (Ed.), *Relationships within Families: Mutual Influences* içinde (s. 7-26). Oxford: Clarendon.
- Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*. Cambridge: Harvard University.
- Minuchin, S., Montalvo, B., Guerney, B. G., Rosman, B. ve Schumer, F. (1967). *Families of the Slums: An Exploration of their Structure and Treatment*. New York: Basic.
- Morris, C. G., Ayvaşık, H. B. ve Sayıl, M. (2002). *Psikolojiyi Anlamak*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Morrison, A. P. (1989). *Shame: The Underside of Narcissism*. California: Analytic.

- Morrison, N. K. (1987). The Role of Shame in Schizophrenia. Helen B. Lewis (Ed.), *The Role of Shame in Symptom Formation* içinde (s. 51-87). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Murphy, D. A., Greenwell, L., Resell, J., Brecht, M. L. ve Schuster, M. A. (2008). Early and Middle Adolescents' autonomy Development: Impact of Maternal HIV/AIDS. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 13(2), 253-276.
- Murray, C., Waller, G. ve Legg, C. (2000). Family Dysfunction and Bulimic Psychopathology: The Mediating Role of Shame. *International Journal of Eating Disorders*, 28(1), 84-89.
- Nurwianti, F., Poerwandari, E. K. ve Ginanjar, A. S. (2018). The Role of Family Strength on the Relationship of Parentification and Delinquent Behaviour in Adolescents from Poor Families. Amarina A. Ariyanto, Hamdi Muluk, Peter Newcombe, Fred P. Piercy, E. Kristi Poerwandari, Sri Hartati R. Suradijono (Ed.), *Diversity in Unity: Perspectives from Psychology and Behavioral Sciences* içinde (s. 19–26). Oxford: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Oktuğ, Z. (2007). *Freud'un Kişilik Birimleri (İd-Ego-Süperego) ile Reklam İletisinin İzleyici Üstünde Yarattığı Etkiler Arasındaki Bağlantı: "Magnum, Kalbim Benecol ve Lösev Reklamları Üzerine Bir Araştırma"*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Orth, U., Robins, R. W. ve Soto, C. J. (2010). Tracking the Trajectory of Shame, Guilt, and Pride across the Life Span. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(6), 1061–1071. doi:10.1037/a0021342
- Ören, N. ve Gençdoğan, B. (2007). Lise Öğrencilerinin Depresyon Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 85-92.
- Özbey, H. (2019). *Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (Bcs-A): Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Özdel, L., Bostancı, M., Özdel, O. ve Oğuzhanoğlu, N. K. (2002). Üniversite Öğrencilerinde Depresif Belirtiler ve Sosyodemografik Özelliklerle İlişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3, 155-161.
- Özer, A. Ö. (2013). *Aile Sağlığı, Adolesan Dönemi Psikososyal Gelişim*. Murat, Ü. (Ed.), Anadolu Üniversitesi.
- Öztürk, M. O. (2004). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. İstanbul: Nobel Tıp.
- Parker, G. ve Roy, K. (2001). Adolescent Depression: A Review. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 35(5), 572–580. doi:10.1080/0004867010060504
- Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E. ve Öngel, K. (2012). Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme, Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci. *Turkish Family Physician*, 3(4), 10-16.

- Perret-Catimovic, M. ve Ladame, F. (1999). *Adolescence and Psychoanalysis: The Story and the History*. New York: Taylor & Francis Group.
- Peris, T. S., Goeke-Morey, M. C., Cummings, E. M. ve Emery, R. E. (2008). Marital Conflict and Support Seeking by Parents in Adolescence: Empirical Support for the Parentification Construct. *Journal of Family Psychology*, 22(4), 633.
- Perrin, M. B., Ehrenberg, M. F., & Hunter, M. A. (2013). Boundary diffusion, individuation, and adjustment: Comparison of young adults raised in divorced versus intact families. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 62(5), 768–782. doi:10.1111/fare.12040
- Piaget J. (1972). Intellectual Evolution from Adolescence to Adulthood. *Human Development*, 15(1), 1-12.
- Piers, G. ve Singer, M. (1971). *Shame and Guilt: A Psychoanalytic and Cultural Study*. New York: Norton.
- Rakow, A., Forehand, R., Haker, K., McKee, L. G., Champion, J. E., Potts, J., Hardcastle, E., Roberts, L. ve Compas, B. E. (2011). Use of Parental Guilt Induction among Depressed Parents. *Journal of Family Psychology*, 25(1), 147–151. doi:/10.1037/a0022110
- Reddy, M. (2012). Depression-The Global Crisis. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 34(3), 201.
- Reimer, M. S. (1996). "Sinking into the Ground": The Development and Consequences of Shame in Adolescence. *Developmental Review*, 16(4), 321–363. doi:10.1006/drev.1996.0015
- Rey, J. M. (1994). Comorbidity between Disruptive Disorders and Depression in Referred Adolescents. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 28(1), 106–113. doi:10.3109/00048679409075851
- Robins, C. J. (1988). Attributions and Depression: Why is the Literature so Inconsistent? *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 880-889.
- Rohde, P., Lewinsohn, P. M. ve Seeley, J. R. (1991). Comorbidity of Unipolar Depression: II. Comorbidity with Other Mental Disorders in Adolescents and Adults. *Journal of Abnormal Psychology*, 100(2), 214–222.
- Rohleder, N., Chen, E., Wolf, J. M. ve Miller, G. E. (2008). The Psychobiology of Trait Shame in Young Women: Extending the Social Self Preservation Theory. *Health Psychology*, 27(5), 523–532. doi:10.1037/0278-6133.27.5.523
- Rosenblum, G. D. ve Lewis, M. (2003) Emotional Development in Adolescence. Gerald R. Adams ve Michael D. Berzonsky (Ed.), *Blackwell Handbook of Adolescence* içinde (s. 269-289). Oxford: Blackwell.
- Santrock, J. W. (2019). *Life Span Development* (7. Baskı). New York: McGraw-Hill.

- Sawyer, S. M., Azzopardi, P. S., Wickremarathne, D. ve Patton, G. C. (2018). The Age of Adolescence. *The Lancet. Child & Adolescent Health*, 2(3), 223–228. doi:10.1016/S2352-4642(18)30022-1
- Schier, K., Herke, M., Nickel, R., Egle, U. T. ve Hardt, J. (2014). Long-Term Sequelae of Emotional Parentification: A Cross-Validation Study Using Sequences of Regressions. *Journal of Child and Family Studies*, 1-15. doi: 10.1007/s10826-014-9938-z.
- Schulz, P. E. ve Arora, G. (2015). Depression. *Continuum: Lifelong Learning in Neurology*, 21(3), 756-771.
- Sfoggia, A., Pacheco, M. A., ve Grassi-Oliveira, R. (2008). History of Childhood Abuse and Neglect and Suicidal Behavior at Hospital Admission. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*, 29(3), 154–158. doi:10.1027/0227-5910.29.3.154
- Shifren, K. ve Kachorek, L. V. (2003). Does Early Caregiving Matter? The Effects on Young Caregivers' adult Mental Health. *International Journal of Behavioral Development*, 27(4), 338–346. doi:10.1080/01650250244000371
- Shreve, B. W. ve Kunkel, M. A. (1991). Self-psychology, Shame and Adolescent Suicide: Theoretical and Practical Considerations. *Journal of Counseling and Development*, 69, 305-311.
- Silfver, M. (2007). Coping with Guilt and Shame: A Narrative Approach. *Journal of Moral Education*, 36(2), 169--183.
- Soper, D. S. (2016). Effect Size (Cohen's d) Calculator for a Student t Test [Software]. Available from <http://www.danielsoper.com/statcalc>.
- Söylemez, S., Koyuncu, M. ve Amado, S. (2018). Utanç ve Suçluluk Duygularının Bilişsel Psikoloji Kapsamında Değerlendirilmesi. *Psikoloji Çalışmaları*, 38(2), 259-288.
- Sulloway, F. J. (1996). *Born to Rebel*. New York: Pantheon.
- Sunar, D., ve Fişek, E. (2005). Contemporary Turkish Families. Uwe Gielen ve Jaipaul Roopnarine (Ed.), *Families in Global Perspective* içinde (s. 169-183). Boston: Allyn&Bacon/Pearson.
- Spasojević, J. ve Alloy, L. B. (2001). Rumination as a Common Mechanism Relating Depressive Risk Factors to Depression. *Emotion*, 1(1), 25–37. doi:10.1037/1528-3542.1.1.25
- Steinberg, L. (2009). Adolescent Development and Juvenile Justice. *Annual Review of Clinical Psychology*, 5(1), 459–485.
- Steinberg, L. (2016). *Adolescence* (11. Baskı). New York: McGraw-Hill.
- Stein, J.A., Riedel, M. ve Rotheram-Borus, M.J. (1999). Parentification and its Impact on Adolescent Children of Parents with AIDS. *Family Process*, 38, 193-208.

- Stevens, D. B. (2015). *Parentification and Separation-Individuation in Siblings of Individuals with a Chronic Illness or Disability*. (Yayımlanmamış doktora tezi). City University of New York/Psychology, New York.
- Şimşek, B. (2020). *Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanısı Almış Bireylerdeki Onay Arama Şemasının, Utanç ve Suçluluk Duygularının Varlığı ile Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanısı Almayan Bireylerdeki Onay Arama Şemasının, Utanç ve Suçluluk Duygularının Varlığının Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şirin, S. (2020). *Yetişin Gençler*. İstanbul: Doğan.
- Tangney, J. P. (1992). Situational Determinants of Shame and Guilt in Young Adulthood. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 199-206.
- Tangney, J. P. ve Dearing, R. (2002). *Shame and Guilt*. New York: Guilford.
- Tangney, J. P., Wagner, P., Fletcher, C. ve Gramzow, R. (1992). Shamed into Anger? The Relation of Shame and Guilt to Anger and Self-reported Aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(4), 669-675.
- Tangney, J. P., Wagner, P. ve Gramzow, R. (1992). Proneness to Shame, Proneness to Guilt, and Psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, 101(3), 469-478. doi:10.1037/0021-843X.101.3.469
- Tanner, J. M. (1962). *Growth at Adolescence*. (2nd ed.). Oxford: Blackwell.
- Temel, E., Bahar, A. ve Çuhadar D. (2007). Öğrenci Hemşirelerin Stresle Baş Etme Tarzları ve Depresyon Düzeylerinin Belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(5), 107-118.
- Tezcan, A. E. (2011). *Depresyon*. Ankara: Elma.
- Thapar, A., Collishaw, S., Pine, D. S. ve Thapar, A. K. (2012). Depression in Adolescence. *The Lancet*, 379(9820), 1056-1067.
- Thastum, M., Johansen, M. B., Gubba, L., Olesen, L. B. ve Romer, G. (2008). Coping, Social Relations, and Communication: A Qualitative Exploratory Study of Children of Parents with Cancer. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 13(1), 123-138.
- Thomas, M. A. (2017). *Is Parentification a Gendered Issue? Examining the Relevance of Gender in Adults' Lived Experiences of Childhood Parentification*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Victoria University/Psychology, Melbourne.
- Titzmann, P. F. (2012). Growing Up Too Soon? Parentification among Immigrant and Native Adolescents in Germany. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(7), 880-893.
- Toros, F. (2002). Çocukluk Çağı ve Ergenlik Dönemi Depresyonlarında Risk Etmenleri. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi*, 3, 75-79.

- Toros, F., Bilgin, N. G., Bugdayci, R., Sasmaz, T., Kurt, O., ve Camdeviren, H. (2004). Prevalence of Depression as Measured by the CBDI in a Predominantly Adolescent School Population in Turkey. *European Psychiatry*, 19(5), 264–271.
- Trout, D. (1980). The Role of Social Isolation in Suicide. *Suicide and Lifethreatening Behavior*, 10(1), 10-23.
- Türkçapar, M. H. (2015). *Bilişsel Terapi*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Türkçapar, M. H. (2018). *Bilişsel Davranışçı Terapi: Temel İlkeler ve Uygulama*. İstanbul: Epsilon.
- Umberger, W. A., Risko, J. ve Covington, E. (2015). The Forgotten Ones: Challenges and Needs of Children Living with Disabling Parental Chronic Pain. *Journal of Pediatric Nursing*, 30(3), 498-507.
- Van der Werf, H. M., Luttik, M. L. A., Francke, A. L., Roodbol, P. F. ve Paans, W. (2019). Students Growing Up with a Chronically Ill Family Member; A Survey on Experienced Consequences, Background Characteristics, and Risk Factors. *BMC Public Health*, 19(1), 1486. doi:10.1186/s12889-019-7834-6
- Vetere, A. (2001). Structural Family Therapy, *Child Psychology & Psychiatry Review Volume 6*,(3).
- Vuchinich, S., Emery, R. E. ve Cassidy, J. (1988). Family Members and Third Parties in Dyadic Family Conflict: Strategies, Alliances, and Outcomes. *Child Development*, 59(5), 1293–1302. doi:10.2307/1130492
- Walker, J. P. ve Lee, R. E. (1998). Uncovering Strengths of Children of Alcoholic Parents. *Contemporary Family Therapy*, 20(4), 521–533. doi: 10.1023/A:1021684317493
- Wallerstein, J. S. (1985). The Overburdened Child: Some Long-Term Consequences of Divorce. *Social Work*, 30(2), 116–123. doi:10.1093/sw/30.2.116
- Warner, V., Weissman, M. M., Mufson, L. ve Wickramaratne, P. J. (1999). Grandparents, Parents, and Grandchildren at High Risk for Depression: A Three-Generation Study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(3), 289-296.
- West, M. L. ve Keller, A. E. (1991), Parentification of the Child: A Case Study of Bowlby's Compulsive Care-Giving Attachment Pattern. *American Journal of Psychotherapy*, 45(3), 425-431.
- Wells, M. ve Jones, R. (1999). Object Relations Therapy of Narcissistic and Masochistic Parentification Styles. Nancy D. Chase (Ed.), *Burdened Children: Theory, Research and Treatment of Parentification* içinde (s. 117–140). Sage.
- Wells, M. ve Jones, R. (2000). Childhood Parentification and Shame-Proneness: A Preliminary Study. *American Journal of Family Therapy*, 28(1), 19-27.

- Wicks-Nelson, R. ve Israel, A. C. (2009). *Abnormal Child and Adolescent Psychology*. (7. Baskı). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Williams, K. (2015). *Risk and Resilience in Emerging Adults with Childhood Parentification*. (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Windsor/Psychology, Windsor.
- Wink, P. (1991). Two Faces of Narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 590-597.
- Winnicott, D. W. (1960) The Theory of the Parent-Infant Relationship. *International Journal of Psycho-Analysis*, 41, 585-595.
- Winton, C. A. (2002). *Children as Caregivers: Parental and Parentified Children*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Wirback, T. (2018). *Depression among Adolescents and Young Adults: Social and Gender Differences*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Karlstad University/Psychology, Stockholm.
- World Health Organization (2006). Orientation Programme on Adolescent Health for Healthcare Providers.
- World Health Organization (2017). *Depression and Other Common Mental Disorders: Global Health Estimates*. Geneva.
- Yalın, A., Oral, N., Gökler, I. ve Yılmaz, B. (2007). Aile Terapisi. Ayla Soykan Aysev ve Yasemin Işık Taner (Ed.), *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları* içinde (s. 917-932). İstanbul:Golden Print.
- Yavuzer, H. (2021). *Gençleri Anlamak*. (13. Baskı). İstanbul: Remzi.
- Yeh, H. C. ve Lempers, J. D. (2004). Perceived Sibling Relationships and Adolescent Development. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(2), 133–147. doi:10.1023/B:JOYO.0000013425.86424.0f.
- Yıldırım, F. (2016). *Aile Öngörülemezliği ve Ebeveynleşmenin Üniversite Öğrencilerinin Depresyon Düzeyleri, Öfke Tarzları ve Obsesif İnanışları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmazel, G. ve Günay, O. (2012). Çorum İli Kargı İlçesinde Öğrenim Gören 12-17 Yaş Arasındaki Öğrencilerde Özsaygı ve Depresyon. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 21(1), 20-29.
- Yılmaz, Ö., Boz, H. ve Arslan, A. (2017). Depresyon Anksiyete Stres Ölçeğinin (Dass 21) Türkçe Kısa Formunun Geçerlilik-Güvenilirlik Çalışması, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2).

- Yücel, N. (2009). *Ergenlerin Akran İlişkileri ve Yalnızlık Düzeylerinde Evde İnternet Kullanımının Etkisinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Żarczyńska-Hyla, J., Zdaniuk, B., Piechnik-Borusowska, J. ve Kromolicka, B. (2019). Parentification in the Experience of Polish Adolescents. The Role of Socio-Demographic Factors and Emotional Consequences for Parentified Youth. *The New Educational Review*, 55, 135-146.
- Zayas, L.H. ve Romano, K. (1994). Adolescents and Parental Death from AIDS. Barbara O. Dane ve Carol Levine (Ed.). *AIDS and the New Orphans* içinde (s.59-76). Westport, CT: Auburn House.
- Zeanah, C. H. ve Zeanah, P. D. (1989). Intergenerational Transmission of Maltreatment: Insights from Attachment Theory and Research. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 52(2), 177–196.
- Zencir, T. (2018). *Çocuklukta Ebeveynleştirilme, Evlilik Doyumu ve Depresyon* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zhao, X., Lynch, J. G., Jr. ve Chen, Q. (2010). Reconsidering Baron and Kenny: Myths and Truths About Mediation Analysis. *Journal of Consumer Research*, 37(2), 197–206. doi:10.1086/651257

EKLER

EK A Bilgilendirilmiş Onam Formu

Katılımcı için Bilgiler:

Bu çalışma, Doç. Dr. Berna Akçınar gözetiminde Işık Üniversitesi Çocuk Ergen Alt Dalı Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Bölümü bitirme tezi dahilinde Hacer Sena Mumcu tarafından yürütülmektedir. Araştırmanın amacı, bireylerin ebeveynleriyle olan ilişkileri ve davranışları hakkında bilgi edinmektir.

Araştırma için sizden yapmanızı istediğimiz, size ilettiğimiz formlardaki her soruyu tek tek okuyarak size en uygun yanıtları vermenizdir. Anlamadığınız sorularda araştırmacıdan yardım isteyebilirsiniz. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılmanız halinde kişisel bilgilerinizin gizliliğine saygı gösterilecek, araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında da özenle korunacaktır. Veriler, kimlik bilgileriniz gizli kalmak koşuluyla bu ve farklı araştırmalarda kullanılacaktır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz.

Araştırmaya dair bilgi edinmek istediğinizde araştırmacıya mail adresinden ulaşabilirsiniz.

Bu yazıyı okuduktan sonra araştırmamıza gönüllü olarak katılmak istiyorsanız aşağıdaki onay bölümünü doldurunuz.

Katılımcı Beyanı

Işık Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı'nda Doç. Dr. Berna Akçınar danışmanlığında Hacer Sena Mumcu tarafından yürütülen bu çalışma hakkında verilen yukarıdaki bilgileri okudum. Yapılan tüm açıklamaları ayrıntıları ile anlamış bulunuyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güvence verilmiştir. Bu koşullarla söz konusu araştırmaya kendi isteğimle katılmayı kabul ediyorum. *

Onaylıyorum

Doğum tarihiniz: *

* Zorunlu

EK B Sosyodemografik Özellikler ve Bilgi Formu

Lütfen aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve size uygun olan cevapları işaretleyiniz.

1.Cinsiyetiniz: a. Kadın b. Erkek c. Belirtmek İstemiyorum

2.Yaşınız:

3.Öğrenim durumunuz:

a. İlkokul	d. Önlisans
b. Ortaokul	e. Lisans
c. Lise	f. Yüksek lisans/Doktora

4.Kaç kardeşiniz var?

5.Ailenin kaçınıcı çocuğusunuz?

6. Anneniz/babanız hayatta mı?

a. İkisi de hayatta	c. Sadece anne hayatta
b. İkisi de vefat etti	d. Sadece baba hayatta

7.Anne babanızın birliktelik durumu:

- c. Birlikte
- d. Boşanmış

8.Kiminle yaşıyorsunuz?

- a. Anne b.Baba c.Anne/baba ile d. Tek başına e.Diğer

9.Anne ve babanızın öğrenim durumu:

Anne

- a. Okuryazar değil
- b. Okuryazar
- c. İlkokul
- d. Ortaokul
- e. Lise

Baba

- a. Okuryazar değil
- b. Okuryazar
- c. İlkokul
- d. Ortaokul
- e. Lise

f. Yüksekokul (Önlisans)

g. Lisans

h. Yüksek lisans

ı. Doktora

f. Yüksekokul (Önlisans)

g. Lisans

h. Yüksek lisans

ı. Doktora

10.Şu an psikolojik/psikiyatrik destek alıyor musunuz?

a. Evet b.Hayır

11.Ailenizin geçmişteki sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin hangisi geçerli?

a. Düşük

b. Orta

c. Yüksek

12.Ailenizin şimdiki sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin hangisi geçerli?

a.Düşük

b.Orta

c.Yüksek

13.Ailenizin şu anda toplam gelir miktarı nedir?TL

14.Siz büyürken ailenizde bakıma muhtaç olan kimse var mıydı?

a. Evet

b. Hayır

15.Siz büyürken ailenizde fiziksel hastalığı olan kimse var mıydı?

a.Evet

b.Hayır

16.Siz büyürken ailenizde kronik hastalığı olan kimse var mıydı?

a.Evet

b.Hayır

17.Siz büyürken ailenizde psikiyatrik hastalığı olan kimse var mıydı?

a.Evet

b.Hayır

18.Siz büyürken ailenizde alkolik olan kimse var mıydı?

a.Evet

b.Hayır

19.Siz büyürken ailenizde madde bağımlısı olan kimse var mıydı?

a.Evet

b.Hayır

EK C Ebeveynleşme Envanteri

YÖNERGE: Aşağıdaki sorular siz büyürken, kendiniz ve ailenizle ilgili sahip olduğunuz düşünceleriniz, davranışlarınız ve duygularınız ile ilgilidir. Lütfen her cümleyi dikkatle okuyun. Cümlelerin 1 (hiçbir zaman doğru değil) ve 5 (her zaman doğru) arasında sizin için ne kadar doğru olduğuna dayanarak bir cevap seçin. Her soruyu mümkün olduğunca doğru yanıtladığınızdan emin olun.

BU SORULARIN SİZİN BÜYÜDÜĞÜNÜZ DÖNEM HAKKINDA OLDUĞUNU UNUTMAYIN.

	Durum	Hiçbir zaman	Nadiren	Kimi zaman	Sık sık	Her zaman
1	Üzgün olduklarında ya da duygusal zorluklar yaşadıklarında, kardeş(ler)imi rahatlatmam beklendi.					
2	Anne babam sık sık diğer aile üyeleri hakkındaki sırları benimle paylaştı.					
3	Benim yaşadığım yerdeki çoğu çocuk aile bütçesine katkıda bulunurdu.					
4	Aile üyelerimle ilgilenmek zorunda olduğumda bile, mutlu ya da üzgün olabilecek zamana sahiptim.					
5	Anne babama önemli kararlar almalarında yardım ettim.					
6	Her gece kardeşlerimin yattığından emin olmak benim görevimdi.					
7	Ailem tarafından takdir edildiğimi hissettim.					
8	Benim yaşındaki çoğu çocuk benimle aynı rol ve sorumluluklara sahipti.					
9	Ailevi sorumluluklarım olsa da oyun ya da okul ödevleri için zamanım olurdu.					
10	Çalıştım ve aile bütçesine katkıda buldum.					
11	Kardeşlerimin (kız ya da erkek) ev ödevlerini tamamlamalarına yardımcı olmaktan sorumluydum.					
12	Ailemde bir anlaşmazlık olduğunda aile üyelerimin yardım istediği ilk kişiydim.					
13	Kardeşlerimi disipline eden esas kişi bendim.					
14	Sık sık anne babamın (ya da ailedeki bakım veren yetişkinlerin) arasındaki sorunları çözmeye yardım ettim.					
15	Aile içindeki rolümden gerçekten keyif aldım.					
16	Üzgün olduklarında ya da duygusal zorluklar yaşadıklarında, anne babamı rahatlatmam beklendi.					
17	Haftanın çoğu günü ailenin çamaşırlarını yıkamaktan ben sorumluydum.					
18	Ailem için hakem rolünü üstlendim.					
19	Aile üyelerimin sırlarını paylaştığı kişi bendim.					

20	Ailemizin bir takım olduğunu ve birlikte iyi çalıştığımı hissettim.					
21	Market alışverişinin yapılması diğer aile üyelerinden daha fazla benden talep edildi.					
22	Aile üyelerim için çevirmen rolünü üstlendim.					

EK D Sürekli Utanç ve Suçluluk Ölçeği

Aşağıda geçen ay süresince kendinizle ilgili hislerinizi tanımlamaya yönelik ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin sizin bu süre içindeki duygularınızı ne ölçüde anlatıp anlatmadığını her bir ifade için 5’li derecelendirme ölçeğini kullanarak belirtiniz. Sizi anlatan derecelendirmeyi, ifadenin karşısındaki kutucuğa yazarak belirtiniz.

1-Hiç 2-Biraz 3-Oldukça 4-Epey 5-Çok güçlü

1	Yerin dibine girip, yok olmak istedim.	1	2	3	4	5
2	Kendimi önemsiz hissettim.	1	2	3	4	5
3	Kendimi kötü bir kişiymiş gibi hissettim.	1	2	3	4	5
4	Kendimi aşağılanmış ve rezil olmuş hissettim.	1	2	3	4	5
5	Kendimi değersiz ve güçsüz hissettim.	1	2	3	4	5

EK E Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS 21)

Aşağıda son bir haftadaki durumunuzu tanımlamaya yönelik ifadeler bulunmaktadır. Size en uygun olanı işaretleyiniz.

NO	SON 1 HAFTADAKİ DURUMUNUZ	Hiçbir zaman	Bazen ve arasıra	Oldukça sık	Her zaman
1	Hiç olumlu duygu yaşayamadığımı fark ettim	0	1	2	3
2	Hiçbir beklentimin olmadığı hissine kapıldım	0	1	2	3
3	Birey olarak değersiz olduğum hissine kapıldım	0	1	2	3
4	Hayatın değersiz olduğunu hissettim	0	1	2	3
5	Kendimi perişan ve hüzünlü hissettim	0	1	2	3
6	Hiçbir şey bende heyecan uyandırmıyordu	0	1	2	3
7	Bir iş yapmak için gerekli olan ilk adımı atmakta zorlandım	0	1	2	3

EK F Ölçek Kullanım İzinleri

Sena Mumcu

10 Kasım 2022 10:57

Sürekli Suçluluk ve Utanç Ölçeği izin hk.

Kime:

Merhaba Aslı Hocam,

Kendimi tanıtmam gerekirse, ben Hacer Sena Mumcu. Işık Üniversitesi Klinik Psikoloji Çocuk/Ergen alt dalında eğitim görmekte ve tez aşamasındayım. Tezimde utanç ile ilgili çalışacağım bu yüzden Sürekli Suçluluk ve Utanç Ölçeği'ni kullanmak için sizden izin istiyorum. Şimdiden teşekkür ederim.

Saygılarımla,

Hacer Sena Mumcu

Sena Mumcu

14:03

Dass 21 izin

Kime:

Özer Hocam merhaba,

Kendimi tanıtmam gerekirse, ben Hacer Sena Mumcu. Işık Üniversitesi Klinik Psikoloji Çocuk/Ergen alt dalında eğitim görmekte ve tez aşamasındayım. Tezimde depresyon çalışırken kullanmak için Depresyon Anksiyete ve Stres Ölçeği-211 kullanmak için sizden izin istiyorum. Şimdiden teşekkür ederim.

Saygılarımla,

Hacer Sena Mumcu

Sena Mumcu

14 Kasım 2022 08:35

Ebeveynleşme Envanteri izin hk.

Kime:

Merhaba Duygu Hocam,

Kendimi tanıtmam gerekirse, ben Hacer Sena Mumcu. Işık Üniversitesi Klinik Psikoloji Çocuk/Ergen alt dalında eğitim görmekte ve tez aşamasındayım. Tezimde ebeveynleşme ile ilgili çalışacağım bu yüzden Ebeveynleşme Envanteri'ni kullanmak için sizden izin istiyorum. Şimdiden teşekkür ederim.

Saygılarımla,

Hacer Sena Mumcu

Ek H Işık Üniversitesi Etik Kurul Onayı

FMV IŞIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
ETİK KURUL ALT KOMİSYON RAPORU

Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı öğrenci no'lu, Hacer Sena Mumcu tarafından yürütülecek olan “Geç Ergenlikteki Bireylerde Ebeveynleşme Ve Depresyon Arasındaki İlişkide Utancın Aracı Rolünün İncelenmesi” başlıklı tez araştırma protokolüne ait dosyanın incelenmesi sonucunda; tez araştırmasında katılımcıların risklerinin bulunmadığı, katılımcı/örneklem seçiminin yeterli olduğu, savunmasız herhangi bir katılımcının bulunmadığı, katılımcıların gönüllü olarak katıldığını belgeleyen bilgilendirilmiş onay formunun düzenlendiği, katılımcıların gizlilik ilkesine uygun olarak bilgi ve verilerinin korunduğu, kimlik bilgilerinin saklı tutularak bulguların sadece bilimsel amaçla ve toplum yararı için kullanılacağını açıkladığı belirlenmiş ve etik yönden uygun bulunmuştur. 24.11.2022

Doç. Dr. Berna Akçınar

Dr. Öğr Üyesi Z. Deniz Aktan

Dr. Öğr. Buket Ünver

FMV İŞIK ÜNİVERSİTESİ	
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI	
TEZ/PROJE/ARAŞTIRMA ÇALIŞMALARI İÇİN	
ETİK ALT KURUL DEĞERLENDİRME FORMU	
Tez/Proje/Araştırma Adı	: Geç Ergenlikteki Bireylerde Ebeveynleşme Ve Depresyon Arasındaki İlişkide Utancın Aracı Rolünün İncelenmesi
Yürütücü	: Hacer Sena Mumcu
Danışman	: Doç. Dr. Berna Akçınar
Başvuru Tarihi	: 16.11.2022
1. Niteliği gereği çalışma için Etik Kurulu onayı gerekli midir?	
	☒ Evet ☐ Hayır
2. Katılımcıların uğrayabileceği riskler beklenen yararlarla uyumlu mu?	
	☒ Evet ☐ Hayır
(a) Risk var mı?	☐ Evet ☒ Hayır
(b) Yarar var mı?	☒ Evet ☐ Hayır
(c) Bu yararlarla göre riskler değer mi?	☒ Evet ☐ Hayır
3. Riskler minimize edilmiş mi?	
	☒ Evet ☐ Hayır
4. Yararlar maksimize edilmiş mi?	
	☒ Evet ☐ Hayır
5. Katılımcı seçimi dengeli mi?	
	☒ Evet ☐ Hayır
6. Savunmasız katılımcılar için ek önlemler alınmış mı?	
	☒ Evet ☐ Hayır
7. Katılımcıların özgür ve bilgilendirilmiş bir şekilde araştırmada rol almaları sağlanmış mı?	
	☒ Evet ☐ Hayır
(a) Katılım onay formu var mı?	☒ Evet ☐ Hayır
(b) Form anlaşılabilir bir nitelikte mi?	☒ Evet ☐ Hayır
8. Özel yaşam ve katılımcı güvenliği korunuyor mu?	
	☒ Evet ☐ Hayır
9. Verilerin korunması için gerekli tedbirler alınmış mıdır?	
	☒ Evet ☐ Hayır
SONUÇ :	☒ Etik açıdan uygundur ☐ Etik açıdan düzeltmeler gereklidir.* ☐ Etik açıdan uygun değildir*
*Nedenlerini ek bir rapor halinde açıklayınız.	
TARİH	24.11.2022
	Doç. Dr. Berna Akçınar Dr. Öğr. Üyesi Z. Deniz Aktan Dr. Öğr. Üyesi Buket Ünver

ÖZGEÇMİŞ